

Condesa de Bornos
Est. Tabl.

F.A. 076
V.1

6-7-9

K 0000153333

~~2-h-XL-451-p.9-~~

5603

276

(PP. Zolodanor)

COLLECTIO SS. PATRUM
ECCLESIAE TOLETANÆ.

COLLECTIO SS. PATRUM

ECCLESIAE TOLETANAЕ

SS. PP. TOLETANORUM

QUOTQUOT EXTANT

OPERA

NUNC PRIMUM SIMUL EDITA, AD CODICES MSS. RECOGNITA,
NONNULLIS NOTIS ILLUSTRATA,
ATQUE IN DUOS TOMOS DISTRIBUTA.

TOMUS PRIMUS.

MONTANI, S. EUGENII III. ET S. ILDEPHONSI

TOLETANÆ ECCLESIAE PRÆSULUM

OPUSCULA, EPISTOLAS, FRAGMENTAQUE COMPLECTENS.

OPERA, AUCTORITATE, ET EXPENSIS EXCELLENTISSIMI DOMINI

FRANCISCI DE LORENZANA,

ARCHIEPISCOPI TOLETANI, HISPANIARUM PRIMATIS.

MATRITI MDCCLXXXII.

APUD IOACHIMUM IBARRA S. C. R. M. ET DIGNITATIS ARCHIEP. TOLET. TYPOGR.
REGIO PERMISSU.

SS. PP. TOLETANORUM

QUOTQUOT EXTANT

OPERA

NUNC PRIMUM SIMUL EDITA, AD CODICES MSS. RECOGNITA,

NONNULLIS NOTIS ILLUSTRATA,

ATQUE IN DUOS TOMOS DISTRIBUTA.

TOMUS PRIMUS.

MONTANI, S. EUGENII III ET S. ILDEPHONSI

TOLETANÆ ECCLESIE PRÆSULUM

OPUSCULA, EPISTOLAS, FRAGMENTAQUE COMPLECTENS.

OPERA, AUCTORITATE, ET EXPENSIS EXCALLENTISSIMI DOMINI

FRANCISCI DE LORENZANA,

ARCHIEPISCOPI TOLETANI, HISPANIARUM PRIMATIS.

MADRIDI MDCCCLXXII.

APUD IOACHIMUM BARRA S. C. R. M. ET DIGNITATIS ARCHIEP. TOLET. TYPOGR.

REGIO PERMISSU.

PRÆFATIO.

Anctorum Patrum Toletanorum nomina quemadmodum nullum esse putamus, nisi oppidò agrestis, omnisque doctrinæ penitus expers sit, qui ea ignoret, ac non cum summa voluptate animi audiat, et veneratione prosequatur, cum propter illustrem sanctitatis famam, tum propter singularis doctrinæ laudem, quibus apud omnes commendantur; ita etiam minimè dubitamus, quin nemo reperiat, cui non sæpiùs cupido incesserit omnia eorum scripta cognoscendi, singulaque, si daretur, accuratè edita, et in unum simul coniuncta legendi, otiosèque perlustrandi, velut sacras quasdam christianæ antiquitatis reliquias, auro contra et margaritis ab omnibus æstimandas. Et quidem huius rei multorum vota iam pridem nobis perspecta erant, et eorum quidem virorum, quibus patrius honos publica que utilitas maximè cordi est, quique litterarum æqui æstimatores et habentur, et sunt. Eorum autem (quibus et nos consentiebamus) hoc erat commune desiderium, hæc omnium perpetua vox, de eiusmodi editione perficienda seriò cogitandum esse, ut omnis inde ansa præriperetur Hispaniæ obtrectatoribus, rerum nostrarum neglectum ampliùs nobis exprobrandi.

Quamvis enim iam duo sæcula et ampliùs effluxerint; ex quo aliqua SS. Patrum Toletanorum opuscula edi cœperunt, dispersa tamen atque soluta in publicum emissa sunt, prout sese occasio dabat veteris alicuius codicis de novo reperti, aut erroris pullulantis, qui opportunè opprimi posse censebatur gravissima illorum auctoritate. Eo consilio nonnulla S. Ildephonsi opuscu-

la a Francisco Feu-ardentio , nonnulla item Iuliani a Ioanne Cochlæo , viris de christiana republica meritissimis , edita videmus sæculo XVI. ut ea tamquam fortissimum aggerem sui temporis heterodoxis opponerent. At id frequenter extra Hispaniam , quæ sicut ab erroribus in aliis provinciis miserè grassantibus , summo Dei beneficio erat libera , ita etiam quàm plurimis MSS. codicibus carebat , quibus multo antea , ut iam dicemus , fuerat expoliata. Itaque ex illo ad nostram ætatem litteraria Toletanorum Patrum monumenta partim in scriniis adhuc latebant , partim quæ lucem adspexerant , soluta vagabantur , manum expectantes piam , quæ illa colligeret , atque ab interitu , in quem iam iam ruitura erant , vindicaret.

Opem quidem illis , ut in tanto periculo , tulerunt Bibliothecæ SS. Patrum editores , quorum opera et consilium vel hac maximè ratione laude dignissimum est , quod SS. Patrum ex omni ætate ac natione opuscula varia , epistolas , et vel levissima fragmenta quodam quasi communi tecto recipientes , eorum perennitati pro tempore consultum ivere. Verumtamen sicut qui ab huiusmodi editoribus maiorem diligentiam elegantiamque requireret , non omnino æquus haberetur , ita nos , quos tot tantaque cum Patribus Toletanis necessitudinis vincula continent , si illorum diligentia contenti fuisset , iure ac meritò diceremur officio defuisse. Itaque quæ alii in suos , eadem nos Hispani in Hispanos Ecclesiæ Toletanæ Parentes pietatis officia conferre decrevimus , eos quasi ab extero solo ad patriam revocantes , honestissimo , quantum potuimus , hospitio excipientes , atque decorè eleganterque ornatos in lucem emittentes publicam. Quod negotium quantæ operæ ac laboris extiterit antequam dicimus , quædam generatim disserenda sunt de Patribus Toletanis , quibus dignoscatur , quæ fuerit eorum patria , quo genere orti , quod eorum ingenium , quæ studiorum ratio , quanta denique
fuit

fuit illis doctrinæ copia, qua Hispanum orbem velut fulgentia sydera illustrarunt.

Et quod ad illorum patriam genusque spectat, paucis rem absolvimus. De Montano nihil litteris proditum. De Eugenio et Iuliano compertum est cives Toletanos fuisse. Ac de hoc satis notum erat Felicis testimonium, qui eum Toleti natum commemorat. De illo penitus ignoraretur, silente præsertim Ildephonso in eius elogio, nisi Braulionis epistolæ denuo repertæ, atque a R. P. Risco tomo xxx. Hispaniæ sacræ editæ fuissent, in quarum trigesima secunda, quæ est Chindasvinti Regis ad Braulionem, Eugenius oriundus Toleti dicitur. De Ildephonsi patria res est obscurior, quam quidem veterum nullus commemorat; recentiores verò sine hæsitatione Toletum dicunt, quibus nescimus monumentis nixi. Ut tamen coniectando in hanc propendamus opinionem, movet nos quòd Ildephonsus a puero Toleti vixerit sub Eugenii disciplina, simulque parentes Toleti haberet, cum in Monasterium Agaliense e domo fugiens sese contulisse dicitur: quæ etsi non evincunt, suadent tamen satis probabiliter Toletanum fuisse.

Quo genere orti, multò magis obscurum est. Nullius etenim parentes litteris declarantur, nullius commemoratur familia. Nam quod de Ildephonso frequentissimè legitur, patribus Stephano et Lucia nobilibus ortum fuisse, ab auctoribus, ut putamus, sæculo XIII. recentioribus manavit, ex quibus clarissimi viri Ioannes Mariana, Nicolaus Antonius, et alii quamplurimi acceperunt, neque reiecerunt omnino; sed non ita exploratum habent, ut affirmare audeamus. Itaque hoc unum adserere posse videmur, e pura Gothorum gente ipsos, sicut et alios suorum prædecessorum, minimè traxisse originem: quod neminem credimus inficias iturum, qui vel ad ipsorum nomina attentius respiciat. Sunt enim illa vel Latina vel Græca: Montani, Ildephon-

phonsi, et Iuliani Latina, sicut Helladii, Iustique; Eugenii verò nomen Græcum est, quemadmodum Euphemii prædecessoris. Itaque ut sunt a Gothicis nominibus toto cælo distantia, ita diversam ab illis Patrum Toletanorum gentem faciliè demonstrant, neque aliam nostro iudicio, quàm illorum Romanorum, qui cum multis ante annos sub Romanis Imperatoribus domicilium in Hispania constituissent, Romano-Hispani seu Hispano-Romani iure appellari poterunt. Fuit siquidem illis, etiam Gothis mulieribus matrimonio copulatis, solemnissimum liberis suis nomina vel Romana vel Græca, minimè verò Gothica, imponere. Cuius rei exemplum habemus in quatuor Severiani Carthaginiensis filii sanctissimis, Leandro, Fulgentio, Isidoro, et Florentina, in quibus cum cetera Romana sint, Isidorus certè Græcum est, ex *Isi*, et *δορος*, derivatum, sicut Eugenius ab *Eu* et *γενίως*, et Eulogius ab *Eu* et *λόγος*.

Id ipsum evincitur ex ipsorum liberali educatione et litterarum studiis ab ineunte ætate excultis: quæ filiorum informandorum ratio a Gothicis moribus nimium quantum erat aliena; quippe qui ex armorum tractatione bellicisque artibus laudem unicè sibi quærendam existimarent. Quamquam non inficiamur, procedente tempore, Hispanorum consuetudine (quorum mores Romanorum cultum humanitatemque referebant) Gothos ipsos emollitos, atque feritatem exutos, ad litterarum studia animum applicuisse.

De vitæ ratione, quam Patres sequuti sunt, antequam ad Ecclesiæ Toletanæ regimen eveci fuerint, faciliè est dicere ex his quæ in uniuscuiusque vita propriis operibus præfixa scribimus. Eugenius postquam a puero Ecclesiæ Toletanæ inter Clericos deservierat, ad Braulionem adhuc iuvenis perrexit, apud quem in summa consuetudine vixit, Ecclesiæ Cæsaraugustanæ Archidiaconus constitutus. Dicitur illic SS. Martyrum cultui deditum, *propositum monachi incoluisse*: quod

utrum

utrum ideo scriptum sit, quòd ibi revera cucullum induerit, veremur asserere, multis præsertim negantibus SS. Martyrum ullum monasterium extitisse. De Iuliano non dubium quin monasticam vitam, quamvis avidè expetitam, numquam amplexus sit, pedemque ab Ecclesia Toletana, cui a teneris annis fuerat adscriptus, vix extulerit. Unus est Ildephonsus de quo constat, postquam ab Isidoro Toletum rediit omnibus excultus disciplinis, reluctantem et obnitentem patrem in Agaliensi cœnobio monachum induisse, in quo ei præcesserant Helladius, Iustus, et Eugenius Secundus, qui postea Toletanam Sedem ordine suo tenuerunt.

Atque hac occasione quando celeberrimi monasterii Agaliensis mentionem fecimus, erunt fortassis qui a nobis iure suo requirere posse videantur, ut de rebus hocce monasterium spectantibus longam orationem suscipientes, de Agaliensium monachorum instituto disseramus, definiens quamnam vivendi regulam sequuti sint viri illi admirabiles, ex quibus tanta Ecclesiæ Toletanæ laudis seges oborta est, et gloriæ. Verùm qui ita censent, importunos ac temerarios nos efficere contendunt, dum ipsi plus nimio curiosos sese ostentant. Neque enim hic locus huiusmodi disceptationi opportunus videri potest, et in re omnium quæ occurrunt in historiis obscurissima definitionem requirere post Mabillonii, Magistri Perez, et aliorum dissertationes accuratissimè elaboratas, est omnino supervacuum. Viguerit olim apud viros historiæ peritissimos (quos inter imprimis Ioannes Mariana censendus est) hæc opinio, quæ hodiè viget, altèque multorum animis insedit, in Agaliensi monasterio, tunc cum Ildephonsus monachum agebat, Benedictinam regulam, seu quæ ex illa desumpta fuerit, obtinuisse: sit illa probabilis, nec contemnendis coniecturis innixa. Contendant alii ex opposito Agalienses, quemadmodum et ceteros Hispaniæ monachos, regulam Benedictinam toto illo sæculo VII. non

non

non cognovisse, propriasque ac privatas fuisse sequutos, alios Donati, alios Ioannis Biclarensis, alios Fructuosi Bracharensis, alios Isidori Hispalensis regulam, seu quæ eius nomine circumfertur, alios alias: idque rationibus et coniecturis etiam probabilibus persuadere nitantur. Nobis certum est ab omni iudicio abstinere, neque committere ut in negotio tantis tenebris circumsepto, atque a nostris temporibus adeo remoto, cuiquam partium tenacius studere videamur.

Superest gravissimum de Toletanorum Patrum doctrina caput maiori a nobis diligentia pertractandum. Agitur enim in eo non tantum de Ecclesiæ Toletanæ decore, sed de honore totius Hispaniæ, in cuius laudem referri oportet, quidquid in illorum commendationem protulerimus. Magnam autem fuisse in eis et variam multarum rerum scientiam, facile colligitur ex iis quæ tradunt rerum suarum historici. Etenim excellenti ingenio præditos fuisse narrant, et liberalibus disciplinis ab ineunte ætate deditos, et doctissimis illorum temporum magistris operam navasse. Ab adolescentibus verò huiusmodi, quibus nec ingenii celeritas, nec singularis industria, nec indefessum studium, neque præclara magistri præcepta et exempla defuerant, nihil non magnum ac præclarum expectandum fuit. Montanus quo præceptore usus fuerit, omnino ignoramus. De reliquis verò exploratum est, Eugenium Braulionem Cæsaraugustanum, Ildephonsum Isidorum Hispalensem, Iulianum ipsummet Eugenium magistros nactos fuisse. Nunc autem quis fuerit Braulio, quis Isidorus, non est opus pluribus commemorare. Braulio S. Isidori discipulus, magistro suo sicut morum vitæque integritate simillimus, ita propter studiorum conjunctionem in primis carus, deinde Cæsaraugustæ Episcopus, non minùs sanctitatis quàm doctrinæ laude apud omnes florebat, quemadmodum testantur epistolæ ad viros doctissimos et Principes ultro citroque datæ, et

acceptæ : in quibus apparet quanta esset omnium de illius doctrina existimatio , neque temerè propter eloquii elegantiam laudatum , et ut inquit prædecessor noster Rodericus , ab ipsa Roma admiratum fuisse : quippe qui nomine Concilii VI. Toletani ad Honorium I. scribens , orationem non impolitam , et gravissimis sententiis plenam exhibuit. At Isidorus sicut ætate , ita etiam doctrina Braulionem ceterosque præcellens , omnium scientiarum magister absolutissimus ea tempestate habebatur. Apud quem non solum sacræ , sed humaniores literæ cum linguarum studio maximè vigeabant : cum Latinè et Græcè et Hebraicè sciret , omnesque pene disciplinas cum humanas tum divinas complexus esset.

Sub talibus præceptoribus nemo iam mirabitur multiplicem rerum cognitionem , variamque doctrinam quæ in discipulis eluxit. Neque enim , ut de aliis studiis humanioribus taceamus , ullam Philosophiæ partem , ad omnem vitæ rationem instituendam perquam necessariæ ipsos credibile est prætermisisse , quos constat Poësim , minus communem , plusque voluptatis habentem quàm fructus , neque indiligenter coluisse , neque omnino infeliciter : scilicet acri suo ingenio et multa Poëtarum sacrorum et profanorum lectione , sine quibus artem illam minime assequuti fuissent. Ildephonsi atque Iuliani epigrammata et hymni , quibus præclarorum virorum famam , sanctorumque virtutes celebrarunt , fere omnia desiderantur , quæ sanè non minimam partem suorum operum conficiebant. Unius Eugenii aliquot versus temporis edacitatem superarunt , qui quidem singularem illam ingenii ubertatem ac facilitatem produnt cum mira varietate coniunctam , quæ cum in maximis Poëtis laudentur , Eugenium probant Poëtam fuisse minimè vulgarem. Quominùs enim eximium dicam , prohibet temporum , quibus floruit , iniuria ; quibus vitio vertendum est , quod Eugenius præcellenti ingenio a natura donatus , ad musas perquam aptissimo , ardentique studio et exercitatio-

ne

ne exculto, ad veterum Poëtarum laudem non accesserit. Sed fateamur oportet, quantumcumque illi in humanioribus litteris tempus et operam collocarunt, id quasi properantes atque aliud agentes fecisse: nempe ut illarum ornamenta ad severiora studia, sacrasque disciplinas deferrent, in quibus a pueritia versati, tamquam in provincia sibi præcipuè designata ad extremam usque ætatem perseveraverunt. Ecclesiæ etenim servitio a teneris annis addicti, atque in partem Domini vocatos sese præsentientes, sacrarum litterarum studium sibi præcipuè vindicarunt. Itaque sacros codices legere, dies noctesque in illis meditari, de illis inter se conferre, magistros consulere, eorum responsa excipere, hoc illorum perpetuum negotium, hæc una illis cura. Quod cum sine curiositate et arrogantia, immo cum vera animi humilitate modestè de se sentientis efficerent, proprii ingenii viribus minimè fidentes, iugique oratione lumen a cœlesti magistro postulantes, factum est ut in illarum cognitione mirabiliter proficerent. Nec verò leviter in Scripturæ sacræ studio adiutos credimus linguarum Græcæ et Hebraicæ cognitione; quarum etsi non perfectam, aliquam tamen illos habuisse notitiam, non est quare dubitemus. Nam ut historiæ nostræ testantur, Hebraicæ litteræ illa tempestate in Hispania præ ceteris occidentalibus provinciis maximè florebant, ad nos unà cum Iudæis advectæ, qui tota Italia ab Imperatoribus fuerant exagitati atque expulsi. Præterquamquod Isidorus, ut dicebamus, utriusque fuit scientissimus, easque Hispali summa cum laude, fructuque edocebat. Inde ergo factum credimus, ut Patres nostri, quamquam latinè scriberent, libris suis frequentissimè titulos Græcos præponere delectarentur. Itaque librum de perpetua virginitate S. Mariæ S. Ildephonsus inscripsisse dicitur *ἀντὶ τριῶν ἀπίστων*, quod significat *adversus tres infideles*. Iulianus autem librum unum *προγεναικόν*, alterum *ἀντικειμένον*, sive *contrariorum* appellavit.

Quan-

Quando autem huiusmodi operum meminimus, ipsa per se satis demonstrant quantum illi essent in Scriptura sacra versati; in quorum primo Ildephonsus meris Scripturæ auctoritatibus hostes suos mirabiliter confodit, adeo ut nihil ferè ex tota Scriptura ad rem subiectam pertinens in eo desideretur. Similiter Iulianus in ultimo loca quamplurima eaque difficiliora sacræ Scripturæ tam novi quàm veteris Testamenti in speciem adversantia inter se componere aggressus, adeo luculenter perfecit, ut doctorem se prodatur in universæ Scripturæ campo versatissimum, quem nullus reconditior sensus lateret, et cui nulla tot figurarum, quibus Scriptores sacri passim utuntur, esset ignota.

Præter hæc autem adiumenta, numquam ad huiusmodi studium accedebant, inconsultis gravioribus ac illustrioribus totius retrò antiquitatis parentibus: quippe qui in sacris Scripturis scirent nullam aliam viam tutiorem existere præter illam, quam propriis ipsi vestigiis tritam nobis reliquerunt. Itaque in eorum operibus evolvendis adeo assidui fuerunt, ut non tam illos legisse, quàm memoriter didicisse videantur. Qua ratione id tandem assequuti sunt, ut de re quaque rogati ad sacram spectante doctrinam, totidem sententias quasi in numero haberent, quibus respondendo exponerent, quid ad ea Augustinus, quid Gregorius, quid Cyprianus, quid alii demum Ecclesiæ Patres scripserint. Itaque iam nemo mirabitur, si Ildephonsus Baptismi disciplinam expositurus in libello *de recognitione baptismi*, continuis Patrum sententiis intertextis rem sit prosequutus, Iulianusque similiter effecerit in tractatu *de futuro statu animarum*, ut ipse ad Idalium scribit his verbis: *Sed in divinis rebus impatiens, ut assolet, tuæ sanctitatis animus tenuitatis meæ vires suavissimo familiaritatis imperio coëgit . . . ut hæc ipsa quæ superius in quæstionem venerant . . . mox ut datum mihi divinitus otium præsensissem, uno tota et brevi volumine complicanda conge-*

rerem, et quid ex hoc maiorum auctoritas senserit, appositis eorum sententiis demonstrarem. Et paulò post: In quo tum non mea, sed maiorum exempla doctrinamque reperiēs. Et tamen si alicubi parum aliquid vox mea insonuit, non aliud quàm quod in eorum libris legisse me memini, proprio stilo conscripsi. Id ipsum demonstrant collectanea, quæ fecit ex S. Augustini sententiis excerptis ex decade Psalmorum, et ex S. Doctoris libro contra Iulianum, aliaque huiusmodi.

Igitur ex utroque fonte, nempe Scripturæ et SS. Patrum libris, hauserunt Toletani Doctores omnem suam Theologicam doctrinam, qua nihil solidius, nihil orthodoxius desiderari potest. Utinam tractatus *de sancta Trinitate*, et alter *de Proprietate personarum*, ille Eugenii, hic Ildephonsi, minimè periissent! Haberemus certe unde Theologos absolutissimos, Augustini, Gregorii et Isidori discipulos, cognosceremus; nec poterat fieri ut sine voluptate et usura illorum lucubrationes legeremus, quæ a talibus viris profectæ dignæ fuerunt ut ab Orientalibus, Africanisque Theologis legerentur, ad quos liber Eugenii *de Trinitate* mittendus fuerat, nisi obortæ mari tempestates prohibuissent, ut scribit S. Ildephonsus.

Sed benè est quòd Iuliani non omnia opera Theologica desiderantur. Ille enim paulò superius laudatus *Prognosticon* liber, nihil aliud est quàm eruditissimi Theologi dissertatio numeris omnibus absoluta super statu futuro animarum, extremoque iudicio: in qua summam quidem, sed luculentè sciteque omnia, quæ de ea re disputari possunt, separatis quæstionibus excutiuntur, adhibitis, ut supra animadvertimus, ad singula dubia SS. PP. antiquiorum super illa re sententiis. Quod si in ceteris Theologicis tractatibus similiter perfecisset, nihil erat quare aliam Theologiæ summam desideraremus: ita omnia sunt nostro iudicio ordinatè digesta, curiosè quæsitæ, ac dilucidè explicata. Prævenisset

cer-

certè Petri Lombardi aliorumque similium laborem, et palmam ei præripuisset, cuius præcipua laus est, quòd magno labore assiduaque PP. lectione varias difficilesque quæstiones de divinis rebus miro ordine propositas, meris SS. Patrum sententiis absolverit ac definierit, unde *Magister Sententiarum* fuit appellatus.

Nec minus fuit in illis Ecclesiasticæ disciplinæ ac sacrorum Canonum, quibus ea continetur, studium: adeo ut vel ea sola ratione incredibile sit quantum illis Toletana, quantum Hispana, quantum universa debeat Ecclesia. Nam pro tuenda ecclesiastica disciplina, vel collapsa restituenda indefessi tum scripto tum verbo laboraverunt. Res est notissima, quot Concilia sub illis habita sint in urbe Regia Toletana, quorum, præter illud apud Montanum coactum, a S. Eugenio usque ad extremum Iuliani Pontificatum novem numerantur. In eis verò præcipuas illorum partes fuisse quis dubitet? Itaque fertur, decretum a Concilio X. Toletano eformatum, ut ad diem 18. Decembris Festum Annuntiationis transferretur (cuius translationis gratiâ hodiedum Hispana Ecclesia Expectationem partûs B. M. V. eodem die celebrat), ad S. Ildephonsi propositionem precesque fuisse emissum, qui cum Abbas Agaliensis Concilio interfuerit, qua erat in Deiparam pietate singulari, omnes illas rationes exposuit, quibus Patres permoti a Quadragesima festum illud ad Adventus tempora traduxerunt. Simili modo credimus, Iulianum de *vindicatione domus Dei* scribentem, Concilii Toletani XII., cui interfuit, Patribus occasionem dedisse de hac re cavendi contra id quod minus religiosè in templa sacra antea sancitum erat, ut apparet in codice legum Wisigothorum. At verò nihil aliud Iuliani auctoritatem, partesque in Conciliis habitas ita declarat, quàm tres sequentes Synodi XIII. XIV. et XV. Toletanæ, in quibus ne latum quidem unguem ab scriptis gestisque per Iulianum ceteri Conciliorum Patres recesserunt, præsertim in cau-

sa *trium capitulorum*, occasione epistolæ Leonis Papæ ad Hispanos missæ. De quibus paulo fusius suo loco, in vita nempe Iuliani.

Huius eximii studii pro ecclesiastica disciplina propugnanda ac reparanda, testes sunt præterea quotquot elucubrarunt volumina ad eam rem spectantia: qualia sunt editum *de recognitione Baptismi*, aliaque deperdita *annotationum actionis nocturnæ et diurnæ*, et *annotationum in sacris* ab Ildephonso conscripta: et alia quamplurima Iuliani, quorum catalogum Felix recensuit: nempe *de vindicatione domus Dei*, et *eorum qui ad eam confugiunt*: et alter *responsionum contra eos qui confugiennes ad Ecclesiam persequuntur*: quibus adiungendus est alius ad Idalium Barchinonensem directus, in quo egregius canonum propugnator omni argumentorum genere asseruit, mancipia christiana dominis infidelibus non debere servire, quemadmodum ecclesiasticis et civilibus legibus cautum erat: quem librum sicut et superiorem *Responsionum* inscripsit.

Hisce omnibus opusculis addamus oportet epistolarum suarum quamplurimas (namque satis multas scripsisse dicuntur), quas non temere putamus magnam disciplinæ illorum temporum partem continuisse. Siquidem inter multa variaque scribendi argumenta illud erat frequentissimum, quod quilibet casus recens offerebat, occasionem præbens vel alios consulendi, vel ad illorum consulta respondendi. Id quod Eugenio nostro contigisse videmus initio Pontificatus sui, ut colligitur ex epistola ad Braulionem data: cuius occasione et Braulionis responsione nonnulla de Confirmationis disciplina apud nos illa tempestate vigente suo loco disserimus.

Nunc autem, quis dignè exponere poterit quæcumque Toletani Patres in propriæ Ecclesiæ utilitatem ac ornamentum contulerunt doctrina, hortationibus, præceptis denique, et exemplis? Cum enim ante illos

To-

Toletanæ Ecclesiæ disciplina propter temporum iniuriam esset sensim collapsa ac depravata, Eugenius ad Episcopatum accedens nihil antiquius habuisse dicitur, quam ut eam revocaret atque erigeret. Ipse pravos usus abolevit, Ecclesiæ ministeria, remota confusione, in ordinem debitum redegit, sua unicuique e clero munia propria præscribens. Psalmorum cantum ac melodiam enormiter vitiatam correxit, ut nihil deinceps perturbatum ac dissonum, nihil minus grave, minusve decens in divinis laudibus personaret. Nunc autem quod Eugenius inchoavit, ab Ildephonso et Iuliano perfectum est, qui et insuper in Missali Ecclesiastico proprio augendo et expoliendo egregiè laboraverunt: Missas etenim et orationes quamplurimas pro festis solemnioribus vel integras de novo composuerunt, vel corruptas ac stilo rudes sanarunt, atque cultiori sermone perpolierunt: unde Missale Mozarabicum, quod vulgo Isidorianum audit, magna sui parte SS. Eugenio, Ildephonso, et Iuliano tribuendum absdubio est. Omnes denique suas curas, ac vigilias huc contulerunt, ut Ecclesiam suam cunctis vitiorum vepribus repurgatam, quàm florentissimam omnium virtutum germinibus redderent. Quorum sudoribus si fructus ex æquo respondisset, si Clerus populusque mores suos ad Pastorum suorum exempla ac monita conformassent, si ipsis hortantibus paruisent, nullius Ecclesiæ facies apparuisset speciosior, atque ad summum gloriæ et honoris fastigium sub tantis Rectoribus Ecclesia Toletana meritò pervenisse diceretur.

Quæ cum ita sint, cum tanta fuerit in Toletanis Patribus omnis generis doctrina, tam varia in illis eruditio, maxima verò sacrarum disciplinarum scientia, non alibi quàm in purissimis sacræ Scripturæ et SS. Patrum fontibus ebibita, ut nihil illa sanius, nihil solidius, nihil orthodoxius cogitari possit; cum hæc, inquam, ita sint, subit animum mirari, quæ fieri

ri potuerit ut PP. Concilii Francofordiensis verbis adeo duris illos acceperint, ut ad Hispaniæ Episcopos scribentes occasione Felicis et Elipandi erroris ab ipsis damnati, de PP. Toletanis tamquam de suspectæ doctrinæ magistris loqui non dubitaverint. Testimonia enim ab Elipando adducta expendentes, cum ad verba Patrum Toletanorum ab eodem laudata pervenissent, hanc sententiam oppidò durissimam protulerunt: *Et cetera, quæ ex parentum vestrorum dictis posuistis, ut manifestum sit quales habeatis parentes, et ut notum sit omnibus unde vos traditi sitis in manus infidelium.* Quo quid acerbius atque in viros sanctissimos iuxta ac doctissimos contumeliosius dici potuit? Quoniam verò testimonium huiusmodi specie gravissimum est, utpote a Concilio frequentissimo, quamquam non Oecumenico, profectum, quodque facile imperitorum, ne dicam sapientium, animis imponere poterit, atque eos inducere ut de PP. nostrorum existimatione famaue aliquid detrahant, operæ pretium erit illud expendere, ac rem totam paulo fusius exponere, ut quàm nulla sit huiusmodi testimonii vis, meridiana luce clarius perspicatur.

Elipandus igitur Ecclesiæ Toletanæ sæculo octavo Præsul, multæ doctrinæ sed pertinacis ingenii vir, errorem de adoptiva Christi filiatione, Cordubæ exortum, atque inde a Felice Urgelitano Episcopo acceptum, calculo suo, alio fortè in sensu, approbavit: quem semel admissum nisus est summa ope propugnare, tamquam in eo nihil ab orthodoxa Ecclesiæ doctrina, nihil a Conciliorum definitionibus, nihil denique ab antiqua Patrum traditione esset alienum. Damnatus quidem fuerat multo antea in Ephesina Synodo Nestorius, eo quod duos filios, seu duas in Christo personas constitueret, morali tantum unione invicem copulatas; neque id latebat Elipandum. Quare sub captioso verborum involucri Nestorianæ hæreseos venenum obtegere meditatus fuit.

fuit. Itaque cum duas in Christo personas non assereret apertè, immo negaret, duas tamen denominationes filii naturalis et adoptivi, iuxta diversas, quibus constat, naturas, divinam scilicet et humanam, ita Christo attribuendas contendebat, talibusque argumentis comprobabat, ut nolens in duos diversos filios, duasque personas veluti incurreret: quod verò se effugere simulabat.

Hæc dicimus secundùm communiorem Theologorum de Elipando opinionem. Nec enim huius loci est, nec instituti nostri Elipandi erroris historiam otiosius expendere, et in illius damnationis causas curiosius inquirere. Quamquam non ignoramus nonnullos extare, quibus probabile est, Elipandum in errore Nestorii minime fuisse versatum, atque circa hypostaticam unionem naturæ divinæ et humanæ in una eademque Verbi divini persona rectè catholiceque sensisse, prout non semel in suis epistolis declaravit, scribens, in uno Domino nostro Iesuchristo, vero Deo atque hominis filio, unam tantum esse personam. Interea tamen propter malam adoptionis intelligentiam, quæ cadere propriè non potest nisi in personam adoptanti extraneam, nomine filii adoptivi significatam, non pressè, ut oportebat, fuisse loquutum: adeo ut cum Christum adoptivum hominem dicere non dubitaret, eo ipso naturalem filium fuisse negare cogeretur. Qui quidem si superstes esset, fortassis idipsum diceret: se Christum adoptivum asseruisse non ratione personæ, quæ unica erat in illo Verbi Divini, sed ratione naturæ gratuitò assumptæ: et adoptionem non strictim, prout a Iurisperitis definitur, accepisse, sed sensu improprio et latiori significatione. Verùm hæc ad Theologos.

Redimus ad nostrum propositum. Elipandus igitur suscepto huiusmodi sententiæ patrocínio, cum videret non sine magno animi dolore Felicem collegam suum varia fortuna iactatum, tandem in concilio Ratisponensi

da

damnatum fuisse, Carolum Magnum per litteras convenit, enixe obtestans eum, ut in novo Episcoporum consessu doctrinam suam iterum discuti curaret, sperans fore, ut tamquam orthodoxa ab illis probaretur. Itaque Episcopis Francofurti, ubi tunc erat Imperator, congregatis Elipandus libellum obtulit, totam eius de adoptione Christi sententiam continentem, multis Scripturæ et SS. PP. testimoniis fulcitam, inter quos gloriosæ memoriæ prædecessores suos, Eugenium, Ildephonsum, Iulianumque laudabat: quasi nihil aliud ipse doceret quàm quod tot integerrimi doctores tradidissent. Displicuit Concilio libellus, atque Elipandi doctrina denuo proscripta est. Verùm quoniam prædictum errorem per Hispaniam disseminari operâ ipsius intellexerant, epistolam synodicam Francofordienses ad universos Hispaniæ Præsules conscripsere, in qua execrandam illius impietatem acriter insectantes, testimonia ab Elipando pro se adducta refellere aggrediuntur. Hoc autem in S. Augustini, Hieronymi, Hilarii, aliorumque auctoritatibus ita exequuntur, ut illis maturè perpensis, eorumque operibus consultis, vel illorum verba sano sensu exponant, vel quod frequentius est, Elipandum sublestæ fidei convincant, qui verba aliquando corruperit, vel sententiam truncaverit, opportuniora subdolè reticendo. At verò iusta hæc æquitatisque plena in revincendo Elipando œconomia, tandiu a Concilii Patribus observata, donec ventum est ad Toletanorum Præsulum testimonia ab Elipando adducta. Heic nullo adhibito examine, nullis consultis codicibus, nullaque benigna interpretatione quæsita, durissima illa sententia superiùs relata in illos pronuntiata fuit. Credi oportet nimio zelo fidei ferventibus illam e calamo excidisse, quemadmodum alia, quibus in progressu epistolæ ita in universos Hispaniæ Episcopos invehuntur, quasi omnes nullo excepto in eodem Elipandi cæno iacerent. Scilicet Concilii Patres Elipando sanctissimos Toletanæ Ec-

cle-

clesiæ Doctores suæ sententiæ patronos proclamanti facile crediderunt, cuius tamen malam fidem in ceteris laudandis deprehenderant. Nihil igitur mirum, si fidem veteratori adhibentes, errore facti lapsi sunt.

Quod si aliter sese gessissent, atque Elipandi testimonio, ut res ipsa suadebat, minime fidentes, loca ab ipso designata adiissent; si Missas a Patribus compositas, seu ut ipse appellat, dogmata propriis oculis perlustrassent; si Missalia, quibus Ecclesia Toletana tunc utebatur, consuluissent, cognovissent apertè Elipandum non magis æquum in suos, quàm in alienos extitisse. Comperissent enim vel codices Ecclesiæ Toletanæ verbum *adoptivi* et *adoptionis* minimè continere, vel fortè præsentibus cum antiquioribus conferentes, invenissent post Maurorum incursionem eos fuisse depravatos, commutatis vocibus *assumptionis* et *assumpti* in illas *adoptionis* et *adoptivi*, quo nihil verisimilius est. Namque (ut observavit Alcuinus *lib. 2. contra Elipandum* cum in responsione corruptos esse codices Toletanos argueret, siquidem in eis testimonia ab Elipando adducta legentur) minimè credibile est fuisse verba illa a superioribus Patribus scripta, quæ a nullo veterum Doctorum Hispanorum Iuvenci, Isidori, et aliorum, nec a Conciliis Toletanis unquam usurpata sunt. Quin apertissima potius ex illis testimonia contra filiationem adoptivam Christi exhiberi possunt: quale est Iustiani Valentini Episcopi, qui ante ducentos annos scripserat, auctore S. Isidoro *lib. de Viris illustribus*, varias responsiones ad quæstiones cuiusdam Rustici, in quibus secunda erat adversus Bonosianos, qui Christum adoptivum filium et non proprium dicunt. Cui consonat professio fidei in Concilio Toletano XI. edita sub Quirico Præsule Toletano, medio inter Ildephonsum et Iulianum, cuius hic erat unus ex articulis: *Hic etiam filius Dei natura est filius, non adoptione.* Unde clarè apparet hanc fuisse perpetuam Tole-

tanæ Ecclesiæ, et reliquarum ibi congregatarum eo tempore fidem, orthodoxam, puram, ab omnique erroris nævo prorsus alienam.

Verùm nulla alia re id melius evincitur, quàm apertissimis Ildephonsi nostri testimoniis, quem Francofordienses PP. singillatim contemnere atque erroris arguere videntur. Labet hanc rem verbis exponere Cardinalis Baronii, qui Patrum Toletanorum, præcipuè verò Ildephonsi honorem egregiè vindicat ad annum Christi 794. agens de Synodo Francofordiensi: » Ceterum tantum abest (inquit) ut S. Ildephonsus eius erroris assertor fuerit, ut potius in suis scriptis, crebris » sententiis tamquam spiculis tale monstrum sæpe confecerit. Est igitur in promptu, ut imprimis in eum » tanta illata calumnia quàm apertissimè detegatur, neque ex dubiis quidem testibus testimoniisque obscuris, sed eiusdem Ildephonsi germanis scriptis, quibus non semel totidem verbis eiusmodi Nestorianismum in Hispaniis disseminatum impugnat, negans » prorsus filium Dei secundum carnem dici debere filium adoptivum. In primis igitur illud adducamus » in medium quod habet in libro de Virginitate S. Mariæ, et in necessariam deducitur assumptionem, ubi » post multa secundum veritatem catholicam disputata, » *Audisti, inquit cap. 6. quia cum aliud sit Deus, et aliud » homo, non tamen est alter Deus, et alter homo; sed » unus est Dominus noster Iesus Christus, idem Deus, » et homo?* Et inferius cap. 11. *Ita in utraque natura » unum generans filium, ut idem sit filius Dei qui filius hominis, nec alter sit filius hominis quàm filius » Dei.* Prosequitur eruditissimus historicus testimonia adducens ex libro de Parturitione B. M. Virginis, quem cum Feu-ardentio primo eius editore credebatur indubitatum S. Ildephonsi opus, contra id quod his temporibus fere omnibus persuasum est. Sed quoniam res non est omnino explorata, testimoniumque

que

que adversus adoptivorum errorem ex illo desumptum luculentissimum est, integrum locum exhibemus: *Ac per hoc talis partus non est communis lege naturæ, sed sicut mirabiliter conceptus, ita mirabiliter Deus et homo natus. Ergo non illum, ut ceteros filios, Dei adoptio fecit filium, sed divinitatis natura illum in proprium Dei filium exaltavit, donavit et illi nomen, quod est super omne nomen, ut esset totus Dei filius homo et Verbum, quia numquam non fuit Dei filius, qui sempiternus permanet unici genitoris unigenitus. Et post pauca: Alioquin si ipse ex matre coinquinatus esset, aut materna viscera quasi pro peccato corrumperet, non esset Dei filius, sed adoptivus ut ceteri: quinimo nec adoptivus, et nullus esset per quem adoptaretur ipse, si non esset proprius.*

Ex quibus concludit laudatus annalium parens: „ Hæc et alia ipse Ildephonsus, quibus omnibus magisque coarguas hæretici impostoris (*Elipandum intelligit*) illatam in ipsum calumniam, vindicesque eum pariter a Patrum concepta de ipso sanctissimo atque doctissimo viro ex testificatione Elipandi mala existimatione, atque asserta falsa sententia, ut plane appareat nihil adeo alienum fuisse a tanto Patre quàm de adoptione Christi filii Dei secundùm carnem assertio.” Hucusque Baronius.

Hæc omnia et alia huiusmodi comperissent PP. Francofordienses, si Elipandi testimonium expendissent. Verùm accidit, alienissimo sanè tempore, ut nec Missale Toletanum, nec opera nostrorum Patrum ad manus tunc haberent; adeo ut mirandum non sit illa non consuluisse. Dolemus equidem, sed non istud est de quo maximè querimur: tantum optaremus, ut quando necessaria ad rectè iudicandum monumenta deerant, ab omni prorsus censura abstinuissent. In eo verò quod significant, vel nomina Toletanorum Patrum esse illis ignota, credimus affirmantibus; sed mirari numquam satis poterimus, tot Patres ex tam diversis provinciis congre-

gatos usque adeo ignorasse Toletanos Præsules, viros et propter doctrinam qua in pluribus Conciliis Toletanis eluxerant, ubique illustres, et propter sanctitatis famam eo tempore minimè obscuros: cuius non leve argumentum est, quòd non ita multò post, nempe medio sæculo nono, Usuardus Monachus Gallus Eugenium III. Iulianumque inter Sanctos retulerit in suo Martyrologio, quo diù Ecclesia Romana cum aliis quamplurimis usa fuit: licèt Ecclesia Toletana (ut in Eugenii vita scribimus) proprium de illo officium usque ad sæculum decimumseptimum non habuerit, quemadmodum nec de S. Iuliano usque ad decimumsextum. S. Ildephonsi verò nomen, quamvis Usuardus illius non meminerit, exploratum est longe fuisse ceterorum illustrius, adeo ut eius festivitas multo antea iam in universa Hispania celebraretur, ut patet ex Concilio Pennafidelensi anno 1302. celebrato.

Concludamus igitur Patres Francofordienses testimonio Elipandi deceptos, in merum errorem facti circa SS. Toletanorum doctrinam lapsos fuisse, quemadmodum aliis Conciliis etiam Oecumenicis accidere posse, et verò aliquando accidisse, fatentur omnes Theologi cum Cardinalibus Baronio et Bellarmino: atque adeo propter illorum acerbiores censuras, Patrum Toletanorum existimationem eorumque sanctitatis ac doctrinæ famam nihil apud cordatorum animos immiutam esse oportere. Atque de his satis.

Venimus iam, lector benevole, ad aperiendum nostrum in præsentì editione consilium, operamque in ea perficienda collocatam. Ergo summa animi alacritate ad opus accincti, quod et nostratibus et exteris præsentiebamus gratissimum haud dubie futurum, prima nobis cura fuit Scriptorum Ecclesiasticorum catalogos consulere, omnesque Patrum Toletanorum lucubrationes notas habere, ut eas summa diligentia investigaremus, cum aliquando editas, tum quæ publicam nondum aspe-

xissent lucem. Itaque editiones varias nonnullorum opusculorum nobis comparavimus : deinde ad inquirenda illorum aliquot MSS. exemplaria omnes nostras cogitationes contulimus , siqui forsan codices in antiquissimo S. Ecclesiæ Toletanæ tabulario , eiusque bibliotheca reperirentur , quorum perlustrandorum copiam habebamus. Accessimus, perscrutati sumus, atque nonnullos invenimus postea indicandos, qui operam nostram non parum iuvarunt ; sed ut fateamur quod res est , multo pauciores quàm sperabamus , quique sitim nostram vix sedare, nedum extinguere potuerunt.

Hoc autem quoniam non dubitamus, quin lectoribus mirum et vix credibile videatur, in tabulario et bibliotheca Toletanæ Ecclesiæ, in quibus permulta reconditoris antiquitatis monumenta servantur, tantam esse eorum codicum MSS. inopiam, qui Præsulum Parentumque suorum opera contineant, exponamus breviter variam huius bibliothecæ fortunam, multiplices casus, innumerasque calamitates, quibus variis temporibus obnoxia fuit.

Primò itaque nemo ignorat Arabum in Hispaniam irruptio quàm funesta et exitialis rei litterariæ extiterit; adeo ut instar miraculi habendum sit quòd non omnia cuiusvis generis scripta perierint. Ea verò quæ commune naufragium evaserunt, occasione consequutæ servitutis facile fuit e nostrorum hominum manibus abriperre, qui hostium potentia ac feritate oppressi, de asserenda potius libertate, vitæque quoquomodo tuenda, quàm de MSS. codicibus conservandis cogitabant. Inde factum est ut illorum incredibilis copia ad exterorum manus pertransierit, a quibus nos domesticarum rerum memoriam eramus aliquando emendicaturi. Illi verò codices qui e Regni finibus minimè extracti fuerunt, non multo æquiores fortunam sunt experti. Quî enim fieri poterat, ut in tanta rerum perturbatione, hominumque animis in dies barbarie occupatis, inter bellatorum manus

nus pretiosissima litterarum monumenta custodirentur?

Perierunt itaque, vel huc illuc distracta fuere quamplurima, ne dicam penè omnia, adeo ut prædecessor noster Rudericus Ximenez de Rada, historiam de rebus Hispaniæ sæculo decimotertio conscripturus, incredibiles labores ac difficultates devoraverit in colligendis hinc inde nonnullis codicibus ad prædictam historiam spectantibus. Quod similiter Cardinali Francisco Ximenez de Cisneros contigisse postea comperimus in Bibliorum Polyglottorum editione.

Neque est quare collectione MSS. a prædicto Ruderico summo labore facta consolemur. Quamvis enim Rudericus moriens bibliothecæ suæ in posterum consulere cupiens, illam congruenti cum dotatione testamento reliquerit Monasterio Cistercensium de la Huerta in Diocesi Seguntina (in quo etiam sepeliri voluit iuxta sepulcrum Alphonsi Regis, sed in inferiori loco); tamen si præsentem librorum, quibus constat, paucitatem cum antiqua illorum copia conferamus, manifestò apparet multorum MSS. à Ruderico relictorum fecisse iacturam; sive ea fortuito incendio contigerit, sive quod suprema auctoritate inde sint extracti, sive quavis alia ratione. Unum certum est multo pluribus, quàm quæ nunc habet, voluminibus constasse. Fuit enim Rudericus librorum indagator diligentissimus: deinde verò in eius gratiam a Ferdinando Castellæ regio fuit decreto provisum, ut quæcumque reperirentur monumenta, quæ ad historiam Hispaniæ conducere possent, ad eum deferrentur. Vir multæ doctrinæ et spectatæ fidei prudentiæque, quam sæpissime prædictus Ferdinandus expertus est; neque minùs Alphonso Octavo carus, qui in expeditione adversus Mauros eum sibi comitem itineris adscivit; dignus propterea cuius fidei Sancius S. Ferdinandi Regis filius instituendus committeretur, Sancius, inquam, qui postea fuit Archiepiscopus Toletanus.

At-

Atque hæc de universa Hispania. Quod vero S. Ecclesiam Toletanam spectat, quamquam in suo archivo nonnulli MSS. asservarentur, formatam tamen bibliothecam non habuisse putamus usque ad Petri Tenorii Archiepiscopi Toletani tempora, qui sæculo decimoquarto suam Ecclesiæ testamento reliquit, instructissimam videlicet, ac selectissimam. Fuit etenim vir imprimis eruditus, iuris præsertim consultissimus, magni Baldi discipulus: tanta doctrinæ et prudentiæ fama, ut dignus habitus fuerit, quem S. Pontifex ex Conimbriensi Sede ad Toletanam nihil minus cogitantem eveheret, ut ea ratione finis aliquando imponeretur discordiis inter Canonicos Toletanos excitatis super Archiepiscopi electione; quos, ut erant diversis partium studiis distracti, nulla spes affulgebat aliquando inter se consensuros. Hic igitur pretiosissimos contulit in Bibliothecam MSS. quorum si antiquum indicem haberemus, constaret omnibus a Petro Tenorio quasi iacta fuisse illius fundamenta, quæ deinceps aliorum Archiepiscoporum et Canonicorum etiam donationibus multum aucta est et locupletata.

Verùm ex hac bibliotheca a Tenorio relicta, fama fert, Petrum de Luna cum Toleti verum Papam ageret, quando nempe Reges Castellæ, Aragoniæ, et Galliarum eius partibus favebant, quamplurimos MSS. eosque pretiosiores extraxisse, qui numquam postea illi reddita sunt, neque quo eos adsportaverit, scimus.

Post hæc verò sæculo decimosexto incredibile est quantum laboraverit ad eandem ornandam et quodammodo redintegrandam, quamplurimis codicibus exscribendis ex aliarum bibliothecarum exemplaribus, eiusdem S. Ecclesiæ Canonicus D. Ioannes Baptista Perez: vir multæ lectionis, eruditionis omnigenæ, atque emunctissimæ naris criticus: Concilii Provincialis Toletani sub Cardinali Archiepiscopo Gaspare de Quiroga celebrati Secretarius: deinde Episcopus Segobricensis.

Hæc

Hæc varia rei litterariæ fortuna quoad antiquissimos codices, quorum aliquando locupletissima fuit Ecclesia Toletana. Cuius fortunæ acerbitatem ubi lector animadverterit, mirari iam desinet, quod in S. Ecclesiæ bibliotheca illi tantum codices reperti sint, quos catalogus huic prologo subiiciendus continet, in quo operum S. Ildephonsi perpauca MSS. antiquos offendet, S. Iuliani verò nullos.

Accipe nunc qualem in prædictis edendis opusculis observaverimus œconomiam. Patrum ut quisque antiquior est, ita ceteros præcedit: uniuscuiusque operibus vitam auctoris præfigimus, vel a nobis de novo elaboratam, ut in Montano et S. Eugenio fecimus; vel ex veterum elogiis transcriptam, nonnullisque notulis ad imam oram illustratam, ut in Ildephonso et Iuliano: quod non sine ratione fecisse satis indicamus suis locis.

Præter hæc uniuscuiusque Patris opera certa ab incertis et spuriis, si quæ sunt illis attributa, secerni curavimus. In singula opuscula aliqua verba præfamur, cum ut illorum rationem reddamus, tum ut legitimos eorum auctores, quod frequentius est, secundum æquioris critices regulas investigemus. Nonnullas item aliquando notas subiecimus, quando id nobis argumentum superius omnino exigere visum est: pauca tamen, quoniam editores potius quàm commentatores Patrum Toletanorum haberi volumus. Verùm hoc quantum quantum illud est, æqui bonique consulant eruditos lectores exoramus: quando in toto hocce consilio et labore capessendo non aliud nobis propositum fuit, quam ut viris studiosis quoquomodo placentes proficeremus.

Ad extremum omnes intelligant optamus, quorum virorum opera in hac editione perficienda usi simus, quos laude sua fraudari iniquum esset. Symbolam itaque huc suam contulerunt in codicibus MSS. diligenter excutiendis, atque illis cum editionibus et inter se con-

fe-

ferendis D. Rochus Martinus Merino S. Ecclesiæ Toletanæ Canonicus et Cappellanus maior, nunc dignissimus Episcopus Terulicensis, D. Gregorius Alphonso Villagomez eiusdem S. Ecclesiæ Canonicus et Archidiaconus de Calatrava, D. Petrus Hernandez Bibliothecæ Archiepiscopali Toletanæ præfectus, et D. Athanasius Puial nostræ Camerae Theologus Consultor atque familiaris.

*Deus de Coronis Virginitas,
Continuatio Chroniconum,
Collectio scripturarum etymologica.*

IN-

d

IN-

INDEX MSS. CODICUM,

QUIBUS CUM OPERA HEIC EDITA CONTULIMUS.

PRO EDITIONE S. EUGENII NOBIS PRÆSTO FUIT.

Codex Gothicus dictus *de Azagra*, continens præter alia aliorum opuscula, non solum epigrammata antea edita S. Eugenii tertii unâ cum emendatione Dracontii, et epistola ad Regem Ervigium, sed etiam alia quamplurima carmina eiusdem, quæ a nobis nunc primum emittuntur in lucem. Antiquissimus est codex, quantum ex scripturæ caractere colligitur sæculo X. haud posteriori. Asservatur in Bibliotheca Toletana pluteo 31. num. 18.

PRO EDITIONE OPERUM S. ILDEPHONSI.

Codex Gothicus antiquissimus, scriptus anno 1077. a Salomone Archipresbytero S. Ecclesiæ Toletanæ, sub Paschali eius Archiepiscopo. Continet tantum librum *de virginitate perpetua S. Mariæ*. Asservatur hodie in Archivo Conventus Toletani Patrum Calceatorum Ordinis SS. Trinitatis, qui nobis eum humanissimè commodarunt.

Alter codex Gothicus continens eundem librum *de virginitate perpetua S. Mariæ*, scriptus, quantum coniecimus, sæculo XIII. Dicitur proprius esse Confraternitatis Portionariorum eiusdem S. Ecclesiæ Toletanæ, asservaturque in eius Bibliotheca.

Item alius codex dictus *Amelianus*, superioribus recentior, scriptus, ut ad eius calcem annotavit librarius, sæculo XIV. in Gallia iussu Cardinalis Amelii, ad exemplar, ut asseritur, vetustissimi codicis Gothescalci, inter Aquitanos Episcopi, qui librum *de virginitate S. Mariæ* ex Hispania rediens, secum adspertavit. Accuratissimè descriptus est, continetque præter supradictum libellum, opusculum aliud *de parturitione B. Mariæ*, et sermones XII. sub nomine S. Ildephonsi. Asservatur in Bibliotheca Toletana pluteo 15. num. 13.

Alter item codex Gothicus continens librum *de viris illustribus* ab S. Isidoro inceptum, et a S. Ildephonso continuatum, unâ cum additionibus Iuliani, et Felicis. Extat in eadem Bibliotheca pluteo 31. num. 20.

Alter demum codex Gothicus continens libellum *de corona Virginis*, in eadem Bibliotheca adservatus, pluteo 5. num. 9.

INDEX GENERALIS

OPERUM SS. PP. TOLETANORUM, QUÆ IN HOC PRIMO TOMO CONTINENTUR.

MONTANI TOLETANI EPISCOPI.

Epistolæ duæ cum notis Cardinalis Aguirrii, fol. 5.

S. EUGENII III. EPISCOPI TOLETANI.

Opusculorum eius pars prima, 19.
Eiusdem Opusculorum pars altera, 57.
Eiusdem Epistolæ, 80.

S. ILDEPHONSI ARCHIEPISCOPI TOLETANI.

OPERA CERTA.

De Virginitate perpetua S. Mariæ adversus tres infideles liber unicus, 107.
Eiusdem annotationum de cognitione baptismi liber primus, 163.
Eiusdem de itinere deserti, quo pergitur post baptismum liber secundus, 232.
Eiusdem Epistolæ quædam, 256.
Eiusdem de Viris illustribus, continuatio ad librum S. Isidori Episcopi Hispalensis, 261.

EIUSDEM OPERA DUBIA.

Opusculi de Partu Virginis tomus primus, 294.
Eiusdem tomus secundus, 313.
Item Sermones dubii quatuordecim, 329.

APPENDIX OPERUM SUPPOSITORUM.

Libellus de Corona Virginis, 392.
Continuatio Chronicorum, 435.
Collectio quorundam carminum, 436.

INDEX

SINGULORUM CAPITUM OMNIUM OPUSCULORUM QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

MONTANI OPERA.

<i>Monitum ad lectorem.</i>		<i>ritorii Palentini.</i>	5.
<i>Montani vita.</i>	Fol. i.	<i>Eiusdem Epistola secunda ad Turibium</i>	
<i>Epistola Montani prima ad Fratres ter-</i>		<i>directa.</i>	8.

S. EUGENII OPERA.

<i>Vita S. Eugenii III. Præsulis Toletani.</i>	13.	xx. <i>Monastica de decem plagis Ægypti.</i>	Ibid.
Eiusdem S. Eugenii III. opusculorum Metricorum pars prima.		xxi. <i>De inventoribus litterarum.</i>	30.
<i>Monitum ad lectorem.</i>	19.	xxii. <i>De animantibus ambigenis.</i>	Ibid.
<i>Prefatio.</i>	Ibid.	xxiii. <i>Ad Ioannem.</i>	Ibid.
Epigrammata.		xxiv. <i>Ad Eusicium Presbyterum.</i>	31.
i. <i>Oratio ad Deum.</i>	20.	xxv. <i>Ad quemdam familiarem.</i>	Ibid.
ii. <i>Commonitio mortalitatis humanæ.</i>	Ibid.	xxvi. <i>Item ad eundem.</i>	32.
iii. <i>De mentis humanæ mutabilitate.</i>	21.	xxvii. <i>Item ad eundem.</i>	Ibid.
iv. <i>De bono pacis.</i>	Ibid.	xxviii. <i>Versus de tempore.</i>	Ibid.
v. <i>Contra ebrietatem.</i>	Ibid.	xxix. <i>Versus supra lectum.</i>	Ibid.
vi. <i>Contra crapulam.</i>	22.	xxx. <i>Versus de æstate.</i>	Ibid.
vii. <i>De Basilica SS. decem & octo Mar-</i>	Ibid.	xxx. <i>De morte coniugis Chindasvindi</i>	33.
tyrum.		<i>regis.</i>	
viii. <i>De Basilica S. Vincentii in Cæsar-</i>	Ibid.	Dracontii libelli a B. Eugenio iussu	
augusta, ubi dicitur cruor eius efflu-		Regis emendati.	
xisse.		Eugenii Epistola ad Chindasvintum Re-	
ix. <i>De Basilica S. Æmilianii.</i>	23.	gem.	34.
x. <i>In Basilica S. Felicis quæ est in Tu-</i>	Ibid.	<i>Prefatio.</i>	35.
tanesio.		<i>Dracontii Hexaameron.</i>	36.
xi. <i>Querimonia ægritudinis propriæ.</i>	24.	<i>Dracontii liber secundus ad Theodosium</i>	
xii. <i>Lamentum de adventu propriæ senec-</i>	Ibid.	iuniorem Augustum.	50.
tutis.		<i>Monastica recapitulationis septimi diei a</i>	
xiii. <i>Eiusdem Metro Trochaico de brevi-</i>	Ibid.	B. Eugenio in fine libri Dracontii ad-	
tate huius vitæ.		iicienda.	55.
xiv. <i>S. Eugenii Episcopi Toletani epita-</i>	27.	S. EUGENII III.	
phium proprium.		Opusculorum pars altera.	
xv. <i>Item aliud.</i>	28.		
xvi. <i>Item aliud.</i>	Ibid.	<i>Lectoris admonitio.</i>	57.
xvii. <i>Domni Evantii.</i>	Ibid.	Epigrammata.	
xviii. <i>Pacis redintegratio.</i>	29.		
xix. <i>Heptametrum de primordio mundi.</i>	Ibid.	i. <i>Item aliud Eugenii epitaphium.</i>	Ibid.

II. <i>Item Tetrasticha in senectam.</i>	58.	<i>Aliud.</i>	67.
III. <i>Versus supra lectum.</i>	Ibid.	<i>Aliud.</i>	Ibid.
IV. <i>Item aliud.</i>	Ibid.	<i>Aliud.</i>	Ibid.
V. <i>Disticon philomelaicum.</i>	Ibid.	<i>Aliud.</i>	Ibid.
VI. <i>Item aliud.</i>	Ibid.	<i>Aliud.</i>	Ibid.
VII. <i>Item Dialogon Tetrasticon.</i>	59.	LIII. <i>Distichon diversum.</i>	Ibid.
VIII. <i>Item carmen philomelaicum.</i>	Ibid.	LIV. <i>Item aliud.</i>	Ibid.
IX. <i>De ulmis, et passeribus.</i>	Ibid.	LV. <i>Item aliud.</i>	Ibid.
X. <i>De iurgio quod accidit.</i>	Ibid.	LVI. <i>Item aliud.</i>	Ibid.
XI. <i>De partibus humani corporis.</i>	60.	LVII. <i>Item monostichon.</i>	Ibid.
XII. <i>De Phœnice ave.</i>	Ibid.	LVIII. <i>Item distichon.</i>	68.
XIII. <i>De Alcione.</i>	Ibid.	LIX. <i>Versus in Bibliotheca.</i>	Ibid.
XIV. <i>De Hirundine.</i>	61.	LX. <i>De dilectione.</i>	69.
XV. <i>De Turture.</i>	Ibid.	LXI. <i>De timore.</i>	Ibid.
XVI. <i>De Pavone.</i>	Ibid.	LXII. <i>De observandis mandatis Do-</i>	
XVII. <i>De avibus loquacibus.</i>	Ibid.	<i>mini.</i>	70.
XVIII. <i>De Bubone.</i>	Ibid.	LXIII. <i>De sapientia.</i>	Ibid.
XIX. <i>De Echitna pisciculo.</i>	Ibid.	LXIV. <i>De prudentia.</i>	Ibid.
XX. <i>De Stellione.</i>	Ibid.	LXV. <i>De simplicitate.</i>	Ibid.
XXI. <i>Asyndeton de quinque sensibus.</i>	62.	LXVI. <i>De patientia.</i>	71.
XXII. <i>De temporibus anni.</i>	Ibid.	LXVII. <i>De iudicio.</i>	Ibid.
XXIII. <i>Distichon prognosticon.</i>	Ibid.	LXVIII. <i>De iustitia.</i>	Ibid.
XXIV. <i>Item prognosticon.</i>	Ibid.	LXIX. <i>De misericordia.</i>	Ibid.
XXV. <i>De Glacie.</i>	Ibid.	LXX. <i>De decimis dandis.</i>	Ibid.
XXVI. <i>Ænigma.</i>	Ibid.	LXXI. <i>De Thesouro in cælo conlocando.</i>	72.
XXVII. <i>De Gagate lapide.</i>	Ibid.	LXXII. <i>De defendendo pupillos, et vi-</i>	
XXVIII. <i>De Magnete.</i>	63.	<i>duas.</i>	Ibid.
XXIX. <i>De Asbeston.</i>	Ibid.	LXXIII. <i>De Avaritia.</i>	Ibid.
XXX. <i>De Adamante.</i>	Ibid.	LXXIV. <i>De pace.</i>	73.
XXXI. <i>De Speculari.</i>	Ibid.	LXXV. <i>De zelo bono.</i>	Ibid.
XXXII. <i>De Citri qualitate.</i>	Ibid.	LXXVI. <i>De clementia.</i>	Ibid.
XXXIII. <i>In Disco argenteo.</i>	Ibid.	LXXVII. <i>De consilio.</i>	Ibid.
XXXIV. <i>In Vase salario.</i>	Ibid.	LXXVIII. <i>De præsidio Domini.</i>	74.
XXXV. <i>In Fibolam matronilem.</i>	Ibid.	LXXIX. <i>De oratione.</i>	Ibid.
XXXVI. <i>In Columnam parvolam.</i>	64.	LXXX. <i>De Sacerdotibus.</i>	75.
XXXVII. <i>De arula.</i>	Ibid.	LXXXI. <i>De Pontificibus.</i>	Ibid.
XXXVIII. <i>Interrogatio pro cæli qualitate.</i>	Ibid.	LXXXII. <i>De Presbyteris.</i>	Ibid.
<i>Responsio pro serenitate.</i>	Ibid.	LXXXIII. <i>De admonendo Monachos.</i>	76.
<i>Item pro nubilo.</i>	Ibid.	LXXXIV. <i>De iudicibus.</i>	Ibid.
<i>Item cum cælum mixtum est.</i>	Ibid.	LXXXV. <i>Epitaphium Chindasvinto Regi</i>	
XXXIX. <i>De qualitate ventorum.</i>	Ibid.	<i>conscriptum.</i>	Ibid.
XL. <i>Ad Calidam.</i>	Ibid.	LXXXVI. <i>Nicolao Avo Epitaphium.</i>	77.
XLI. <i>Ad Sabana.</i>	65.	LXXXVII. <i>Item aliud eidem.</i>	Ibid.
XLII. <i>Conclusio.</i>	Ibid.	LXXXVIII. <i>Aliud epitaphium Basille.</i>	78.
XLIII. <i>De superbia, et humilitate.</i>	Ibid.	LXXXIX. <i>Fragmentum epitaphii cuidam</i>	
XLIV. <i>De frontis indicio Proverbium.</i>	Ibid.	<i>Ioanni Baptistæ Sacerdoti.</i>	Ibid.
XLV. <i>Item aliud.</i>	Ibid.		
XLVI. <i>Aliud.</i>	66.		
XLVII. <i>Aliud.</i>	Ibid.		
XLVIII. <i>Aliter.</i>	Ibid.		
XLIX. <i>Aliud.</i>	Ibid.		
L. <i>Aliud.</i>	Ibid.		
LI. <i>Aliud.</i>	Ibid.		
LII. <i>Aliud.</i>	Ibid.		
<i>Aliud.</i>	Ibid.		
		Epigrammata apocrypha.	
		I. <i>In lecto Regis Wambæ.</i>	Ibid.
		II. <i>Versi in Ecclesia S. Ioannis.</i>	79.
		<i>Fragmentum hymni in laudem S. Dioni-</i>	
		<i>sii Arcopagitæ S. Eugenio III. ab ali-</i>	
		<i>quibus falsò adscripti.</i>	Ibid.

- S. EUGENII III.
Epistolæ duæ. 81.
- I. S. Eugenii III. Primatis Toletani epistola ad Braulionem. 80.
Epistola Braulionis ad Eugenium primatem Toletanum. 81.
- II. S. Eugenii III. Archiepiscopi Toletani epistola ad Protasium Tarraconensem. 87.
Taionis Episcopi Cesaraugustani epistola ad Eugenium Episcopum Toletanum. 90.

OPERA SANCTI ILDEPHONSI Archiepiscopi Toletani.

- In vitam S. Ildephonsi Monitum.* 94.
B. Ildephonsi elogium ex S. Iuliano in appendice ad librum de viris illustribus ab ipso Ildephonso conscriptum. Ibid.
Vita vel gesta S. Ildephonsi Toletane Sedis Metropolitanæ Episcopi a Cixilano eiusdem urbis Episcopo edita. 96.
- IN OPERA S. ILDEPHONSI
- Monitum ad lectorem præcipue in librum de perpetua Deiparæ virginitate.* 103.
De virginitate perpetua S. Mariæ adversus tres infideles, liber unicus.
Incipit oratio, et confessio Sancti Ildephonsi. 107.
- CAP. I. *Synonymorum torrente contra Iovinianum ostendit beatissimam Dei Matrem in conceptu, et in partu virginem permansisse, Dei dono atque gratia singulari.* 110.
CAP. II. *Virginitatem in Dei Matre confirmat adversus Elvidium.* 113.
CAP. III. *S. Mariam ex natione, & stirpe Iudeorum esse, ex fide autem et honore, laude et amore, Christianorum. Tandem aliquot Prophetarum oraculis probat, virginitatem summam oportere cum maternitatis gloria copulari.* 116.
CAP. IV. *Hortatur Iudeum, ne virginis et matris minuat gloriam, cuius ignominia redundat in prolem. Et quod virginem adorant omnes caelestes virtutes, et confluent ad eam omnes populi. Iudeorum quoque perfidiam obiter ostendit ab antiquis Patribus divinitus prophetatam.* 119.
CAP. V. *Sacrum Incarnationis explicat arcanum.* 123.
- CAP. VI. *Oratione præmissa probat filium S. Mariæ esse Deum.* 126.
CAP. VII. *Duplicis instrumenti verborum connectione Christum docet ut hominem, ita sane et Deum altissimum esse. Item totam servatoris nostri vitam usque ad Spiritus sancti in Apostolos missionem copiose depingit.* 131.
CAP. VIII. *Ostendit Deum multa fecisse magnalia in Virgine gloriosa, ex quibus quisque colligat, potuisse ipsius virginitatem in partu illesam facile servare. Sterilis Elisabeth, aliorumque testimonio divinitatem in Christo confirmat.* 137.
CAP. IX. *Angelorum attestazione, rerumque omnium insensibilium obedientia docet Christum Deum perinde ac hominem esse; ut inde Iudæus apertè colligat, ipsum cum virginitatis decore matrem suam servare potuisse.* 141.
CAP. X. *Concludit Mariam toto Incarnationis mysterio virginem permanisisse.* 145.
CAP. XI. *S. Mariæ matris Dei virginitatem perpetuò servatam Angelica attestazione concludit.* 151.
CAP. XII. *Convertit sermonem ad beatissimam matrem, atque ad ipsius filium gloriosum. Item concludit adversus impios intactæ virginitatis prophanatores.* 157.
Explicit liber de perpetua Deiparæ virginitate.
- IN DUO SEQUENTIA OPUSCULA
- Monitum lectoris.* 162.
- SANCTI ILDEPHONSI EPISCOPI
annotationum de cognitione baptismi liber unus. 169.
- Prefatio.* 169.
CAP. I. *Exordium orationis.* 170.
- CAP.

- CAP. II. Quòd insinuetur novæ regenerationis dicere mysterium velle. Ibid.
- CAP. III. Quòd unus sit Deus Trinitas tota. 171.
- CAP. IV. Quòd tota Trinitas unus Deus omnia fecit. Ibid.
- CAP. V. Quòd homo a Deo bene sit conditus, a zabulo male deceptus. Ibid.
- CAP. VI. Quòd pietas conditoris præcesserit culpam hominis. 172.
- CAP. VII. Formatio Ecclesiæ de latere Christi ad similitudinem formationis Evæ de latere Adæ. Ibid.
- CAP. VIII. Quòd in exordio primorum hominum et incarnatio, et mors præfigurata est Christi. Ibid.
- CAP. IX. Quòd incarnationem Christi tota Trinitas operata fuerit, sola tamen persona filii hanc suscepit. 173.
- CAP. X. Quòd ideo data lex est, ut rediret in cognitionem homini Deus. Ibid.
- CAP. XI. De temporibus sub quorum distinctione sæculum stetit. 174.
- CAP. XII. De conatu exsequendorum ordinum. Ibid.
- CAP. XIII. Quòd ipsis exordiis causarum instauratio humana inchoata cognoscitur, in quibus eius restauratio continetur. Ibid.
- CAP. XIV. De Ioanne, et baptismo pœnitentiæ, cuius signum sunt stramenta ciliciorum, per quæ ad oleandum parvuli deducuntur. 175.
- CAP. XV. Quòd incipiente baptismo Christi cessavit baptismus Ioannis. Et quomodo Christus baptizat, & non baptizat. Ibid.
- CAP. XVI. Quòd solus Christus baptizat, qui sibi soli baptizandi retinuit potestatem, quamvis sive bonus, sive malus minister baptizet. 176.
- CAP. XVII. Quòd doctor studiis orationum munire debet prædicationem verborum, ut quod loquiturus est, Dei virtute melius quàm eius actione formetur. Ibid.
- CAP. XVIII. Qualiter adgrediendus est qui nolens invitatur ad fidem. 177.
- CAP. XIX. De adaptione ianue fidei. 178.
- CAP. XX. Quòd hi qui volentes primùm ad fidem convertuntur, catechumini, id est audientes, dicantur. Ibid.
- CAP. XXI. Quòd catechumini per pœnitentiam sint ad lavacrum adducendi. Quodque ii, quos Ioannes baptizavit, catechuminum habuere figuram. 179.
- CAP. XXII. Qui sunt exorcistæ, a quibus exorcizantur catechumini, et energumini. Ibid.
- CAP. XXIII. Quid sit exorcismus. Ibid.
- CAP. XXIV. Qualis erit exorcismus. Ibid.
- CAP. XXV. Unde habuit exorcizandi virtutis initium, vel in quo mysterio divinis verbis hoc Episcopus agat. 180.
- CAP. XXVI. Quòd exorcizando catechuminos potestas diaboli aufertur. Ibid.
- CAP. XXVII. De exemplo evangelii, secundùm quod catechumini oleo perunguntur. 181.
- CAP. XXVIII. Quòd ordinatè lectio Esaiæ prophetæ, Petri quoque Apostoli, et Marci Evangelistæ exorcizationis in conventu Ecclesiæ proferantur. 182.
- CAP. XXIX. Quòd mysterium salutis, quod semel Christo moriente est factum, quotidie fiat in his qui regenerari noscuntur. Ibid.
- CAP. XXX. Quid sit, vel quare sit competens dictus. 183.
- CAP. XXXI. De tradendo symbolo. 184.
- CAP. XXXII. Qua ratione symbolum constet. Ibid.
- CAP. XXXIII. De symboli nomine, et quid symbolum sit. 185.
- CAP. XXXIV. Quòd quinta feria ante Pascha reddendum est symbolum. Ibid.
- CAP. XXXV. Quòd catholica fides brevitate symboli teneatur. Ibid.
- CAP. XXXVI. Initium symboli, et quid sit credulitas. 186.
- CAP. XXXVII. Quòd in Deo solo, non in rebus, sed de rebus adhibenda sit fides. Ibid.
- CAP. XXXVIII. Quòd ideo sit Deus omnipotens, quia omnia fecit. Ibid.
- CAP. XXXIX. Quòd filius neque de nihilo, neque de aliqua est materia factus, sed tantundem a Patre ineffabiliter genitus. 187.
- CAP. XL. Quòd incarnatus Filius de Spiritu sancto et Maria virgine natus est. 188.
- CAP. XLI. Quòd filius cum dicatur natus de Spiritu sancto, non sit omnino filius Spiritus sancti. Ibid.
- CAP. XLII. Quòd non omne quod ex aliqua re nascitur, continuò eiusdem rei filium nuncupari conceditur. Ibid.
- CAP. XLIII. Quòd utrumque sexum salvaverit Christus vir nascendo de femina. 189.
- CAP. XLIV. Quòd Virginis partus nihil iniuriæ fecerit Christi divinitati. Ibid.
- CAP. XLV. De nomine, et iudicio Pontii Pilati. 190.

- CAP. XLVI. *Quare mortem crucis Christus elegerit.* Ibid.
- CAP. XLVII. *De Sacramento crucis.* Ibid.
- CAP. XLVIII. *De sepultura Christi.* 191.
- CAP. XLIX. *Quòd neque deitate, neque carne, sed in anima Christus descenderit in infernum.* Ibid.
- CAP. L. *De somno mortis, et gloria resurrectionis Christi.* Ibid.
- CAP. LI. *De ascensione in cælis corporis Christi. Et non quærendum, ubi sit id ipsum corpus. Quæ cælorum latitudo promissa est fidelibus cunctis.* 192.
- CAP. LII. *Quid sit sessio, et dextera Dei.* Ibid.
- CAP. LIII. *Quid accipiendum est vivis, et mortuis, quos iudicare venturus est Christus.* Ibid.
- CAP. LIV. *Quòd interposita dispensatio adsumpti hominis paulò longiùs reddidit commemorationem Spiritus sancti ab ordine Trinitatis.* 193.
- CAP. LV. *Quòd Spiritus sanctus Deus est ex Patre, Filioque procedens.* Ibid.
- CAP. LVI. *Quare dicatur spiritus.* Ibid.
- CAP. LVII. *Quare dicatur Spiritus sanctus.* Ibid.
- CAP. LVIII. *Quòd Spiritus sanctus nec genitus dicitur, nec ingenitus, sed procedens tantùm.* 194.
- CAP. LIX. *Quid interest inter nascentem filium, et procedentem Spiritum sanctum.* Ibid.
- CAP. LX. *Quòd Spiritus sanctus ex opere Angelus dicatur.* Ibid.
- CAP. LXI. *Quare Spiritus sanctus paraclitus vocetur.* Ibid.
- CAP. LXII. *Quare Spiritus sanctus septiformis dictus.* 195.
- CAP. LXIII. *Quòd ad Trinitatem referatur spiritus rectus, Spiritus sanctus, et spiritus principalis.* Ibid.
- CAP. LXIV. *Quare Spiritus sanctus donum dicitur.* Ibid.
- CAP. LXV. *Quare Spiritus sanctus caritas, et gratia nuncupetur.* Ibid.
- CAP. LXVI. *Quare Spiritus sanctus Dei digitus dicatur.* Ibid.
- CAP. LXVII. *Quare Spiritus sanctus in columbæ specie venisse testatur.* 196.
- CAP. LXVIII. *Quare Spiritus sanctus ignis nomine appellatur.* Ibid.
- CAP. LXIX. *Quare Spiritus sanctus aquæ nomine dicatur.* Ibid.
- CAP. LXX. *Quòd aliud sit aqua sacramenti, aliud aqua Spiritus sancti.* Ibid.
- CAP. LXXI. *Quare Spiritus sanctus unctio dicatur.* 197.
- CAP. LXXII. *Quòd ideo sancta Ecclesia creditur, quia in illa dilectio proximi demonstratur.* Ibid.
- CAP. LXXIII. *De nomine Ecclesiæ Catholice.* Ibid.
- CAP. LXXIV. *Quare Ecclesiæ, cum una sit, septem scribantur.* Ibid.
- CAP. LXXV. *Unde inchoavit Ecclesia, vel quare dicatur Sion, vel Hierusalem.* 198.
- CAP. LXXVI. *Quid distet inter Ecclesiam, et Synagogam.* Ibid.
- CAP. LXXVII. *Quòd in Ecclesiam sanctam Spiritus sanctus novum et vetus Testamentum plenissimè inspiravit.* Ibid.
- CAP. LXXVIII. *Quæ auctoritas Scripturarum in Ecclesiis primùm sit sequenda.* Ibid.
- CAP. LXXIX. *Qui libri continentur in canone utriusque Testamenti.* 199.
- CAP. LXXX. *Quòd omnes sanctæ auctoritatis libri vel memoriâ tenendi sunt, vel omnino incogniti non habendi.* Ibid.
- CAP. LXXXI. *De remissione peccatorum.* 200.
- CAP. LXXXII. *Quòd in actione pœnitentiæ non consideranda est mensura temporis, sed doloris; quòdque non nisi in Ecclesia possunt remitti peccata.* Ibid.
- CAP. LXXXIII. *De evidenti carnis resurrectione.* 201.
- CAP. LXXXIV. *Quòd in resurrectione nihil pereat de humana carne; sed quòdcumque in quamlibet perditionem dispersum extiterit vel consummatum, totum ad illam animam redeat, quæ hanc, cum viveret, animavit.* Ibid.
- CAP. LXXXV. *Quòd omnipotens Deus mirabiliter atque ineffabiliter ex toto, quo caro constat, eam in resurrectione mirabili celeritate restituat. De exemplo quoque statuæ solubilis metalli, qua quomodo resurrectio fieri possit monstratur.* Ibid.
- CAP. LXXXVI. *De diversitate status, et macie, vel pinguedine corporum humanorum, in qua sancta corpora hoc solum, quod decebit, habebunt.* 202.
- CAP. LXXXVII. *Quòd sanctorum corpora spiritalia resurgent, non tamen spiritus erunt.* Ibid.
- CAP. LXXXVIII. *Quòd reproborum corpora resurgent quidem, sed cum vitiis et deformitatibus suis perenniter punienda.* 203.
- CAP. LXXXIX. *Quòd mitior pœna erit soli originali peccato, & minimo actuali.* Ibid.

- CAP. XC. Quòd a morte usque ad resurrectionem animæ in abditis receptaculis teneantur vel requie, vel ærumna. Ibid.
- CAP. XCI. Quomodo defunctorum animabus viventium oblationes, et elemosynæ vel prosint, vel minime prosperentur. Ibid.
- CAP. XCII. Quòd vita æterna sit gratia Dei, stipendium verò mortis peccatum. 204.
- CAP. XCIII. Quòd in hac vita comparetur, quò possit post hanc vitam quisque vel relevari, vel aggravari. Ibid.
- CAP. XCIV. Quid agant sacrificia et elemosynæ pro baptizatis defunctis oblata. Ibid.
- CAP. XCV. Quòd post resurrectionem impleto iudicio permanebunt singule civitates in Angelis, et hominibus; Christi in gloriam æternam, zabuli in damnationem perpetuam. 205.
- CAP. XCVI. De reliquis causis ad regulam veræ fidei pertinentibus. Ibid.
- CAP. XCVII. Quòd post symbolum veniatur ad fontem. 207.
- CAP. XCVIII. Quòd homo in mundo ita servit principi mundi, sicut Israel servavit in Ægypto Pharaoni. Ibid.
- CAP. XCIX. Quid significant nubes, et columna, quæ præcesserunt populum salvandum. Ibid.
- CAP. C. Quomodo per columnam subsequentem, et præcedentem liberum arbitrium ostenditur regi per gratiam prævenientem, et subsequentem misericordiam Dei. 208.
- CAP. CI. De congressione itineris, et ingressu rubri maris, quorum significantia tenetur in aquis fontis. Ibid.
- CAP. CII. De figura & typo baptismi in nube, & mari, a Paulo Apostolo commendatis. 209.
- CAP. CIII. Quòd transitus maris perveniendi ad manna significet post baptismum venire ad Christi corporis sumptum. Ibid.
- CAP. CIV. Quòd uno tempore sit et generatio rerum, et regeneratio hominum. Ibid.
- CAP. CV. Quòd sustinere dicitur mysteriorum sacramentum, donec in superficie miraculum ostendatur aquarum. 210.
- CAP. CVI. De descriptione efficientiarum aque fontis. De patentis admiratione miraculi. 213.
- CAP. CVII. Quare, et unde fons in quadragesima clauditur, et in Pascha reseratur. 215.
- CAP. CVIII. De tempore, et loco baptizandi. 216.
- CAP. CIX. De expositione mysteriorum fontis. Ibid.
- CAP. CX. De gradibus fontis. 217.
- CAP. CXI. De duabus pactionibus abrenuntiationis, & credulitatis. Ibid.
- CAP. CXII. Quòd in nomine Trinitatis detur baptismum; et quòd in baptismo quæcumque persona Trinitatis omissa sit, nihil baptismi celebritas agat; quòdque Christi baptismum in Trinitate extiterit actum. Ibid.
- CAP. CXIII. Quòd baptismum et originale et actuale peccatum tollat; et quòd non nisi renatus habeat vitam æternam; et quare vel abrenuntiationem, vel confessionem alii propter alios profitentur. 218.
- CAP. CXIV. De his qui de fonte baptizatos excipiunt, et quid cum eis agere debeant. Ibid.
- CAP. CXV. Quòd pro spe futuræ beatitudinis regeneratio detur, non ut temporalis mortis pœna tollatur. Ibid.
- CAP. CXVI. Quòd solis sacerdotibus liceat dare baptismum, excepta necessitate periculi. 219.
- CAP. CXVII. Quid significat quòd infans aquis immergitur ad similitudinem mortis Christi. De simpla quoque, et trina baptismatis mersione. Ibid.
- CAP. CXVIII. De non iterando baptismo. Ibid.
- CAP. CXIX. Quòd primum baptismum aque sit, secundum sanguinis. 220.
- CAP. CXX. Quòd tertium baptismum penitentiae sit in alluvio lacrymarum. Ibid.
- CAP. CXXI. Quòd nec in hereticos licet iterare baptismum. Ibid.
- CAP. CXXII. Quòd post baptismum gloriæ cantico decantato, ad unctionem provehendus est homo. 221.
- CAP. CXXIII. De unguento chrisomatis, et institutione eius. Ibid.
- CAP. CXXIV. Quòd per visibilem unctionem corporis invisibiliter Spiritus sanctus operetur animæ unctionem. 222.
- CAP. CXXV. Quòd non Christo, sed hominibus datur spiritus ad mensuram. Ibid.
- CAP. CXXVI. De discretionem, qua sanctus Spiritus ad mensuram datur hominibus. Ibid.
- CAP. CXXVII. De spiritu septiformi interpretatio sancti Gregorii Papæ. 223.
- CAP. CXXVIII. De impositione manus. 224.
- CAP. CXXIX. Rursum de impositione manus, et de Spiritu sancto. Ibid.

- CAP. CXXX. *Spiritus sanctus datur a Deo.* 225.
 CAP. CXXXI. *De chrismate.* Ibid.
 CAP. CXXXII. *Quomodo docendus est baptizatus, ut discat orare.* Ibid.
 CAP. CXXXIII. *De oratione dominica.* 226.
 CAP. CXXXIV. *De oratione non longa.* 227.
 CAP. CXXXV. *De omni petitione quod petit qui orationem dominicam orat.* Ibid.
 CAP. CXXXVI. *De veritate corporis Christi in Eucharistia.* 228.
 CAP. CXXXVII. *Quod est corpus Christi intelligere vel sanguis.* 229.
 CAP. CXXXVIII. *Sicut de pane, sic et de vino.* Ibid.
 CAP. CXXXIX. *De ædificatione hominis per pœnitentiam, et lacrymas.* 230.
 CAP. CXL. *Oratio propter albas tollendas.* Ibid.
 CAP. CXLI. *Item benedictio.* 231.
 CAP. CXLII. *Sermo dicendus ad infantes die tertia post Pascha propter albas tollendas.* Ibid.
 Expliciuunt capitula.
- INCIPIT LIBER SECUNDUS.
- DE ITINERE DESERTI
- quo pergitur post baptismum.
- CAP. I. *De exordio hominis ad reparationem per Christum.* 234.
 CAP. II. *De reparatione hominis.* Ibid.
 CAP. III. *De morte Salvatoris, et regeneratione vitali.* Ibid.
 CAP. IV. *De Ecclesia in Christo sociata.* 235.
 CAP. V. *De adoptione filiorum Dei.* Ibid.
 CAP. VI. *De liberatione post baptismum.* Ibid.
 CAP. VII. *De baptizatis instruendis in sana doctrina.* Ibid.
 CAP. VIII. *Quòd est aqua amara, et dulcis.* 236.
 CAP. IX. *De duodecim Apostolis, et septuaginta Discipulis.* Ibid.
 CAP. X. *Quòd celeri compendio per iter Evangelii veniatur ad regnum.* Ibid.
 CAP. XI. *De attendenda actione liberationis humane.* Ibid.
 CAP. XII. *Quòd non immoratur in lege, si spiritaliter intelligitur.* 237.
 CAP. XIII. *De inlucescente Evangelii lumine.* Ibid.
 CAP. XIV. *De preparativa Incarnationis, quæ perducit nos usque ad incommutabilem veritatem Deitatis.* Ibid.
 CAP. XV. *Quod in eremo sancte vite delectatio non invenitur voluptatis im-mundæ.* Ibid.
 CAP. XVI. *De congressione eremi sancte vite.* 238.
 CAP. XVII. *De signis, et ducatu deserti.* 239.
 CAP. XVIII. *Quòd sol iustitiæ, qui lumen infundit, ipse humorem voluptatis exhaurit.* Ibid.
 CAP. XIX. *Quòd per solam gratiam Dei possit homo salvari.* 240.
 CAP. XX. *De attendendo refrigerio æternitatis propter donum consolationis presentis.* Ibid.
 CAP. XXI. *De affectibus quibus beatitudo desideratur æterna.* Ibid.
 CAP. XXII. *De descriptione voluptatum, quarum humor non invenitur in sancto deserto.* Ibid.
 CAP. XXIII. *De dapibus spiritalibus mentis stomacho preparatis.* 241.
 CAP. XXIV. *Quòd multis charismatum donis nos in hac peregrinatione reficiat Christus.* Ibid.
 CAP. XXV. *De sacramento luminis.* Ibid.
 CAP. XXVI. *De sacramento olei.* Ibid.
 CAP. XXVII. *De sacramento panis.* 242.
 CAP. XXVIII. *De sacramento aque.* Ibid.
 CAP. XXIX. *De significantia virgæ.* Ibid.
 CAP. XXX. *De significantia floris, et lili.* Ibid.
 CAP. XXXI. *De significantia vitis.* Ibid.
 CAP. XXXII. *De significantia malograti.* Ibid.
 CAP. XXXIII. *De significantia ficus.* Ibid.
 CAP. XXXIV. *Quòd gentilitas, vel infructuosa anima desertum dicantur.* 243.
 CAP. XXXV. *De significantia cedri.* Ibid.
 CAP. XXXVI. *De significantia spinæ.* Ibid.
 CAP. XXXVII. *De significantia myrti.* Ibid.
 CAP. XXXVIII. *De significantia olivæ.* Ibid.
 CAP. XXXIX. *De significantia abietis.* Ibid.
 CAP. XL. *De significantia ulmi.* Ibid.
 CAP. XLI. *De significantia buxi.* 244.
 CAP. XLII. *De significantia pini.* Ibid.
 CAP. XLIII. *De significantia cedri, et cupressi.* Ibid.
 CAP. XLIV. *De significantia calami.* Ibid.
 CAP. XLV. *De significantia iunci.* Ibid.
 CAP. XLVI. *De significantia lili, rosæ, et violæ.* Ibid.
 CAP. XLVII. *De significantia hyssopti.* Ibid.
 CAP. XLVIII. *De significantia sinapis.* 245.
 CAP. XLIX. *De significantia montis, quod est Christus.* Ibid.

- CAP. L. *De significantia Sion, quod est Ecclesia.* Ibid.
- CAP. LI. *De significantia Libani.* Ibid.
- CAP. LII. *De significantia lapidum.* Ibid.
- CAP. LIII. *De avium spiritualium solatio.* 246.
- CAP. LIV. *De significantia columbæ.* Ibid.
- CAP. LV. *De significantia pelicani.* Ibid.
- CAP. LVI. *De significantia nocticoracis.* Ibid.
- CAP. LVII. *De significantia passeris.* Ibid.
- CAP. LVIII. *De significantia aquile.* Ibid.
- CAP. LIX. *De significantia fulicis.* 247.
- CAP. LX. *De significantia turturis.* Ibid.
- CAP. LXI. *De significantia hirundinis.* Ibid.
- CAP. LXII. *De significantia gallinæ.* Ibid.
- CAP. LXIII. *De significantia phœnicis.* Ibid.
- CAP. LXIV. *De significantia serpentis utriusque.* Ibid.
- CAP. LXV. *Item significantia serpentis.* 248.
- CAP. LXVI. *De significantia utriusque leonis.* Ibid.
- CAP. LXVII. *De significantia lupi, et ovis.* Ibid.
- CAP. LXVIII. *De significantia agni.* Ibid.
- CAP. LXIX. *De significantia cervi.* Ibid.
- CAP. LXX. *De significantia hinnulorum capræ.* Ibid.
- CAP. LXXI. *De significantia equi.* 249.
- CAP. LXXII. *De felicitate sancti deserti.* Ibid.
- CAP. LXXIII. *Sperandum in solo Deo.* 250.
- CAP. LXXIV. *Quòd nemo salvari possit nisi et præcedenti et subsequenti misericordia Dei.* 251.
- CAP. LXXV. *De subsequenti narratione coniecta.* Ibid.
- CAP. LXXVI. *Repetitio quorundam præteritorum.* Ibid.
- CAP. LXXVII. *Quid sit fides.* Ibid.
- CAP. LXXVIII. *Unde dicta fides.* Ibid.
- CAP. LXXIX. *Quòd fides et malarum rerum, et bonarum.* Ibid.
- CAP. LXXX. *Quòd fides et præteritarum rerum sit, et præsentium, et futurarum.* 252.
- CAP. LXXXI. *Quòd fides et suarum rerum sit, et alienarum.* Ibid.
- CAP. LXXXII. *Quòd fides et opus connexa salvant hominem, discissa non salvant.* Ibid.
- CAP. LXXXIII. *De comparationibus rerum fidei operique coniectis.* Ibid.
- CAP. LXXXIV. *Quòd spes non nisi bonarum, et futurarum rerum.* 253.
- CAP. LXXXV. *Quòd ex fide nascatur spes.* Ibid.
- CAP. LXXXVI. *Unde dicta spes.* Ibid.
- CAP. LXXXVII. *Quòd spei contraria desperatio sit.* Ibid.
- CAP. LXXXVIII. *De sententia Pauli, qua fidem, spem, et caritatem decenter contexta demonstrat.* Ibid.
- CAP. LXXXIX. *Expositio eiusdem sententiæ Pauli.* 254.
- CAP. XC. *De caritate, et nomine eius.* 255.
- Explicit liber de progressu spiritualis deserti.
- S. ILDEPHONSI EPISTOLÆ.
- Monitum.* 256.
- Quirici Episcopi Barcinonensis Epistola ad Ildephonsum Episcopum Toletanum.* Ibid.
- Ildephonsi responsio.* 258.
- Altera Quirici Epistola ad eundem Ildephonsum.* 259.
- Ildephonsi responsio.* 260.
- Monitum in librum sequentem.* 261.
- DIVI ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI de viris illustribus liber.
- Præfatio.* Ibid.
- CAP. I. *Sixtus Papa Romanus.* 262.
- CAP. II. *Macrobius Diaconus.* 263.
- CAP. III. *Philastrius Episcopus Brixien- sis.* Ibid.
- CAP. IV. *Theodorus Episcopus Mopsueste- nus.* Ibid.
- CAP. V. *Osius Episcopus Cordubensis.* 264.
- CAP. VI. *Toranius Rufinus Presbyter Aquileiensis.* 265.
- CAP. VII. *Verecundus Episcopus Africa- nus.* Ibid.
- CAP. VIII. *Victorinus Episcopus.* Ibid.
- CAP. IX. *Itatius Episcopus Galliciæ.* Ibid.
- CAP. X. *Eusebius Episcopus Borolita- nus.* 266.
- CAP. XI. *Cerealis Episcopus Castellanen- sis in Africa.* Ibid.
- CAP. XII. *Ferrandus Diaconus Carthagi- nensis.* Ibid.
- CAP. XIII. *Petrus Episcopus Ilerdensis.* 267.
- CAP. XIV. *Marcellinus Presbyter.* Ibid.
- CAP. XV. *Itatius Clarus Episcopus Hi- spanus.* 269.
- CAP. XVI. *Siricius Pontifex Romanus.* Ibid.
- CAP. XVII. *Paulinus Presbyter Mediola- nensis, postea Episcopus Nolanus.* Ibid.
- CAP. XVIII. *Proba uxor Adelphi.* 270.
- CAP. XIX. *Ioannes Chrysostomus Episcopus*

- Constantinopolitanus.* Ibid.
- CAP. XX. *Sedulius Presbyter.* 271.
- CAP. XXI. *Posidius Episcopus Africanus.* Ibid.
- CAP. XXII. *Primasius Episcopus Africanus.* Ibid.
- CAP. XXIII. *Proterius Episcopus Alexandrinus.* 272.
- CAP. XXIV. *Paschasius Episcopus Siciliensis.* Ibid.
- CAP. XXV. *Iulianus Pomerius.* Ibid.
- CAP. XXVI. *Eugipius Abbas Lucullanensis.* 273.
- CAP. XXVII. *Fulgentius Episcopus Ruspensis in Africa.* Ibid.
- CAP. XXVIII. *Eucherius Episcopus Lugdunensis Franciæ.* Ibid.
- CAP. XXIX. *Hilarius Episcopus Arelatensis.* 274.
- CAP. XXX. *Apringius Episcopus Pacensis in Hispania.* Ibid.
- CAP. XXXI. *Iustinianus Imperator.* Ibid.
- CAP. XXXII. *Facundus Episcopus Hermianensis.* Ibid.
- CAP. XXXIII. *Iustinianus Episcopus Valentinus.* Ibid.
- CAP. XXXIV. *Iustus Episcopus Urgelitanus.* 275.
- CAP. XXXV. *Martinus Episcopus Dumienensis.* Ibid.
- CAP. XXXVI. *Avitus Episcopus Viennensis.* Ibid.
- CAP. XXXVII. *Dracontius.* 276.
- CAP. XXXVIII. *Victor Episcopus Tunnenensis.* Ibid.
- CAP. XXXIX. *Ioannes Episcopus Constantinopolitanus.* Ibid.
- CAP. XL. *Gregorius Papa Romanus.* Ibid.
- CAP. XLI. *Leander Episcopus Hispalensis.* 277.
- CAP. XLII. *Lucinianus Episcopus Carthaginensis.* 278.
- CAP. XLIII. *Severus Episcopus Malacitanus.* Ibid.
- CAP. XLIV. *Ioannes Episcopus Gerundensis.* 279.
- CAP. XLV. *Eutropius Episcopus Valentinus.* Ibid.
- CAP. XLVI. *Maximus Episcopus Cæsaraugustanus.* Ibid.
- Hactenus Isidorus.
- Hinc Braulio Episcopus Cæsaraugustanus.*
- CAP. XLVII. *Isidorus Episcopus Hispalensis.* Ibid.
- Prosequitur Ildephonsus.
- D. Ildephonsi Toletanæ Sedis Episcopi de virorum illustrium scriptis præfatio.* 282.
- CAP. I. *Gregorius Papa Romanus.* 284.
- CAP. II. *Asturius Episcopus Toletanus.* 285.
- CAP. III. *Montanus Episcopus Toletanus.* Ibid.
- CAP. IV. *Donatus Monachus Afer.* 286.
- CAP. V. *Aurasius Episcopus Toletanus.* Ibid.
- CAP. VI. *Ioannes Episcopus Cæsaraugustanus.* Ibid.
- CAP. VII. *Helladius Episcopus Toletanus.* 287.
- CAP. VIII. *Iustus Episcopus Toletanus.* Ibid.
- CAP. IX. *Isidorus Episcopus Hispalensis.* 288.
- CAP. X. *Nonnitus Episcopus Gerundensis.* Ibid.
- CAP. XI. *Conantius Episcopus Palentinus.* 289.
- CAP. XII. *Braulius Episcopus Cæsaraugustanus.* Ibid.
- CAP. XIII. *Eugenius Episcopus Toletanus.* Ibid.
- CAP. XIV. *Eugenius alter Episcopus Toletanus.* 290.
- Hucusque Ildephonsus.
- S. ILDEPHONSI ARCHIEPISCOPI
Toletani opera dubia.
- Monitum.* 291.
- Opusculum de partu Virginis Paschasio Ratberto Abbati Corbeie veteris probabilius attribuendum.* 294.
- Incipit tomus secundus de partu Virginis.* 313.
- Explicit tractatus de partu Virginis.
- Fragmentum tractatus de partu virginis eodem auctore.
- Monitum lectoris.* 317.
- Aliud fragmentum ex libello de partu Virginis, prout est in editione Feu-ard. et codic. Ameliano, in quo exordium potius cuiusdam sermonis ad populum continetur.* 328.
- SANCTI ILDEPHONSI
sermones dubii.
- Admonitio ad lectorem.* 329.
- SERM. I. *De Assumptione beatissimæ, et glo-*

<i>gloriosæ Virginis Mariæ.</i>	334.	CAP. XI. <i>Stella marina splendida in corona Virginis.</i>	411.
<i>Eiusdem Sermo II. de eadem Assumptione B. Mariæ secundus.</i>	348.	CAP. XII. <i>Iaspis lapis pretiosus hic situatur in corona nostræ Domine.</i>	Ibid.
<i>Eiusdem Sermo III. de eadem Assumptione B. Mariæ tertius.</i>	353.	CAP. XIII. <i>Positio Rosæ vernulæ in corona Virginis.</i>	413.
<i>Eiusdem Sermo IV. de Assumptione B. Mariæ quartus.</i>	357.	CAP. XIV. <i>Situatio Carbunculi lapidis pretiosi in corona Virginis.</i>	415.
<i>Eiusdem Sermo V. de Assumptione B. Mariæ quintus.</i>	359.	CAP. XV. <i>Sol luminare præfulgidum hic totam coronam illustrat.</i>	416.
<i>Eiusdem Sermo VI. de Assumptione B. Mariæ sextus.</i>	366.	CAP. XVI. <i>Positio smaragdi pretiosi in corona Virginis.</i>	418.
<i>Eiusdem Sermo VII. In Assumptione B. Mariæ septimus.</i>	370.	CAP. XVII. <i>Positio floris pulcherrimi, scilicet violæ, in sextodecimo loco in corona Virginis.</i>	420.
<i>Eiusdem Sermo VIII. In laudem B. V. Mariæ.</i>	372.	CAP. XVIII. <i>Amethystus lapis pretiosus in corona Virginis.</i>	421.
<i>Eiusdem Sermo IX. de Assumptione B. Mariæ octavus.</i>	375.	CAP. XIX. <i>Luna clara et fulgida in corona Virginis.</i>	423.
<i>Eiusdem Sermo X. In Purificatione S. Mariæ.</i>	376.	CAP. XX. <i>Positio chrysoliti lapidis pretiosi in corona Virginis.</i>	425.
<i>Item Sermo XI. In Nativit. S. Dei Genitricis, semperque Virginis Mariæ.</i>	383.	CAP. XXI. <i>Hic Virgo laudatur devotè, et solsequium in eius corona.</i>	426.
<i>Sermo XII. de S. Maria.</i>	384.	CAP. XXII. <i>Chrysopasus in corona Virginis.</i>	428.
<i>Item Sermo XIII. In diem Sanctæ Mariæ.</i>	386.	CAP. XXIII. <i>Hic Oriona stella splendida in corona Virginis collocatur.</i>	430.
<i>Eiusdem Sermo XIV.</i>	389.	CAP. XXIV. <i>Situatio berylli lapidis pretiosi in corona Virginis.</i>	431.
		CAP. XXV. <i>Camamilla, flos decorus coronæ Virginis in ultimo loco.</i>	432.

APPENDIX

Operum suppositorum sancto Ildephonso.

LIBELLUS DE CORONA VIRGINIS.

<i>Præfatio.</i>	392.	CONTINUATIO CHRONICORUM	
<i>Incipit prologus in corona Beatæ Virginis Mariæ.</i>	393.	B. Isidori S. Ildephonso falso adscripta.	
CAP. I. <i>Ostenditur, qua ratione corona hæc nostræ Domine esse debeat.</i>	394.	<i>Monitum.</i>	435.
CAP. II. <i>Topazius lapis pretiosus in corona Virginis.</i>	395.	<i>Incipit continuatio chronicorum B. Isidori Archiepiscopi Hispalensis, per B. Ildephonsum Archiepiscopum Toletanum composita.</i>	436.
CAP. III. <i>Lucanum sidus in corona Virginis secundum locum obtinet.</i>	397.	EPIGRAMMATA S. ILDEPHONSO	
CAP. IV. <i>Tertio locatur Sardius lapis in corona Virginis.</i>	399.	attributa in collectione variorum carminum a Pseudo-Iuliano facta.	
CAP. V. <i>Lilium flos candidus in quarto loco coronæ Virginis situatur.</i>	401.	<i>Monitum.</i>	442.
CAP. VI. <i>Situatio Calcedonii pretiosi lapidis in corona Virginis Mariæ.</i>	403.	<i>Epigramma I.</i>	443.
CAP. VII. <i>Positio Arturi luminaris splendidi in corona Virginis.</i>	404.	II. <i>De hospitio a parentibus suis ædificato.</i>	Ibid.
CAP. VIII. <i>Sapphyrus lapis pretiosus in corona situatur Virginis.</i>	406.	III. <i>Eiusdem carmen sepulchrale pro S. Heladio Præsule Toletano.</i>	444.
CAP. IX. <i>Crocus flos aromaticus in corona Virginis.</i>	407.	IV. <i>Pro S. Eugenio Avunculo, Toletano Pontifice.</i>	Ibid.
CAP. X. <i>Situatio Achate pretiosi lapidis in corona Virginis Mariæ.</i>	409.	V. <i>Aliud pro S. Leandro, et Massona Me-</i>	

<i>Metropolitanis, hoc Emeritensi, illo ve- rò Hispalensi.</i>	445.	IX. <i>Ad S. Leocadiam Virginem et Mar- tyrem.</i>	Ibid.
VI. <i>Ad sanctissimum Virum et Doctorem Fulgentium.</i>	Ibid.	X. <i>In Translatione corporis S. Fulgentii.</i>	447.
VII. <i>Epitaphium ad S. Isidorum Hispa- lensem.</i>	446.	XI. <i>De Synagria patruale sua.</i>	448.
VIII. <i>Ad S. Virginem Florentinam.</i>	Ibid.	XII. <i>Sancto Iusto.</i>	Ibid.
		<i>Aliud Epitaphium in laudem S. Isi- dori.</i>	449.

Finis indicis tomi primi.

APPENDIX

MONTANI ANTISTITIS TOLETANI OPUSCULA.

MONITUM AD LECTOREM.

Uspicamur, lector optime, a Montano SS. PP. Toletanorum editionem, quoniam e tota retro antiquitate is primus est, non qui monumenta literaria ediderit, sed cuius scripta ad nos usque pervenerint. Quis enim dubitet Montano aliquos præcesisse in Sede Toletana doctos Præsules, ac scribendi laude præclaros? De Audencio, quem Toletanum Antistitem fuisse nemo ambigit, scitum est Gennadii elogium, cap. 14. his verbis: Audencius Episcopus Hispanus scripsit adversus Manichæos et Sabelianos, et Arianos, qui nunc vocantur Bonosiaci, librum quem prætitulavit DE FIDE ADVERSUM OMNES HÆRETICOS: in quo ostendit antiquitatem filii Dei coæternalem Patri fuisse, nec initium Deitatis tunc a Deo Patre accepisse, cum de Beata Maria Virgine homo, Deo fabricante, conceptus et natus est. Virum eundem in Scripturis exercitatum habentem ingenium vocat Trithemius. Sed hoc Audencii opus, sicut et alia aliorum, periit. Montanus itaque primus occurrit, cuius epistolæ sæculo sexto conscriptæ, atque a S. Ildephonso laudatæ, temporis edacitatem superantes, in variis MSS. reperiuntur, ex quibus editæ primum a D. García Loaysa, deinde ab Em. Aguirrio in sua collectione Conciliorum Hispaniæ: postremò a P. Florez ad quamplures MSS.

codices Gothicos, ut ipse asserit, collatæ, multò emendatiores quàm in prioribus editionibus exhibitæ sunt in appendice ad tom. 5. Hispaniæ sacræ. Eius nos editionem sequuti sumus, nullis ex nostro variantibus lectionibus annotatis, quoniam MS. codicem, ad quem epistolas exigere-mus, nullum habuimus. Variantes igitur descriptæ sunt ex ipsa Florezii editione: annotationes verò ad imam oram adhibitas ex Em. Card. Aguirrio desumpsimus, quas tamen nostris animadversionibus ad calcem auximus, locum obscurissimum epistolæ secundæ quoquomodo illustraturi, qui nulli hactenus editori non negotium facessit. Quod vitam Montani eius epistolis præfigimus, non vanum nobis consilium visum est iniisse, ut de auctore rationem prius redderemus, quàm eius representaremus scripta. Itaque in ceteris Patribus edendis eandem observavimus methodum. In Montano verò, quoniam elogium illius a S. Ildephonso conscriptum brevius est, nos vitæ eius historiam paulo longiorem contexuimus, colligentes ea quæ ab aliis historicis scripta reperimus. Vale.

MONTANI VITA.

Montanus Ecclesiæ Toletanæ post Celsum Antistes floruit tempore Amalarici Regis Gothorum, præfuitque illi ab anno 522 usque ad 531 secundum seriem Præsulum Toletanorum D. Ioannis Baptistæ Perezii Canonici Toletani, et Clar. Loaysæ, et Aguirrii, quam auctiorem et correctiorem dabimus ad calcem tom.II.

Ex Sancto Ildephonso intelligimus, quot quantisque virtutibus eluxerit. Fuit enim summa animi virtute præditus, in dicendo eloquentissimus, in gubernando prudentissimus, omnibus summis honoribus dignus, atque vitæ innocentia commendatissimus et beatissimus.

Et quidem eius sanctitatis eminentia abundè comprobatur antiquissimâ fidelique traditione, qua S. Ildephonsi ætate omnium ore ferebatur, sanctissimum Præsulem putida calumnia ab hominibus invidis appetitum, insigni miraculo suam innocentiam vindicasse, carbones accensos tandiu in propriis vestibus sustinendo, quoad sacra Mystera ipse per-

ageret; quin tamen intereâ vestes vel levissimum ceperint detrimentum, ignisve quidquam de vi sua remiserit. Cuius simili purgatione posterioribus sæculis S. Anselmum, aliosquè sanctissimos viros, Spiritu Sancto inspirante, usos legimus.

Eloquentia Montani atque eius doctrinæ splendor satis apparet ex duabus epistolis, quæ ad nos usque pervenerunt. Prima fratribus filiisque dilectissimis Territorii Palentini, altera D. eximio Thuribio scripta; necnon ex Concilio Toletano II. cui præfuit: cuius Canones qui sedulò perlegerit, abs dubio in illis animadvertet quamdam sermonis castimoniam aurea sæcula redolentem, et Gothorum temporibus pereram.

Insigne fuit abs dubio per omnem Hispaniam Montani nomen; et eius sapientiæ fama adeo percrebuit, ut Synodus II. Toletana habita anno 527 hoc modo inscribatur: *Synodus habita in Civitate Toletana apud Montanum Episcopum*; sæpiusquè à Patribus postremo in capite nominatur, asserendo, sequens Concilium

à *Montano convocandum*, et *apud eum debere celebrari*.

Octoginta tribus annis post præfatam Synodum transactis, in Synodo Carthaginensi habita sub Rege Gundemaro anno 610 referunt Patres acta Concilii Toletani II. sic indigiti: *apud Sanctum Montanum*. Quæ verba superioribus adiuncta perspicuè comprobant, non solum sapientiam, verum etiam sanctitatem Montani in Hispania fuisse percelebrem.

Quamvis Sanctorum Toletanorum Fastis non sit adscriptus, fraudari non potest elogio Sancti Ildephonsi, qui eum *beatissimum Sacerdotem* appellat, necnon Patrum Carthaginensium conclamatione *Sanctum Montanum* denominantium.

Licet virtutum omnium laude floruerit, maximè verò zelo domus Domini ardere visus est, et pro fide orthodoxa sarta tecta tuenda atque sacrorum Canonum disciplina instauranda, contra errorum monstra et pravos usus in Hispania grassantes assiduè præliari. Id epistolæ iam laudatæ testantur, undique zelum spirantes; sive Presbyteros Palentinos chrisma confi-

cientes, atque alienæ sortis Episcopos ad consecrandas Basilicas adsciscentes acriter coarguit; sive ipsorum levitatem atque vecordiam perstringit, qui abominandam Priscilliani hæresim abiicientes, eius nomen honorare pergerent; sive dum probatissimo Presbytero Thuribio auctoritatem suam ad hæc mala coercenda committit. Denique quanta veneratione Romanorum Pontificum monita suspexerit, quantoque studio Conciliorum sanctorum Canones observari curaverit, exemplo erit quod ex epistola secunda non improbabilitè coniicimus, atque latius in notis ad eam exponeamus. Cum enim quidam illegitimè electus ac ordinatus Episcopus, Celso Metropolitanò Montani prædecessore, Comprovincialibusque Episcopis insciis, Ecclesiam Palentinam invasisset, Montanus ad Toletanam Sedem euectus, sontem diu impunitum esse non est passus, neque multorum precibus adduci potuit, ut contra sancti Concilii Nicæni decreta quidquam de illorum severitate remitteret.

Quæ omnia eò magis Montani virtutem commendant,

quò

quò mirabilius est, Pastorem adeò integerrimum, sanæquè Patrum suorum doctrinæ ita tenacem iis temporibus floruisse, cum Ariana hæresis totam ferè Hispaniam occupaverat, cum Gothicis Regibus in throno iactabunda condescens. Ipse verò non in aliquo remoto angulo latuerit, verùm in media ipsa Hispania coràm Principe hæretico, totoque Aulicorum Arianorum grege tam insignia pietatis, et in orthodoxa religione tuenda indefessi studii testimonia præbuerit. Ex quo maximam in hanc sanctam Metropolitanam Ecclesiam Toletanam gloriam redundare nemo non videt: atque indè omnes intelligent, quàm meritò eam *Catholicam* dixerit Eufemius à Montano quartus huius Sedis Episcopus in subscriptione III. Concilii Toletani: nempe quia Pastores semper habuisset, qui Montano similes à recta atque orthodoxa Catholica Ecclesiæ fide vel inter ipsas errorum tenebras maximasque persecutionum procellas numquàm desciverint.

Obiit Montanus anno ultimo Amalarici Regis, Episcopatus sui nono, Incarnationis Dominicæ 531: atque in

hunc annum referenda sunt quæ quamplurimi historici cum nostrates, tum exteri tradunt de direptione Toletana à Gallis facta post victoriam, de Amalarico impio crudelique catholicæ Clotildis vexatore reportatam. Qua ex re non temerè opinamur, sanctissimum Præsulem non tam senio quàm dolore confectum, cum vidisset urbem tanta calamitate oppressam, Ecclesiam Sponsam suam omni vita chariorem bonis suis exoliatam, vasa sacra usque ad sexaginta abrepta, patinas quindecim, Librorum Evangeliorum thecas viginti, omnia ex auro mundissimo conflata atque pretiosissimis gemmis ornata, oculos tanta clade defatigatos clausisse; eamque rem omnium luctuosissimam mortem illi maturavisse. Pro coronide damus verba S. Ildephonsi, quibus tanti viri elogium expressit; *Lib. de Viris illustr. cap. 3.*

„Montanus post Celsum
 „primæ Sedis Provinciæ Car-
 „thaginis Toletanæ Urbis Ca-
 „thedram tenuit: homo et vir-
 „tute spiritûs nitens, et elo-
 „quii opportunitate decorus,
 „regimen honoris retentavit,
 „ac disposuit condigno cæ-

„lestiquè iure , simul et ordi-
 „ne. Scripsit epistolas duas
 „ecclesiasticæ utilitatis disci-
 „plina consertas ; è quibus
 „unam Palentiæ habitatoribus,
 „in qua Presbyteros Chrisma
 „conficere , Episcoposque alie-
 „næ Diocesis alterius terri-
 „torii Ecclesias consecrare, ma-
 „gna perhibetur prohibere au-
 „ctoritate , sacrarum littera-
 „rum testimoniis affirmans id
 „ipsum fieri penitùs non licere.
 „Amatores quoque Priscillia-
 „næ sectæ , licet non opera-
 „rentur eadem , quia tamen
 „memoriam eius amore reti-
 „nerent , abdicat , et expo-
 „brat , commemorans , quod
 „in libris Beatissimi Thuribii
 „Episcopi ad Leonem Papam
 „missis , eadem Priscilliano-
 „rum hæresis detecta , convi-
 „cta , atque decenter maneat
 „abdicata. Aliam verò episto-
 „lam ad Thuribium Religio-
 „sum , in qua collaudans eum,
 „quòd culturam destruxerit

„idolorum , committit ei Sacer-
 „dotalis auctoritatem vigoris,
 „per quam Presbyteros Chris-
 „ma conficere , et Episcopos
 „alienæ sortis alterius Dioce-
 „cesis Ecclesias consecrare ma-
 „gna compescat invectione.
 „Hic vir antiquissima fideli-
 „que relatione narratur , ad
 „exprobrationem infamiæ tan-
 „diu prunas tenuisse in vesti-
 „mento ardentes , donec co-
 „ràm Sedis suæ sacro altari
 „totius Missæ celebritatem
 „per semetipsum expleret.
 „Peractis autem solemnibus,
 „nec prunæ ignem , nec ve-
 „stis inventa est amisisse de-
 „corem. Tunc Deo relatis gra-
 „tiarum actionibus , per sim-
 „plicem naturam ignis convi-
 „cta est et fallacia detestabilis
 „accusantis ; et innocentia bea-
 „tissimi Sacerdotis. Gloriosus
 „habitus fuit temporibus Ama-
 „larici Regis. Annis novem
 „Pontificatus tenuit dignita-
 „tem.”

*Dominis dilectissimis, fratribus, filiisque Territorii
Palentini Montanus Episcopus in Domino
æternam salutem.*

I.

Unctarum Eccle-
siarum Domini
potissimos^(a) Præ-
sules per Eze-
chiëlem Prophe-

tam terribilis illa commonito-
rii dictio sub speculatoris no-
mine concutit, dicens: *Fili
hominis, speculatorem dedi-
te domui Israël: audiens ergo
ex ore meo sermonem, annun-
ciabis eis ex me. Si dicente
me ad impium: impie, mor-
te morieris: non annuncie-
ris ei, neque locutus fueris,
ut avertatur à via sua impia,
et vivat; ipse quidem in ini-
quitate sua morietur, sangui-
nem autem eius de manu tua
requiram*, et cetera, quæ huius
lectionis ordo de admonentis, ad-
monitiquè animis^(b) exquirendum
ostendit.

II. Hac ergo voce permo-
tus, huius officii necessitudinem
me suscepisse non nesciens, stu-
dere curavi, ne cuiusquam per-

diti animam de manu mea Chri-
stus inquirat; præsertim cum To-
letanæ Urbi Metropolitanæ privi-
legium vetus consuetudo tradide-
rit; & eo magis non solum pa-
rochiarum, sed & urbium cura
huius urbis sollicitet Sacerdo-
tem. Ergo, ut Apostolus dicit:
*Quid horum vultis? in virga
veniam ad vos? an in chari-
tate, et spiritu mansuetudi-
nis?* Nova namque præsumptio
præsidentium vobis Presbytero-
rum nostros pulsavit auditus, si
tamen nova tantùm, et non de-
testabilis dici possit, quæ ab ini-
tio Fidei Catholicæ numquam
præter nunc subrepsisse probatur,
ut id quod per manus Summi
Pontificis Trinæ Divinitatis invo-
catio sanctificare consuevit, Pres-
byter ignarus disciplinæ confice-
re sibi Chrisma præsumeret. Hoc
si ignaviæ est, tam demens Sa-
cerdos esse non debuit; si præ-
sumptionis est, hunc schismati-
cum esse, quis nesciat, qui in-
au-

NOTÆ CARDINALIS DE AGUIRRE

Ex tom. 3. Collectionis maximæ Conciliorum omnium Hispaniæ.

(1) In Epistola hac Montanus Toletanæ
Ecclesiæ Metropolitanæ Antistes graviter
reprehendit, quòd quidam Presbyteri Ter-
ritorii Palentini inscii, aut temerarii con-
ficerent sacrum Chrisma, cum id solis
Episcopis competat; prætereà, quòd ad
consecrationem Basilicarum Episcopi ex-
tranei admitterentur; denique quòd ali-
qui infamem, et toties fulguritam Pris-

cillianistarum sectam in honore haberent.
Monet prætereà, ut libros Theoribii Epi-
scopi contra illam scriptos legant: Sed de
iis omnibus satis diximus suprà in notis
ad Concilium Cæsaraugustanum, Tole-
tanum I. et Hispanicum generale, atque
in Epistolam celebrem Sancti Leonis Pa-
pæ ad Thuribium Episcopum Asturicen-
sem.

Ex

(a) Alius MS. pe-
ritissimos. Loays.
Domini piissimi.

Ezech. 3. & 33.

(b) Gerundensis, et
Urgellensis MSS.
anima.

1. Cor. 4. 21.

auditam rem, et Religioni contrariam, senescente iam mundo, talis temerator inducat. ^(c)

(c) Loays. *iudicat.*

III. Revolvatur manibus vestris, ó Presbyteri, sacratissimus Numeri liber, in quo vestri officii in septuaginta Seniorum personis auspicatus est honor; et invenietis quorum negotiorum vobis prærogativa concessa sit. Ad-

Numer. 11. 16.

(d) Loay. *Adiutores suos Dominus.*

iuutores vos Deus ^(d) nostri laboris secundo dignitatis gradu esse voluit; non temeratores sacrarum quarumdam rerum esse ^(e) permittit. Sic Nadab, et Abiud ignem offerentes alienum, id est, sui officii non debitum, divinus ignis absumpsit. Sic Chore, Dathan, atque Abiron Moysi, ^(f) Dei gratia, et divinis eloquiis perfruendi invidentibus, ac dicentibus: ⁽ⁱ⁾

(e) Editio Loays. non habet esse. *Levitici 10. 1.2.*

(f) Urgellens. et Loays. *Moseo.*

Numer. 16.3. (g) Urgell. *Num soli.*

Non soli ^(g) tibi locutus est Dominus, quia omnis congregatio sancta est, novis schismaticis interitus novæ perditionis ^(h) adve-

(h) Loays. *prædicationis.*

(i) *Non solum tibi locutus est Dominus, quia omnis congregatio sancta est. Hæc verba allegat Montanus ex cap. 16. Numeror. iuxta veterem translationem, qua Ecclesia usa fuit, donec postea tempore. S. Gregorii Magni Vulgata prævalere cœpit ubique ferè. Porrò priora non habentur apud Septuaginta, ubi solùm legitur: ἐσχέτω ἐν ὑμῖν, ὅτι πᾶσα ἡ συναγωγὴ πάντες ἅγιοι καὶ ἐν αὐτοῖς κύριος. Sufficiat vobis, quia omnis congregatio, omnes sancti, et in eis Dominus. Nec prætereà extant in Hæbraico textu iuxta translationem Pagnini, nec in Paraphraste Chaldaico. Itaque mihi dubium non est, priora illa verba, non soli tibi locutus est Dominus, citata fuisse ex translatione veteri, quam sicuti Herculeo animo, et incredibili labore cœpit restituere sæculo præcedenti Flaminus Nobilius, utinam etiam perfecisset. Vide quæ præmissimus tom. I. dissert. IV. num. 20. et sequentibus.*

Hanc ipsam Montani Epistolam commemorat, et plures illius laudes profert

nit, ut ieiuno ore insatiabiliter terra absorberet, quos indignatio divina damnasset. Quid memorem Oziam, qui non contentus regalibus fascibus, ne fungeretur et Sacerdotis officio, contra ius, fasque potestativo elatus ⁽ⁱ⁾ cothurno, oblationem expiationis solis Sacerdotibus debitam offerre pararet, sic ultione cælesti lepra perfunditur, ut munere Sacerdotis, & Regni ex eo usquè ad obitum permaneret? ^(k) Ozam pariter, quantum ad ipsum erat, devoto officio, iuvenicis calcitrantibus, nè arca Dei laberetur, sustinere parantem divinitus percussio illata consumpsit: ostendere scilicet volens, quia nullis omnino causis, nec sub occasione humilitatis præsummentibus, divina officia, et sacramenta cælestia ab eo, cui non incumbit officium, contingi aliquatenus debent.

2. *Paralyt. 26. 16. et seq.*

(i) Ita Ger. et Urgell. alii verò: *Postestatis velatus.*

(k) Ita edidit P. Florez ex MS. nos legendum putamus: *ad obitum privatus maneret: quod confirmat editio Aguiriana: ut munere Sacerdotis et regni careret, exosusque &c.*

Reg. 2. 6. 7.

Ca-

S. Ildephonsus *lib. 4. de Viris illustrib.* dicens: *Montanus post Celsum primæ Sedis Provinciæ Carthaginis Toletanæ Urbis Cathedram tenuit: homo et virtute spiritus, et eloqui opportunitate decorus, regimen honoris retemperavit, ac disposuit, condigno cælestique iure, simul et ordine. Scripsit epistolas duas ecclesiasticæ utilitatis disciplina confertas; è quibus unam Palentiæ habitantibus, in qua Presbyteros Chrisma conficere, Episcoposque alienæ Diæcesis alterius territorii Ecclesias consecrare, magna perhibetur prohibere auctoritate, sacrarum Scripturarum testimoniis affirmans id ipsum fieri penitus non licere. Amatores quoque Priscillianæ sectæ, licet non operarentur eadem, quia tamen memoriam eius amore retinerent, abdicat, et exprobrat, commemorans, quòd in libris Beatissimi Theoribii, ipsis ad Leonem Papam missis, eadem Priscillianorum hæresis detecta, convicta, atque decenter maneat abdicata. Hæc ibi Ildephonsus de epistola præjacta. Statim verò commemorat aliam eiusdem Montani nunc à nobis exhibendam. Hucusque Card. Aguirrius.*

III. Caveant ergo, caveant qui sibi putant esse licitum quod aliis non ignorant ^(l) esse illicitum; nè similis eos ^(m) horum, quos memoravimus, pœna percellat. An forsitan Sanctorum Patrum regulas, et Constitutiones synodicas ignoratis, quibus præcipiuntur ⁽ⁿ⁾ parochenses Presbyteri non per viliores personas, sed aut per semetipsos, aut per Rectores sacrariorum annuis vicibus chrisma a præsidente sibi Episcopo petant? Credo, quòd qui petere iusserunt, potestatem consecrandi penitèns abstulerunt. Providebit ^(o) ergo charitas vestra, nè post huius humilitatis nostræ interdictum, donec et consuetus vobis à Domino præparatur Antistes, quisquam vetita iterare præsumat, et incipiat graviolem ecclesiasticæ districtionis sustinere censuram. Utatur quisque honoris sui concessio privilegio, quod proprium scit ^(p) ordinis Presbyterii; non quod Summi Pontificatus est, improbus minister adsumat. Quisquis post hanc admonitionem in huiusmodi rebus aliquatenus fuerit deprehensus, sub anathematis insolubili vinculo se noverit esse damnandum. Cui in hoc ipsum non parùm humanitatis conceditur, quòd nunc eum transire patimur impunitum.

V. Sanè si Dominus voluerit, cum tempus Paschalis festivitatis advenerit, si vobis ad petendum impossibile est, datis litteris vestris indicare debetis, ^(q) et nos sacri huius liquoris ultrò poterimus transmittere gratiam, dummodò ^(r) non præsumatur ^(s) illicita.

VI. Pari ratione cognovimus, quòd ad consecrationem Basilicarum alienæ sortis à vobis Episcopi invitentur, et licèt sint unius fidei copula nobiscum in Christo connexi, tamen nec Provinciæ privilegiis, nec rerum Domini noscuntur utilitatibus convenire, quia iam ad ipsum huiusmodi fama perlata ^(t) est. Ideoque salubri ordinatione censuimus, ut siquando talis necessitas incubuerit, litteris nos informare debeatis, et aut per Nos, aut per eum, qui nobis ex Fratibus, et Coepiscopis nostris visus fuerit, et consecratio Ecclesiarum, Deo auspice, poterit celebrari.

VII. Prætereà perditissimam Priscillianistarum sectam tam actis, quàm nomine a vobis præcipuè novimus honorari. Rogo, quæ est ista dementia in eius amore superfluè labi, quem in opere non velis imitari? Nam, ut pauca de eius spurcitiis in notitiam vestri deducam, exceptis iis, quæ in Divinitate profanus erupit, et ore sacrilego blasphemavit, omnium vitiorum in eodem congeries, veluti in sordium sentina confluit, ut sectaricum pudorem impudectus adulter eriperet ^(u); et ut ad sceleris nefarii effectum faciliùs perveniret, maleficii usum gesta etiam ei adsignant. Quid tandem in hoc ^(x) Religioni congruum fidelis cuiusquam anima veneratur, qui non solum a sanctis Sacerdotibus refutatus est, verùm etiam mundani Principes iustitiâ legum suarum eum pro memorati sceleris qualitate damnarunt?

Hunc

(l) Ita Loays. Florez verò, non ignorant.

(m) Florez ex Gerund. et Urgell. edidit reos.

(n) Florez ex eisdem MSS. interserit ut; quod non probamus, nisi præcipiuntur scribatur præcipitur; quod nullus habet Codex.

(o) Ita Ger. et Urgell. alii providerit.

(p) Ita Ger. et Urgell. alii habent sit.

(q) Alii Cod. debetis.

(r) Ita Gerund. et Urg. alii dum.

(s) Præsumatur, non habet Loays. editio.

(t) Loays. prolata.

(u) Ita Loays. Florez, et Gerund. edidit: impudectus ... eruperet.

(x) Ita Loays. Florez. verò ex suis MSS. edebat: Quid tamen in hunc: non absque mendo.

(y) Flor. ex MSS.
Loays. Theoribii.

VIII. Hunc talem fuisse, plenius discet qui beatissimi ac religiosissimi Viri Thoribii (y) Episcopi ad Sanctum Papam Urbis Romæ Leonem libros editos legit, in quibus hanc sordidam hæresim explanavit, aperuit, et occultam tenebris suis, perfidiæque nube velatam in propatulo misit. Ex ipsis etenim libris, qualiter cavere, quid respondere contra sacrilegos possit, pius

lector inveniet. (z) Unde, quæso, ut perfidiam cum auctore damnantes atque anathematizantes, rectæ fidei regulam teneatis, et de omnibus suprascriptis cautiores exhibere vos procuretis, quò facilius nec mihi de taciturnitate possit esse damnatio, et vobis de obedientia fructum maximum coram Salvatore Deo nostro providere possitis. Pax Domini cum omnibus vobis. Amen.

(z) Ita Urg. Loays.
edidit: invenitur.

EPISTOLA SECUNDA.⁽¹⁾

Domino eximio, præcipuoque Christicolæ, Domino et Filio Thuribio (2) *Montanus Episcopus.*

I. **A**lumnum te fidei Catholice, et sanctæ Religionis ami-

cum, etiam in actis mundialibus conversantem valde et novimus, et

NOTÆ CARDINALIS DE AGUIRRE

in hanc Epistolam ex tom. 4. Concil. iam suprâ citato.

(1) Hanc commemorat S. Ildephonsus libro citat. *de Viris illustr.* agens de Montano Toletanæ Ecclesiæ Præsule. Postquam enim de præcedenti illius epistola locutus fuit, ut in notis ad eam vidimus, subiungit: *Aliam verò epistolam (scripsit Montanus) ad Thuribium Religiosum, in qua collaudans eum, quòd culturam destruxerit Idolorum, committit Sacerdotalis auctoritatem vigoris, per quam Presbyteros Christum conficere, et Episcopos alienæ sortis alterius Diæcesis Ecclesias consecrare magna compescat invectione.* Sed et statim insignem eius laudem addit, hisce verbis: *Hic vir antiquissima fidelique relatione narratur, ad exprobrationem infamiæ tandiu prunas tenuisse in vestimentis ardentes, donec coram Sedis suæ sacro altari totius Missæ celebritatem per semetipsum exple-ret. Peractis autem solemnibus, nec prunæ ignem, nec vestis inventa est amisisse decorem. Tunc Deo relatis gratiarum actionibus, per simplicem naturam ignis convicta est et fallacia detestabilis accusantis, et innocentia beatissimi Sacerdotis. Gloriosus habitus fuit tempore Amalarici Regis. Annis novem tenuit dignitatem.*

(2) Quisnam sit hic Thuribius ad quem Montanus scribit, implicata satis quæstio est. Quidam enim nolunt fuisse, nisi unicum Theoribium, sive Thuribium, cui conveniat, quidquid in hac epistola legitur, tam de libris scriptis adversus Priscillianistas tempore S. Leonis Papæ, quam de gestis, et prædicatione adversus laudatores eius sectæ, hortatu Montani Præsulis Toletani. Sed enim falsam esse hanc opinionem facile evincitur ex ipso S. Ildephonso, qui eodem loco, *de Viris illustribus*, palam distinguit inter utrumque Thuribium. Agens enim de Epistolis Montani præiactis ait: *Commemorans (Montanus) quòd in libris beatissimi Thuribii ad Leonem Papam missis, eadem Priscillianorum hæresis detecta, convicta, atque decenter maneat abdicata. Aliam vero Epistolam ad Thuribium Religiosum (scripsit) in qua collaudans eum, quòd culturam destruxerit Idolorum, committit ei Sacerdotalis dignitatem vigoris, &c.* ut paulo ante scripsimus. Ubi palam distinguit Ildephonsus duos Thuribios: alterum Episcopum, et Synchronon S. Leoni Papæ, ad quem libros miserit contra Priscillianistas scriptos: alterum vero posteriorem non

et probavimus. Cùm enim adhuc floreret in sæculo, ita claritudinis ^(a) tuæ vita perpatuit, ut secundùm sententiam Domini et quæ sunt Cæsaris Cæsari non negares, et Deo quæ sua sunt, devotâ mente persolveres. Iure et

(a) Loaysa claritatis.

non Episcopum, sed *religiosum* & prædicatorem adversus idololatriam, ad quem viventem scripserit epistolam hanc posteriorem Montanus Præsul Toletanus. Itaque palam est duos fuisse Thuribios, non unicum.

Quod ipsum apertè demonstratur ex Chronographia, iuxta quam Thuribius Episcopus, qui libros scripsit contra Priscillianistas, et misit ad Leonem Papam, floruit ipsius tempore, ac proinde circa medium quinti sæculi: Nam Leo ab anno Christi CDXL. usque ad CDLXI. Sedi Apostolicæ præfuit. Ut omittam, eundem Thuribium iussu ipsius Leonis Papæ Concilium in Hispania celebrasse anno Christi CDXLVII. ut suo loco præmissimus (*supra in notis ad epist. S. Leonis Papæ ad Thuribium Asturicens. Episcop.*) et cuique notum est. Thuribius autem, seu potius Theoribius, ad quem scripta est hæc epistola, longè posterior fuit et floruit sub initium sæculi sequentis. Cùm enim Montanus ad eum viventem scribens interfuerit et subscripserit Concilio Toletano II. Æra DLXV. id est anno Christi DXXVII. Amalarici Regis V., et S. Ildephonsus asserat eum *gloriosum habitum fuisse tempore Amalarici Regis*; consequens plane est, ut hic Theoribius sit octoginta circiter annis posterior, ac proinde alius omnino a Thuribio illo præcedenti.

Hinc constat Loaysam, doctissimum licet, lapsus fuisse in notis ad hanc ipsam epistolam, dum dixit: *An hic Thuribius ille Monachus fuerit cuius meminit Ildephonsus, de Viris illustribus, in vita Montani, an alter Notarius Sedis Apostolicæ a B. Leone Papa missus in partes Hispaniæ ad Priscillianam hæresim extirpandam, ut constat ex Concilio Bracarensi I. in exordio, (vocabantur et ii Notarii Regionarii) an verò Episcopus Palentinus et Asturicensis non satis constat. Postremæ sententiæ acquiesco, ut ex prima epistola patet; et scripsisse libros doctissimos adversus Priscillianos; et in secunda epistola eum vocat Sacerdotem, hoc est, Episcopum: ut severissimi (inquit) Sacerdotis auctoritate utaris. La-*

enim auctorem ^(b) te divini cultus in hac præsertim Provincia nominabo. Putasne quanta tibi apud Deum maneat merces, cuius solertiâ vel ^(c) instantiâ ^(d) et idololatriæ error abscessit, et Priscillianistarum detestabilis ac pu-

(b) Deest auctorem in Loaysa.

(c) Loaysa atque.
(d) Ita Urg. alii habent: *instinctu.*

di-
psus, inquam, fuit Dominus Loaysa; cùm ex testimonio S. Ildephonsi constet satis, hunc Theoribium fuisse, cuius meminit ille in vita Montani, utpote scribentis ad illum tamquam Synchronon octoginta circiter annis, postquam ille alter Thuribius Notarius, sive etiam Episcopus tempore S. Leonis floruerat, et memoratos libros scripserat.

Quin et eiusdem veritatis fidem facit Montanus ipse in utraque epistola præiacta. In priore enim ad fratres et filios Territorii Palentini, loquens de erroribus et vitiis Priscilliani, ait: *Hunc talem fuisse plenius discet, qui beatissimi et religiosissimi viri Thuribii (non Theoribii) Episcopi ad S. Papam Urbis Romæ Leonem libros editos legit: in quibus hanc sordidam hæresim explanavit, aperuit, et occultam tenebris suis perfidiæque nube velatam in propatulo misit.* Ubi loquitur Montanus de iis libris tamquam olim scriptis a Thuribio Episcopo tempore S. Leonis Papæ. At verò in hac posteriori epistola epigraphen adhibet: *Domino eximio, præcipuoque Chresticolæ, Domino & filio Thuribio Montanus Episcopus.* Ubi et eum filium vocat, non fratrem, qualiter deberet si esset Episcopus: et tamquam viventem alloquitur eo tempore, octoginta circiter annis postquam floruerat Thuribius Scriptor et Episcopus Asturicensis.

Nec iuvat Loaysam quod Montanus ibidem ait: *Ut severissimi Sacerdotis auctoritate utaris.* Inde enim futurum colligitur, Theoribium iam tunc inter Sacerdotes seu Presbyteros numeratum, cui præterea Montanus veluti Metropolitanus delegat vices suas ad ea delicta coercenda. Quin et ubi in hac epistola loquitur de Episcopis, non filios sed fratres appellat. *Fratres nostri*, inquit, *alienæ sortis Episcopi.* Et in alia epistola præcedenti Episcopos non appellat *Sacerdotes* sed *Summos Pontifices*, et eorum dignitatem *Summum Pontificatum.* Mitto pleraque alia, ex quibus id ipsum confirmari posset. Sed sive hic Theoribius fuerit Episcopus tunc, sive non, distinctio illius a Theoribio Scriptor et Episcopo Asturicensi est manifesta. *Hæc Aguirrius.*

(e) Ger. & Urg.
adhuc eius nomen.

dibunda secta contabuit? Si tandem adhuc et in nomine (e) honorare desistant, cuius per tuam admonitionem collapsa esse opera non ignorant. Nam de terrenorum Dominorum fide quid loquar? Cui ita tuum impendisti laborem, ut feroces cohabitantium tibi animos ad salubrem regulam et normam regularis disciplinae perduceres. (f) Quæ tamen ex Palentino Conventu ad nos pervenerint, Celsitudini vestræ indicare curavi: quo facilius per vestram increpationem nefanda præsumptio in posterum conquiescat.

(f) Ger. & Urg.

II. Quidam (ut ad nos perlatum est) Presbyteri ausu temerario res sacras non tam consecrare, quàm violare præsumunt: et cunctis ab initio Fidei Catholicæ sæculis inusitatum sui ordinis hominibus, nisi tantum Summis Pontificibus debitum, ius consecrationis chrysmæ, nescio

(3) Super huius periodi intelligentia nihil omnino adnotavit Emin. Card. Aguirrius. Quæ tamen implicatissima atque densissimis tenebris circumsepta omnes ferè harum epistolarum editores insigniter torsit. Contextus ea parte corruptissimus est. Qua verò ratione illi medendum sit, hoc opus, hic labor. Padillæ visum fuit, ab illis verbis fragmentum legi alterius epistolæ, quod huic librorum imperitia attextuisset. Sed nulla probabili ratione id nobis suadet. Claris. P. Florez putat sententiam præcedentem facile restitui posse, si post illa verba *et fidei unione connexi* hæc alia addantur ex superiori epistola, in qua similem sententiam ita concludit Montanus = *tamen nec Provinciæ privilegiis, nec rerum domini noscuntur utilitatibus convenire*. Placet nobis coniectura. Quæ verò post hæc addit, ut explicet cl. vir illius vocis *privilegium* commodam in loco significationem, non ita probare possumus. Autumat enim Celsus cæterosque Carpetaniæ et Celtiberiæ Episcopos a Palentino Antistite testamenti

quo typo, an dementiâ dicam, indubitanter adsumunt: quod quàm sacrilegum sit, piissimam conscientiam tuam latere non credo; et ideo spero, ut pro eneranda hac ipsa superfluitate, severissimi Sacerdotis auctoritate utaris, et tantæ rei temeratores districtiori increpatione coerceas. Qui si post datam admonitionem nefas iterare præsumperint, contumacia eorum sententiâ convenienti damnabitur.

III. Simili ratione cognovimus, eò quòd necessitudine consecrandarum Basilicarum Fratres nostri alienæ sortis Episcopi in locis istis invitati conveniant: et licet sit in toto orbe Sponsæ Christi thalamus unus, eiusque Antistites unâ in eodem fibulâ charitatis et fidei unione connexi; * quod tamen privilegium (3) Decessori nostro, necnon Dominis et Fratribus nostris Carpetaniæ vel Celtiberiæ Epi-

SCO-
sui executores fuisse forsitan constitutos, qui piam eius, nescio quam, voluntatem ad effectum perducerent; contra quam aliquid a Montano Palentini postulaverint, quare ab eo fuerint repulsi. Neque enim apparet, inquit, qua alia ratione Episcopus inferior et suffraganeus Metropolitanano suo et Comprovincialibus privilegium fecisse dici possit. Expositio verbis quidem speciosa; cuius tamen vim verba sequentia planè infringunt = *Et certe*, prosequitur Montanus, *municipia, id est Segoviam, Britabla, et Caucaam eidem non quidem rationabiliter, sed pro nominis dignitate concessimus*; qui modus loquendi apertè indicat præcedentia esse ad hæc referenda: non enim scriberet *eidem concessimus*, nisi antea de eodem Coepiscopo loquutus fuisset. Quibus omnibus attentè consideratis, ad hæc explananda aliam viam aggressi sumus.

Itaque nos privilegium non vulgata significatione accipiendum putamus, sed potius pro iniusta actione contra alterius ius intentata; ita ut privilegium idem sonet

ac

(g) Ita Loays. Florez. ex Ger. & Urg. edidit: *vester quoque Episcopus.*

(h) Loays. effectum.

scopis vester Coepiscopus (g) fecit, in exemplaribus charitati vestrae direximus; ut scire possitis, improba petitio qualem potuisset habere profectum. (h)

IV. Et certe municipia, id est *Segoviam*, *Brittablo*, et

ac iniuria damnumvè alteri irrogatum. Qua significatione non semel illis temporibus fuisse hanc vocem usurpatam novimus ex Glossario Dufresne ad Scriptores mediæ et infimæ latinitatis, verbo *Privilegium*, ubi hæc habet: *Privilegium* idem quod supra *pravilegium* (videlicet vox in malam partem usurpata, ut sit quid contra legem) Vita S. Dunstani tom. 4. Maii pag. 356. *Per spiritalem sacri baptismatis uterum* (Ecclesia) *a primi parentis privilegio regeneravit.* Et ex Carpentier in Glossario novo seu supplemento ad Dufresne. *Privilegium* idem quod *tyrannis*..... S. Eulogius lib. 2. Memorial. Sanctor. cap. 1. *Totam penè Iberiam* (Abdarragman) *diro privilegio occupavit.* Eo sensu, cum aliquis ius proprium alterius sibi arroganter adsumit illudque lædit, privilegium illi facere dici potest.

His ita præiactis, coniecturam nostram producimus eò probabiliorem, quò cum his omnibus mirè consentit quæ de toto isto negotio fusè scribit idem clar. Auct. tom. 8. secundæ edit. Hispaniæ Sacrae pag. 18. Quantum ergo coniecimus, res ita se habuit: Sede Palentina vacante, electus quidam et ordinatus fuerat in illius Ecclesiæ Episcopum contra sacr. Canonum disciplinam, quam Innocentius Papa I. in Hispania collapsam restaurare cupiens per epistolam (a) Patres Concilii Toletani II. admonuerat, ut solitè invigilarent, ne quis eligeretur aut ordinaretur in Episcopum ab aliis, quàm ab Episcopis eiusdem Provinciæ cum auctoritate Metropolitanæ, prout iam antea canon. 4. Concilii Nicæni sancitum fuerat. Is ergo illegitimè electus et ordinatus Episcopus, atque Palentinæ Ecclesiæ invasor magnum Celso Metropolitanæ et cæteris Comprovincialibus privilegium fecerat. Ipsum verò Montanus sacrorum Canonum zelator eximius e Sede iniustè occupata expulit iuxta canon. 6. eiusdem Concilii Nicæni, quo cautum erat, eum qui præter sententiam Metropolitanæ factus fuerit Episcopus, Episcopum esse non debere. Tamen non ita acriter in eum animadvertit, quin Episcopalis Ordinationis ac dignitatis rationem habens tria illi Muni-

Caucam eidem non quidem rationabiliter, sed pro nominis dignitate concessimus: ne collata benedictio, persona vagante, vilesceret. Quod ipsi tantummodo, dum advivit, præstitum fuisse cognoscite. Hoc ergo providere

vo-
cipia in eadem Diœcesi designaverit, quorum curam gereret, simulque ex eis congruam caperet sustentationem.

Hæc cum ita essent, Palentini illius studiosi (nec enim sine multorum suffragio tantum facinus aggressus fuisset) preces Montano adhibuerunt, eum orantes, ut prædictum Coepiscopum in Palentinam Sedem restituere vellet; atque eam nos putamus esse petitionem, quam improbam vocat in hac epistola, utpote quæ sacror. Canon. severitati esset adversa: quod ipsum abs dubio in exemplaribus, quæ dicit ad eos direxisse, illi luculenter exposuerat. Atque ut simul intelligeret, quàm benignè cum illo actum esset, addit Montanus, se illa Municipia non rationabiliter, id est, aliquo suo merito permotum illi assignasse, sed sola Episcopalis dignitatis ratione adductum. Insuper, ne Palentini animum inducerent illa Municipia ab Ecclesia Palentina in reliquum rescissa mansura, nevè Minister indulgentia elatus proprium se Pastorem et non tantum delegatum putaret, adiungit, id solum illi dum viveret esse concessum.

Nec movet nos, ut ab hac coniectura recedamus, quòd legimus Segoviam anno 589. proprium iam habuisse Episcopum, qui Concilio III. Toletano subscripserit. Quamquam enim ea tunc fuerit Montani voluntas, ut illa tria Municipia nullatenus ab Ecclesia Palentina seiungerentur, potuit tamen fieri, ut Segovienses commodam nacti occasionem, illo primo Episcopo vita functo, Pastorem proprium sibi postulaverint, qui ei succederet, idque non multo negotio fuerint adsecuti; maxime cum Palentina Diœcesis ita amplissimis limitibus contineretur, ut ab uno Pastore commodè gubernari non posset. Multas enim huiusmodi Diœcesum divisiones factas illo sæculo simili causa legimus in Provincia Gallaciæ, ut contractionibus Episcopatum terminis uniuscuiusque Gregis rationibus meliùs consuleretur. Atque hæc satis dicta sint, ut obscurissimo loco lucem aliquam, quoad fieri posset, adspargeremus. Interea nihil nobis arroganter assumimus, sed meliora ab aliis excogitari, desideramus.

Bij

(a) Videtis tom. 3. Collect. Concilior. Card. Aguir.

volumus , ut consuetudinem antiquam nulla ratione prætermittere debeatis. Quòd si hæc nostra admonitio in vobis nihil profecerit , necesse nobis erit Domini nostri exinde auribus intimare , pariter & filio nostro Ergani suggerere , et huiusmodi ausum

præcepta culminis eius vel districtio Iudicis, non sine vestro detrimento , severissimè vindicabunt: tanta etenim , tribuente Domino, eius est pietas , ut nihil de hoc quod ius antiquum custodisse probatur, immutari permittat. Divina vos custodiat Trinitas. Amen.

VITA SANCTI EUGENII III.

Ugenius hoc nomine tertius, atque post alterum Eugenium Ecclesiae Toletanae Antistes Toleti optimis catholicisque parentibus natus a teneris annis eiusdem sanctae Ecclesiae servitio mancipatus fuit. Cum adolevisset, perfectioris vitae cupidus, clam patriam auferens Cæsaraugustam secessit, ubi monasticam vivendi rationem amplexus, ad sanctorum Martyrum cultum sapientiaeque caelestis studium totus incubuit. Acri vividoque ingenio praeditus, dum pietati studet, miros in ea nec minores in ecclesiasticis disciplinis progressus fecit. Qua ex re cum apud ceteros, tum vero apud sanctum Braulionem Sedis Cæsaraugustanae Archiepiscopum maximam gratiam iniit: isque tanto Eugenium amore complexus fuit, ut eum in Archidiaconum sibi assumpserit, quem semper secum habere cupiebat, non aliter ac ipse Braulio Ioanni fratri praedecessori suo in eodem officio constanter adhererat. Tanti viri consuetudine Eugenius et sanctitate et doctrina procedebat in dies: itaque quotidie Braulio eum magis magisque diligebat; ex eiusque familiaritate maximam capiebat et voluptatem, et fructum. Neque enim in maximis ærumnis ac laboribus aliud illi solamen erat praeter Eugenium suum: et senio confectus, cum minus iam corpore valeret sanctus Praesul, omnem ferè pa-

storalem sollicitudinem in ipsum coniecerat, adeò ut per aliquot annos Ecclesia Cæsaraugustana unius Eugenii Archidiaconi humeris tota consistere videretur. Quae omnia eius virtutis atque doctrinae testimonia in Eugenii nostri commendationem eò maiorem vim apud omnes habere debent, quòd ea Reccesvintho Regi non semel per epistolas exhibita atque a Braulione profecta fuere: eo, inquam, Braulione, qui post magnum Isidorum eius magistrum (cui Hispali operam dederat) totius Hispaniae sol fulgentissimus atque fidei firmissimum columen habitus est, quique omnium Hispaniae Episcoporum nomine ad Honorium Papam scribens, tanta sententiarum gravitate, tantoque verborum pondere atque elegantia eorum famam falsò traductam vindicavit, ut urbem Romam eius epistola admiratione compleverit.

Verum Eugenii virtutum fama non unius Cæsaraugustae finibus contenta per omnem Hispaniam brevi est pervulgata. Itaque Eugenio II. Archiepiscopo Toletano vita functo, omnium omnino oculi ad concivem, et conterraneum suum Eugenium conversi sunt. Nec mora, quin Reccesvinthus Rex Braulionem per epistolam certiolem faceret, communibus omnium suffragiis Eugenium ad Toletanam Sedem expetitur; quare ipsum dimittat, atque Toletanae Ecclesiae non tam alienum donet, quam suum

suum reddat ac restituat Eugenium. Nuncio accepto, quanta doloris vis Braulionem oppresserit non aliter, quàm legendis eius ad Reccesvinthum epistolis, concipi potest. Dolet in eis, deflet, obsecrat, obtestatur, adiurat, nullum denique non movet lapidem, ut Regis animum emolliat, atque a tam duro, ut ipsi videbatur, consilio avocet. Eugenium unicum gravis senectutis sibi levamen esse relictum, nec iam eius solùm esse vitæ solatium, sed *animæ dimidium suæ*: a qua quantò homini acerbissimum est separari, tantò ægriùs a suo se Eugenio divelli pateretur: maximam deinde omnium calamitatem Cæsaraugustanæ Ecclesiæ Archidiaconi absentia imminere, nec sine multarum rerum iactura eius operâ subsidioque carere posse. Sed omnia incassum. Rex eius lachrymis minimè permovetur; maioremque Toletanæ Ecclesiæ quàm sancti Præsulis desiderii rationem habens, iterum Eugenium suum quasi proprio iure agens repetiit. Tandem Eugenius, invitatus licèt atque præ summa animi humilitate reluctant, disrupto potiùs quàm scisso, ut scribit Braulio, societatis vinculo, ab eo avulsus Toletum pervenit, mirabilique omnium acclamatione suscipitur: tamquam a propriis ovibus desideratissimus Pastor, quem sibi cœlum magis quàm hominum consilia designaverant.

Convocatum fuerat in illud tempus a prædecessore suo Concilium Toletanum VII., ad cu-

ius celebrationem Comprovinciales Episcopi per illos dies Toletum convenerant. Itaque ab eis nulla morâ interposita, Eugenius, qui nuper advenerat, Toleti Episcopus ordinatus est; quæ verò die nos latet, nisi quòd ante diem decimam quintam Kalendarum Novembris eius consecrationem contigisse scimus; siquidem ea ipsa die inter reliquos Concilii Patres Eugenius cõsedit, eique subscripsit, ut apertè demonstrat cl. P. Florez tom. V. Hispaniæ Sacræ contra aliorum sententiam, qui Eugenium huic Concilio subscribentem non hunc III. sed II. fuisse putarunt.

De suis in Episcopatu gestis nihil ferè proditum litteris legimus, nisi quòd ex sancti Ildephonsi verbis colligimus, omnes pastoralis officii partes cumulatissimè explevisse. Quod quantum vim habeat, quamque amplam laudem in se contineat, nemo non videt. Præter hæc verò, eius pastoralis vigilantia indefessique studii in extirpandis pravis consuetudinibus et unoquoque de clero in suo officio continendo, non obscurum specimen novissimè nobis exhibuit eius epistola ad magnum Braulionem Toleti data, in qua magistrum discipulus consulit, quæ ratione sese gerere oporteret cum quodam Presbytero, in cuius ordinatione vel nimia conniventia, vel minùs forti consilio prædecessoris sui aliqua contigerant nec rectè facta, nec facilia extricatu: tum super quorumdam Diaconorum et Presbyterorum sacrilega temeritate, qui suæ potestate

te-

testatis in ministrandis Ecclesiæ Sacramentis limites excesserant; in quos cùm pro criminum gravitate animadvertere, tùm præteritis et futuris incommodis obviam simul ire cupiebat.

Deinde, ut erat vir sanctissimus Ecclesiasticæ disciplinæ peritissimus summèque tenax, intolerabiles abusus intimè dolens, quibus divina psalmodia corrupta ac deturpata fuerat, Ecclesiæ suæ cantum ipse correxit, eumque pristinæ et gravitati et suavitati restituit. Varia insuper singulorum Ecclesiasticorum Ordinum officia superiorum temporum incuriâ vel prætermissa vel confusa discrevit, singulis singula tribuendo.

Magni Braulionis ipse discipulus, doctissimi ac sanctissimi Iuliani Archiepiscopi Toletani magister extitit, eoque satis illustri nomine non semel ab ipso laudatur in suis operibus; ut videre est in lib. 3. Prognost. cap. 17. per hæc verba: *Præceptor noster sacer Eugenius*: item 24. *Egregii præceptoris nostri Eugenii Toletanæ Sedis Antistitis*. Quasi qui officii memor discipulus maximam, quam posset, Magistro gratiam referre vellet, eiusque sapientiæ laudem ad omnem posteritatis memoriam transmittere, cui quidquid in suis libris est eruditionis ac cælestis doctrinæ, acceptum refert.

Adfuit Conciliis Toletanis VII. et VIII. tertio eis loco subscribens: præfuit verò IX. et X. ut eius subscriptiones aperte nos docent. In quibus omnibus præcipua Eugenii opera æsti-

mata est. Tandem ægra valetudine confectus, quâ omni penè vita usus fuerat, diem supremum obiit idibus Novembris anno Domini 657. cum duodecim ferè annos, ut scribit sanctus Ildephonsus, Ecclesiam Toletanam rexisset. Deo et hominibus dilectus magno omnium dolore ac gemitibus elatus est, atque in Basilica sanctæ Leocadiæ sepultus.

Quàm firma constansque fuerit apud omnes, sicut de eius integerrima vita, ita et sanctissimo obitu opinio, significat sanctus Iulianus, qui de sancto Ildephonso Eugenii successore scribens asserit omnibus persuasum fuisse, communi cum Eugenio gloria donatum, in eodem cum ipso habitare receptaculo claritatis. Itaque ab initio sæculi XVII. Eugenii nomen in Sanctorum Fastis adscriptum novimus die decimatertia Novembris, qua ipsa die ab Ecclesia Toletana universaque Archidiocesi eius memoria sanctissimè recolitur.

Multa variaque opera scripsit. Ex S. Ildephonsi elogio constat librum composuisse de sancta Trinitate, solida ac recondita doctrina refertum, omnibusque orationis luminibus (quantum tempora illa ferebant) ornatum ac perpolitum. Opus certè dignum quod a Patribus Africanis, et Orientalibus legeretur, ad quos fuisset transmissum, nisi mare procellosum viam nunciis præclusisset. Magis verò dolendum, quòd superiorum temporum incuriâ omnino illud perierit, neque ad nos aliud pervenerit, quàm acerbum

tam

tam eximii operis desiderium. Nisi forsàn in yetustissimis aliquibus Ecclesiæ tabulariis delitescit, donec in manus peritas atque monumentorum antiquitatis scrutatrices meliori fato, quod optamus, inciderit. Eodem fato correptum est aliud eius opusculum diversi operis, ut ait S. Ildephonsus, prosa elaboratum.

Sed scripsit et multa alia oratione numeris adstricta. Cum enim plurimum ingenio valeret, magnoque Braulione tot annos fuerit familiarissimè usus, qui poeticis compositionibus quammaximè delectabatur atque in eo genere excellebat, non magno negotio Eugenius in Poetam evasit; adeo ut mira facilitate versus funderet, non aliter ac si soluta oratione loqueretur.

Itaque iussu Regis (ut legimus) Chindasvinthi, Dracontii Hispani Poetæ opus *Hexameron*, sive de opere sex dierum, emendavit; quæ in illo erant corrupta ac depravata loca restituit; quæ deerant supplevit; ita ut opus non tam

emendatum, quàm novum ex eius manibus prodiisse videretur.

Multa deinde epigrammata non uno eodemque carmine panxit; quæ cum ederet, etsi non omnia, Claris. Sirmondus suum de eis iudicium protulit in epistola nuncupatoria ad Henricum Borbonium Galliæ Regis filium et Episcopum Metensem, scribens, quod licèt Eugenii versus impoliti, et crasso ac soloci filo texti esse videantur; tamen quilibet in eis animadvertet, etiam sub tenui paliolo latère sapientiam, quæ ipsa plerumque in dictionis artisque neglectu velut gemma in centone clarius micat.

Acrosticis versibus multum capiebatur; in quo genere nihil æquè egregium, ut ait Ambrosius de Morales, omnibusque numeris absolutum elaboravit, quàm illud epitaphium, quod vivens sibimetipsi composuit; in quo expressis singulorum versuum litteris nomen *Eugenius*; ex ultimis *Misellus* conficitur. Eccillud.

E	<i>xcipe, Christe potens, discretam corpore mente</i>	M
U	<i>t possim picei pœnam vitare baratr</i>	I
G	<i>randis inest culpa, sed tu pietate redunda</i>	S
E	<i>lue probra, pater, et vitæ crimina toll</i>	E
N	<i>on sim pro meritis Sanctorum catibus exu</i>	L
I	<i>udice te, prosit sanctum vidisse tribuna</i>	I
N	<i>is lector uno, qui sim, dignoscere vers</i>	L
S	<i>igna priora lege, mox ultima nosse valebi</i>	S

Duæ tantùm, quas nos viderimus, horum Opusculorum editiones adhuc prodierunt: alia a Sirmondo Parisiis ex Officina Nivelliana anno 1619. supra me-

morata, alia ab Editoribus Bibliothecæ Patrum ex ipsa Sirmondiana ad verbum expressa. Nos omnium cumulatiorum exhibemus; nam præter epistolam ad

san-

sanctum Braulionem Toleti datam, quam primus omnium publici iuris nuper fecit R. P. Risco Hispaniæ sacræ continuator ex antiquissimo codice Gothico S. Ecclesiæ Legionensis in appendice III. ad tom. XXX. præterque aliam epistolam ad Protasium Tarraconensem Episcopum, a nobis ex MS. S. Ecclesiæ Toletanæ transcriptam; quamplurima producimus epigrammata hactenus inedita, quæ in codice Toletano vulgò *de Azagra* sub unius Eugenii nomine reperiuntur: in quibus si non omnia, multa certè carmina S. Eugenio adscribenda sunt, quæ ab eius stylo et dicendi genere non abhorere videntur. Hæc sunt quæ in tanti viri commendationem expiscari potuimus; quæque S. Ildephonsi elogio concludimus *lib. de Viris illustribus cap. 14.*

“Item Eugenius alter post Eugenium Pontifex subrogatur. Hic cum Ecclesiæ Regiæ clericus esset egregius, vita monachi delectatus est. Qui sagaci fugâ urbem Cæsaraugustanam petens, illic Martyrum sepulchris ⁽¹⁾ inhæsit, ibique studia sapientiæ, et propositum Monachi decenter incoluit; unde de principali violentia reductus

(1) Sanctorum Martyrum sepulcra, quorum cultui Cæsaraugustæ sese tradidit Eugenius, ea credimus fuisse, in quibus innumerabilium Martyrum cineres conditi fuerant, quorum historia omnibus satis nota est ex actis, S. Braulioni tributis. Cum enim tempore Diocletiani quamplurimi Christifideles illius urbis incolæ nulla ratione adduci potuissent, ut Christi fide abiectâ idola colerent, a Daciano Cæsaraugustæ Præfecto urbe omnes exulare iussi sunt. Cui decreto libentissi-

„ atque in Pontificatum adscitus
 „ vitam plus virtutum meritis,
 „ quàm viribus egit. Fuit namque
 „ que corpore tenuis, parvus robore,
 „ sed validè fervescens spiritûs
 „ virtute. Studiorum bonorum
 „ vim persequens, cantus
 „ pessimis usibus vitiatos melo-
 „ diæ cognitione correxit, officio-
 „ rum omissos ordines curamque
 „ discrevit. Scripsit de sancta
 „ Trinitate libellum et eloquio
 „ nitidum, et rei veritate
 „ perspicuum, qui Libiæ, et
 „ Orientis partibus mitti quanto-
 „ ciùs poterat, nisi procellis re-
 „ sultantia freta incertum pavidis
 „ iter viatoribus distulissent. Scripsit
 „ et duos libellos, unum diversi
 „ carminis metro, alium diversi
 „ operis prosa concretos; qui ad
 „ multorum industriam eius ex hoc
 „ tenaciter sanctam valuerunt
 „ commendare memoriam. Libellos
 „ quoque Dracontii de creatione
 „ mundi conscriptos, quos antiquitas
 „ protulerat vitiatos, ea quæ
 „ inconuenientia reperiit subtrahendo,
 „ immutando, vel meliora coniciendo,
 „ ita in pulchritudinis formam
 „ coëgit, ut pulchriores de artificio
 „ corrigentis, quàm de manu
 „ procesisse videantur auctoris. Et
 „ quia de die septi-

C

„ mo

mè pro Christo obtemperantes, ab impiis satellitibus per insidias extra urbem oppressi crudelissimèque trucidati fuere: corpora verò in rogum coniecta et igne absumpta. Eorum deinde venerandos cineres cum christiani pia curâ colligerent, in massam albam fuere continuo coagulati, atque postea in loco sacro religiosè depositi, quem sepulcrum sanctorum Martyrum, seu Templum S. Massæ appellarunt. Eò itaque putamus S. Eugenium devotionis causa patriâ fugientem sese recepisse.

„ mo idem Dracontius omnino
 „ reticendo semiplenum opus vi-
 „ sus est reliquisse , iste et sex
 „ dierum recapitulationem singu-
 „ lis versiculis renotavit , et de
 „ die septimo quæ illi visa sunt
 „ eleganter dicta subiunxit. Cla-
 „ rus habitus fuit temporibus

„ Chindasvinthi , et Reccesvin-
 „ thi Regum , ferè duodecim
 „ annis tenens dignitatem simul
 „ et gloriam Sacerdotis ; sic-
 „ que post lucis mundialis oc-
 „ casum , in Basilica S. Leoca-
 „ diæ ⁽¹⁾ tenet habitatione sepul-
 „ crum.

(1) Animadvertere operæ pretium iudi-
 cavimus tres fuisse Toleti Basilicas sub
 invocatione sanctæ Leocadiæ , simulque
 uniuscuiusque situm describere. Earum
 prima omniumque antiquior sita est in
 suburbio in ea planitie , quam vulgò ap-
 pellant *la Vega*. Et hic quidem locus
 est , qui multis magnisque nominibus no-
 bis , et omnibus quàm commendatissimus
 esse debet , summaque religione colendus,
 propterea quòd multa in eo et illustriora
 Concilia sub Gothis Principibus celebrata
 fuere ; Toletanum IV. præsidente in eo
 S. Isidoro Hispalensi : item V. VI. ac XVII.
 Et ut alia mittamus , quia in eodem loco
 iuxta sepulcrum sanctæ Leocadiæ , san-
 ctorum Patrum , Ildephonsi , Eugenii III.
 Helladii , et Iuliani corpora condita sunt.
 Quorum omnium reliquiæ (præterquam
 unius Ildephonsi , quæ Zamoræ coluntur)
 ubinam sint , omnino nos latet. O nos bea-
 tos ! Si ætate nostra Dominus indicare di-
 gnaretur , atque tanti thesauri inventio-
 ne Ecclesiæ Toletanæ lacrymas absterge-
 re , quibus tam gravem iacturam per mul-

ta iam sæcula deflet.

Altera Basilica in ædibus sita erat , in
 quibus constanti traditione fertur , san-
 etam virginem Leocadiam natam fuisse.
 Quo in loco Ecclesia Parochialis nunc est
 eius nomini consecrata.

Tertia denique ædificata fuit in ipsis
 ergastulis , in quibus cùm ob christianæ
 fidei confessionem detineretur , squalore
 confecta spiritum Deo reddidit. Huius
 carceris situs penè immutatus ad nostra
 tempora pervenit. Transtulit ad eum Al-
 phonsus X. cognomento *Sapiens* Gotho-
 rum Regum Wambæ et Reccesvinthi ossa,
 et iuxta illum regiam Arcem sibi ædifi-
 cavit , nunc ex semiusta fereque diruta
 in regiam domum charitatis ad paupe-
 rum levamen instauratam. Denique cùm
 ob redituum paucitatem Ecclesia Colle-
 giata , quæ illius loci curam gerebat , ad
 summam inopiam redacta fuisset , prædi-
 ctus locus ob maiorem sui venerationem
 Fratribus Capuccinis , prout hodie vide-
 mus , custodiendus et incolendus traditus
 fuit.

S. EUGENII III.
EPISCOPI TOLETANI
OPUSCULORUM
PARS PRIMA.

MONITUM AD LECTOREM.

*D*amus hæc primo loco ea S. Eugenii III. Opuscula, quæ a Iacobo Sirmondo edita sunt, nunc primùm a nobis diligenter collata ad codicem Gothicum S. Ecclesiæ Toletanæ, vulgò de Azagra; ex quo variantes lectiones ad marginem adnotavimus, lacunas replevimus, versus aliquos, qui in Sirmondiana desiderantur, suo loco inseruimus; denique ad calcem II. libri Dracontii duos et viginti continuos versus adiecimus, prout in eodem codice reperimus. Quæ quò facilius inter legendum animadverti possent, diversis characteribus notata voluimus.

PRÆFATIO.

Oblivum nostræ visum qui figis opellæ,
 Si mihi rite placet, quæ tibi cura manet?
 Quamvis rancidulum rugata fronte susurres,
 Non pavet Eugenius, non pavet Eugenius.
 Nil valet, infelix, nasutas fingere sannas,
 Atque animum cœptis tristificare bonis.
 Invide iam cessa, iam cessa perfide, cessa:
 Prodest hoc animæ sat, mihi crede, tuæ.
 Quòd si livor adest, et adhuc te concutit, audi:
 Nec nobis noceas, nec tibi proficias.
 At tu qui nostras tranquillo pectore nugas
 Perlegis, et blandè rustica verba foves,
 Sis vitâ locuples, et Christi munere dives,
 Nec metuas libris æmula flabra tuis.
 Præsens incolumi transcurras tempore sæclum,
 Et faveat iugis pax tibi, paxque tuis.

Oratio ad Deum.

I.

Rex Deus , immensi quo constat machina mundi,
 Quod miser Eugenius posco , tu perface clemens.
 Sit mihi recta fides , et falsis obvia sectis,
 Sit mihi præcipuè morum correctio præsens.
 Sim carus , verax , humilis , cum tempore prudens,
 Secreti tacitus , et linguæ famine cautus.
 Da fidum socium , da fixum semper amicum,
 Da blandum , sobrium , parcum , castumque ministrum.
 Non me pauperies cruciet , aut languor obuncet.
 Sit comes alma salus , et sufficientia victus.
 Absint divitiæ , fastus , et iurgia litis,
 Invidia , et luxus , et ventris pensio turpis.
 Crimine nec lædam quemquam , nec crimine lædar.
 Sic bene velle queam , quo pravum posse recedat.
 Nil turpe cupiam , faciam , vel proloquar unquam.
 Te mens desideret , lingua canat , actio promat.
 Da pater altitonans undosum fletibus imbrem,
 Quo valeam lacrymis culparum solvere moles.
 Da precor auxilium , possim quo vincere mundum,
 Et vitæ stadium placido percurrere passu.
 Cumque suprema dies mortis patefecerit urnam,
 Concede veniam , cui tollit culpa coronam.

Commonitio mortalitatis humanæ.

II.

O mortalis homo , mortis reminiscere casus:
 Nil pecude distas , si tantum prospera captas.
 Omnia quæ cernis vanarum gaudia rerum,
 Umbra velut tenuis veloci fine recedunt.
 Præcave non felix , ne te dum nescis , et audes,
 Quassans præcipiti dissolvat turbine finis.
 Porrige poscenti victum , vel contege nudum,
 Et te post obitum sic talia facta beabunt.
 Dilige pauperiem , mordaces effuge gazas:
 Nam reddunt cupidis post carnis dulcia flammæ.
 Quamvis perspicuus auro gemmisque nitescas,
 Pauper et exiguus ibis et nudus ad umbras.
 Id solum tecum post mortis fata manebit,
 Quod benè , quod rectè , quod iustè feceris ipse.

De

De mentis humanæ mutabilitate.

III.

Nescia mens nostra fixum servare tenorem;
 Nolumus et volumus, non unum semper amamus.
 Displicet ante placens, atque olim complacet horrens,
 Nunc rectum sequimur, nunc pravum corde tenemus:
 Nunc sancti castique sumus, nunc scorta fovemus:
 Nunc pollent sobria, nunc marcent ebria corda.
 Semper in ambiguo volvuntur pectora cursu.
 Quid iam plura loquar? quot lucent sydera cœli,
 Quot punctis horæ, quot currunt sæcla momentis,
 Tot nostram faciem mutat sententia formis.

De bono pacis.

IV.

Qui cupis infestum semper vitare chelydram,
 Cordis ab affectu pace repelle dolum.
 Mens pace rutilat, quæ Christum pectore gestat:
 Quæ pacem spernit, hæc furibunda perit.
 Pax animæ vita, pax virtus, paxque medela;
 Pax ordo rerum, pax bonitatis amor.
 Pax fessis requies, pax denique certa laboris,
 Pax blanda sociat, pax bona conciliat.
 Pax lites reprimit, pax gaudia tota remulcet,
 Pax pia corda regit, pax mala cuncta fugat.
 Pax pia summa Deus peccatis præmia præstat,
 Iurgantes perimit pax pia summa Deus.

Contra ebrietatem.

V.

Qui cupis esse bonus, et vis dignoscere verum,
 Ut mortis socium, sic mordax effuge vinum.
 Nulla febris hominum maior, quàm viteus humor
 Immodicè sumptus: vincit lethale venenum,
 Sontior est ^(a) igni, viroso sontior angue.
 Quantum vina nocent, non tantum vipera lædit.
 Inde tremor membris, inde est oblivio mentis,
 Et gressus poplite nutans, et visio fallax.
 Surdescunt aures, balbutit denique lingua,

(a) igne.

(b) ecce sine.

Perdens eloquium, profundit semilatratum.
 Dic mihi dic, ebrie, vivisne an morte gravaris?
 Pallidus ecce iaces, ^(b) et nunc sine mente quiescis.
 Ægra quies oculos lethali pondere clausit;
 Non bona, non mala, non dura, non mollia sentis.
 Hoc tantum distas a fati sorte sepulto,
 Quòd tenuis miseros subpungit anhelitus artus.

Contra crapulam.

VI.

Propensè stomachum qui farcit dape ciborum,
 Viscera crassa vehit, sed macra corda gerit.
 Decrescit sensu, grandescit corporis auctu,
 Carnea fit moles membra caduca ferens.
 Gutturis arvina fauces angustat obesas,
 Et perdit liquidos vox malè rauca sonos.
 Cuncta soporifluo marcescunt ossa tepore,
 Ambulat et stertit, nec vigilare valet.
 Qui cupit ergo suam doctrinis crescere mentem,
 Castiget ventrem, tunc homo doctus erit.

De Basilica Sanctorum decem et octo Martyrum.

VII.

Incolit hoc templum sat felix turba piorum,
 Quorum promeruit sors benedicta polum.
 Hic montes sacros virtutum culmine celsos,
 Unica ter senos continet urna viros.
 Fumea cœnosi liquerunt gaudia mundi,
 Proque fide Domini membra dedere neci.
 Hic etiam compar meritis Enkratia martyr
 Sorte sepulcrali dissociata iacet;
 Huius inexhaustum testantur sancta triumphum
 Palla cruore rubens; secta papilla fibris.
 Nomina ^(c) sanctorum si mavis nosse virorum,
 Edicet cursim subdita summa tibi.
 Sed quia cuncta simul metrum non suscipit unum,
 Accipe diversis hæc variata metris.
 Quintilianus adest, ^(d) Eventius, atque Cassianus,
 Felix, Lupercus, Ianuariusque,
 Iulius, Urbanus, Apodemius, inde Primitivus,
 Optatus, Publius, Cæcilianus.

(c) magnorum.

(d) Evotius.

Hic

Hic Successus inest, hic Matutinus habetur,
 Ecce Faustus, ecce Fronto, postque Martialis.
 Hæc tibi turba potens concedat prospera, Lector,
 Et veniam præstet hæc tibi turba potens.

De Basilica S. Vincentii in Cæsaraugusta, ubi dicitur
 cruor eius effluxisse.

VIII.

Macte decus proprium, Vincenti Martyr alumne,
 Unica spes nobis macte decus proprium.
 Purpureus niveum meruisti sanguine cælum,
 Et sequeris agnum purpureus niveum.
 Passio sacra tuum provexit ad æthera nomen,
 Conservet populum passio sacra tuum.
 Hic iacet ille cruor, quem das pro corpore pignus,
 Nare fluente tuus hic iacet ille cruor.
 Hic tua nunc tunica quod Christi fimbria præstat,
 Tactu nam salvat hic tua nunc tunica.
 Hic veniam culpæ mereantur, vota favorem,
 Gaudia summa ferat qui petit hic veniam.

De ^(e) Basilica S. Æmiliani.(e) *Baselica.*

IX.

Quem mœror, quem culpa premit, quem denique morbi
 Tabida vis vexat, aut valitudo quatit,
 Huc festinus agat devoto pectore ^(f) currum:
 Anxia deponens prospera cuncta geret.
 Certa salus ægris, spes et tutela misellis,
 Et pater et genitrix Æmilianus adest.
 Huius ad imperium dispulsus ^(g) pectora dæmon
 Tenta diu linoquit, quæ retinere nequit.
 Hic claudis gressus dantur, et lumina cæcis,
 Reddit et incolumem lepra repulsa cutem.
 Vita redit functis, et languor pellitur omnis,
 Servit ad obsequium mox reparata salus.
 Hic sua signa Deus respectans crescere gaudet,
 Gestit et athletam mirificare suum.⁽¹⁾
 Quisque precator ades, fidenter poscere noris,
 Impos namque redit qui dubitanter adit.

(f) *Cursum.*(g) *Corpora.*

Cum-

(1) In Codice nostro legitur pentametrum omninò diversum:
Et Dæmon cernens hic sua damna gemit.

Cumque præcum murmur te propter fuderis intus,
 Et gemitum toto prompseris ex animo:
 Eugenium, quæso, propiùs adiunge querelis;
 Sic culpis veniam promereare tuis.

In Basilica S. Felicis quæ est in Tutanesio.

X.

Ecce domus Domini quæ ducit ad atria cæli,
 Cordibus ^(b) afflicti huc properate viri.

Gaudia pro luctu referet, lætusque redibit,
 Fuderit hîc tristis qui lacrymando preces.

Quatuor in titulis constat hæc ianua templi,
⁽ⁱ⁾ Sed prima Felix culmina sanctus habet.

Hîc fessis requies, hîc victus manat egenis,
 Hîc sacrum monachis extat ovile piis.

Hoc opus Ætherius cara cum coniuge fecit,
 Cui nomen olim ^(k) Teudesvinta fuit.

Quisque precator ades, horum memorare benigne,
 Sic pater omnipotens sit memor ipse tui.

Querimonia ægritudinis propriæ.

XI.

Væ mihi, væ misero, qui semper fessus anhelò,
 Et fractus animo languida membra traho;

Morbus adest iugis, desunt fomenta salutis:

Hinc dolor ossa terit, cor pavor inde quatit.

Omnia quæ prosunt validis, sunt noxia nobis,

Dum stomachus tenuis viscera læsa gerit.

Frigida me lædunt, nec semper fervida prosunt:

Dum malè corpus habet, nec mea vita placet.

Da Christe quæso veniam, da Christe medelam,

Nam tædet animum tot mala ferre simul.

Lamentum de adventu propriæ senectutis.

XII.

Impia iam miserum me captat curva senectus,
 Indè dolore novo carmina mœsta cano.

Fletibus ecce rigo rotanti vertice malas,

Et lacrymosa petunt murmura nostra polum.

Antè tamen nostris ipsa pandetur iambis,

Quàm noceat morbis intoleranda suis.

Cru-

Crudelis ætas , o senectus improba,
 Quæ cuncta pulchra fauce sæva devoras,
 Rictu voraci nigra pandis guttura,
 Mortale germen ut noverca saucias,
 Et sauciatum mortis ense perforas.
 Te proximante robur omne deficit,
 Salus recedit , ægritudo provenit,
 Sensus hebescent , pulchritudo deperit,
 Tabescit ægrum pectus in suspiriis,
 Gaudere tædet , eiulare complacet.
 Tu frangis ossa , membra rugis asperas,
 Comas recidis , atque canos inseris,
 Dentes retundis , muculentos efficis,
 Tremore foedo corpus omne succutis,
 Febres minaris , et dolores ingeris.
 Per te podagra dura gignit tubera,
 Anhela tussis expuit putriflua,
 Cutem perurit vulnerum profusio,
 Potûs cibique nulla delectatio,
 Lamenta sola conferunt solatium.
 Hæc tædiosa mente dum recogito,
 Libet relictis omnibus quæ transeunt,
 Deum timere , sempiterna quærere,
 Terrena lucra deputare pulverem,
 Orare semper , atque flendo dicere:
 Abite pessum vana mundi gaudia,
 Opes caducæ , luculenta prædia,
 Fasces , honores , blandimenta noxia.
 Iam finis instat , et ruina proxima,
 Iam mors cruenta nostra pulsat limina.

O mors omnivorax , ad te nunc verto querelam,
 Cur miserum sequeris ? cur ^(l) properando venis?
 Tu facis ut rapido volvantur tempora cursu,
 Adcelerentque suos fata cruenta gradus.
 Quum tu deproperas , tunc ^(m) vitæ gaudia cessant,
 Umbra pavenda venit , lux radiata fugit.
 Omnia vitali privantur viscera motu,
 Clauduntur oculi , garrula lingua tacet.
 Surdescunt patulæ ⁽ⁿ⁾ tunsis anfractibus aures,
 Naribus obclusis non odor ullus adest.
 Non spirat pulmo flabris vitalibus auras,
 Frigida membra rigent , nec cruor ipse calet.
 Tabe fluunt carnes , corrodunt omnia vermes,
 Sic species hominis fit putrefacta cinis.

(l) *properata.*(m) *Vita et gaudia.*(n) *Tusis.*

(o) *Multaque.*

Multa pavenda quidem cecini, ^(o) seu multa tremenda;
Sed magè quid verear, nunc lacrymando loquar.
Iudicis altithroni iam tristis cerno tribunal,

(p) *Introitum.*

Cuius ^(p) ad intuitum cuncta creata tremunt.

Substernit niveas cælorum turba coronas,

Et titubante genu proruit ante thronum.

Cernere sic ambit Dominum, sic semper amare,

Ut pulset animum mixtus amore timor.

Quid faciet ergo vermis, putredo, favilla,

Si Christi faciem corda beata pavent?

(q) *Fixi.*

Oppressi, rapui, nudavi, crimina ^(q) finxi,

Pauperis ad vocem mens mea surda fuit.

Corrupti proprium lascivo vulnere corpus,

(r) *Hinc.*

^(r) Hîc miser, hinc pavidus, hinc tremulentus eo.

Nulla meas unquam venia compescuit iras,

Nec sine felle furens, nec sine cæde fui.

Inde pavet animus similes ne perferat ictus,

Aut pœna laceret quæ sine fine nocet.

Nam licèt hîc modico patrentur tempore probra,

Longa tamen animam post malè flamma cremat.

Talia dum ritè paveo, dum corde tremesco,

(s) *A te.*

^(s) Te te summe Deus pro pietate peto.

Te sine nemo valet peccati tollere labem,

Aut mentem vitiis emaculare suis.

Dimitte culpam misero, dimitte reatum,

Effice post lapsum post mala tanta bonum.

Parce precor animæ pulsanti, parce petenti,

Quæ flammam metuit, dum sua facta gemit.

Gaudia tu sanctis, tu reddis præmia iustis,

(t) *Eugenio misero.*

^(t) Eugenii miseri sit rogo pœna levis.

Nosse quicumque cupis, aut requiris,

Quæ mei causa fuerit laboris,

Huius ut vitæ mala funerarem,

Disce benigne.

Dum quaterdenos simul et novenos

Vita non felix agitaret annos,

Dumque me pigra peteret senectus

Præpete cursu;

Accidit lasso gravis ægritudo,

Quæ fere mortis minitaret ictum,

Ac diu fessa cruciaret acri

Membra dolore.

Febris incerta terebrabat ossa,
 Languida ^(u) mortis caro defluebat,
 Nulla quassatum recreabat esca,
 Potio nulla.

(u) *Morbis.*

Tanta me crebrò mala dum ferirent,
 Mortis horrendæ trepidus pavore,
 Labilem currum fugientis ævi
 Carmine ^(x) prompsi.

(x) *Planxi.*

Eiusdem metro Trochaico de brevitæ huius vitæ.

XIII.

Criminum mole gravatus et reatu saucius,
 Carmen insonare nitor luctuosis questibus.
 Lacrymis ora madescunt, verberantur pectora,
 Mundus ecce natus æger, et ruinam nuntiat.
 Tempora grata fugantur, ingeruntur pessima.
 Omnia mala propinquant, et bona prætervolant;
 Eugeni miselle plora, languor instat improbus,
 Vita transit, finis urget, ira pendet cælitus.
 Ianuam pulsat ut intret mortis ecce nuntius.
 Cur inique concupiscis falsa mundi gaudia?
 Cur caduca non relinquis, curris ad perennia?
 Dum petis tantilla lucra, dona perdis maxima.
 Dic, miser, futurum in luctu quod tibi solatium?
 Nil boni portabis illic quo recedat ultio.
 Pœna te cremabit ardens, anxietas spiritus.
 Nemo te miselle credet, nemo consolabitur,
 Non parentes, aut propinqui, non sodales optimi.
 Cuncta te procul abibunt, quæ amasti dulciter.
 Corrige crudelis actu, terge noxam fletibus.
 Sit tibi pro pane luctus, lacrymæ pro gaudio.
 Pande Christo probra, cordis eiulando fletibus.
 O Deus! bonum perenne, semper exorabilis,
 Cerne fletum profluentem de medullis intimis.
 Vincla criminum resolve, pone finem lacrymis.
 Nolo me, pater Averni, mancipem incendio,
 Flamma quo iugis aduret membra citra terminum.
 Hic repende quod meremur, sit quies post transitum.
 O genus mortale! mecum lacrymas effundite,
 Pauperi præbete victum, parce Christo dicite;
 Forsitan iram refrænât, donat indulgentiam.

S. Eugenii Episcopi Toletani Epitaphium proprium.

XIV.

(a) *Videre.*

Hxcipe, Christe potens, discretam corpore mente **M**,
Ut possim picei pœnam vitare baratr **I**.
Grandis inest culpa, sed tu pietate redunda **S**.
Hlue probra, pater, et vitæ crimina toll **E**.
Non sim pro meritis sanctorum cœtibus exu **L**,
Iudice te prosit sanctum ^(a)vidisse tribuna **I**.
Vis, lector, uno qui sim dinoscere vers **T**.
Signa priora lege, mox ultima nosse valebi **S**.

Item aliud.

XV.

Qui me de nihilo formasti, conditor alme,
Tu pius in tumulo tu mea membra fove.
En cinis ad cinerem redii, vitamque peregi,
Sed putres cineres tu reparare vales.
Ascendat, o Christe potens, post fata peracta
Eugenius dextrâ lætus ad astra via.

Item aliud.

XVI.

(b) *Summa.*

Spes mihi, ^(b)summe Deus, quòd functus morte resurgam,
Nec iam post tumulum sic moriturus ero.
Sed quia mortalis nunquam sine crimine vixi,
Eugenii miseri tu miserere pie.

Domni Evantii.

XVII.

Nobilis et magno virtutum culmine cels **E**,
Ingens consiliis, et dextræ belliger act **V**,
Care mihi genitor, et vita carior ips **A**,
Hoc nati pietas offert post funera carne **N**,
Offerre incolumi quod mors infanda vetavi **T**.
Lux tibi summa Dei, necnon et gratia Christ **I**,
Adsit perpetuò, nec desit temporis us **T**.
Omnipotensque tuis non reddat debita culpi **S**.

Pacis redintegratio.

XVIII.

Gaudia præpetibus concurrunt undique votis,
 Et gestit animum pax recreare meum.
 Vivescunt sensus bello liteque repressi,
 Et ^(c) redit ad primum mens lacerata modum.
 Crescit amore salus : procul o! procul este dolores,
 Nam iussit refugos iam stabilire Deus.
 At tu perverse Dæmon , et pestifer anguis,
 Nil prodesse tibi nunc peritura dole.
 Non tua præda sumus , quamvis pia pectora rixis
 Punxeris ad modicum , non tua præda sumus.
 Sic semper rapidis vanescas tabidus auris,
 Et nos in Christo sic tueatur amor.

(c) Venit.

Heptametrum de primordio Mundi.

XIX.

Primus in orbe dies lucis primordia sumpsit,
 Alter splendifluis cælum firmavit in oris,
 Tertius undivagum mare dat cum germine terræ,
 Quartus habet Phœbum , Lunamque , et sidera cæli.
 Quintus plumigeras volucres , piscesque natantes,
 Sextus quadrupedes , reptans , hominesque sagaces,
 Septimus est Domino requies his ritè peractis.

Monosticha de decem plagis Ægypti.

XX.

Prima plaga Ægypti lymphas in sanguine vertit,
 Altera ranarum ^(d) crepitum , tabemque creavit,
 Tertia mordaces culices de pulvere movit,
 Quarta dedit muscas ictu sonituque pavendas,
 Quinta quoque morte damnat animantia cuncta,
 Sexta putrescenti vesicas vulnere patrat,
 Septima fulmineum murmur cum grandine vibrat,
 Octava frugi nocuas frondique locustas,
 Nona parat piceas tactu palpante tenebras,
 Ultima , quæ decima , prolis primordia truncat.

(d) Crepitus.

De Inventoribus Litterarum.

XXI.

Moyses primus Hebræas exaravit litteras,
 Mente Phœnices sagaci condiderunt Atticas;
 Quas Latini scriptitamus edidit Nicostrata,
 Abraham Syras, et idem reperit Chaldaicas,
 Isis arte non minori protulit Ægyptias,
 (1) Gulfila prompsit Getarum quas videmus ultimas.

De Animantibus ambigenis.

XXII.

Hæc sunt ambigena, quæ nuptu dispare constant.
 Burdonem sonipes generat commixtus asellæ,
 Mulus ab Arcadicis, et equina matre creatur,
 Titirus ex ovibus oritur hircoque parente,
 Musmonem capra verveno semine gignit,
 Apris atque sue setosus nascitur Ibris,
 At lupus et catula formant coëundo Lyciscam.

Ad Iohannem.

XXIII.

O io versiculos nexos quia despicias HANNES,
 Excipe DI solers si nosti iungere VISOS.
 Cerne CA pascentes dumoso in littore MELOS,
 Et POR triticea verrentes germina CELLOS.
 AR sitibunda petunt lympharum pocula MENTA,
 Atque BU glandiferæ recubant sub tegmine BULCI,
 Nunc PAS lanigeras ducunt ad pascua TORES,
 EI FOE consumunt fraudantes munera TURÆ.
 PRO tibi ut nostro veniat ex carmine FECTUS,
 Instar (2) Lucilii cogor dirumpere versus.

Ad

(1) Hic ipse Gulfilas, ab aliis Ulfila appellatus, est ille Gothorum Episcopus, cuius meminere Melitus, et S. Isidorus in Chronico ad annum mundi 5576. *Fridiger-nus*, inquit, *Athalaricum Valentis Arianus Imperatoris auxilio superans*, suadente eodem, in huius beneficii gratiam ex Catholico Arianus cum omni gente Gothorum effectus errorem secutus est ipsius. Tunc quoque Gulfilas Gothorum Episcopus ad instar Græcarum litterarum Gothis tunc reperit litteras, et utrumque testamentum linguam in propriam transtulit. Totidem fere verba de eo habet S. D. in historia de Regibus Gothorum ad annum Christi 377. æra 415. Unde Gothica scriptura dicta est Ulfilana. Quod verò Getas S. Eugenius Gotham gentem appellaverit, antiquo, et primitivo eam nomine indigitare voluit: namque, ut idem S. Isidorus ex S. Hieronymo scribit initio prædictæ historiæ, *retrò eruditio eos (Gothos) magis Getas, quàm Gog et Magog appellare consuevit.*

(2) Lucilium hunc, quem in præsentī carmine componendo imitatus est S. Eugenius, fuis-

Ad Eusicium Presbyterum.

XXIV.

Sanctorum meritis claro, semperque beato
 Eusicio Eugenius vilis et exiguus.
 Accipe conscriptos plebeio carmine versus,
 Quos dat dilecti pagina mœsta tibi.
 Cara mihi vestros advexit epistola questus,
 Et me tristifico perculit inde sono.
 Oblitum te namque gemis vilescere nobis,
 Inque meo vultum corde perisse tuum.
 Crede meis verbis, nam fas est credere nobis;
 Credere nempe licet, cùm dubitare nocet.
 Testor namque Deum, Sanctorum nomina testor,
 Affectum vestrî non tepuisse mihi.
 Antè polus Solis et Lunæ luce carebit,
 Quàm sim conspectûs immemor ipse tui.
 Antè quoque nostro discedet pectore vita,
 Quàm vestræ mentis dulcis amicitia.
 Volvent puncta dies, volventur mensibus anni:
 Semper in ore meo nomen amorque tuus.
 En quia deprompsit affectum pagina nostrum,
 Dilige me nimium, dilige me nimium.
 Obsequio cordis persolvens iura salutis,
 Hinc precor ut miseri sis memor alme tui.
 Christus ubique tuis concedat prospera votis,
 Et parcat culpis Christus ubique meis.

Ad quendam familiarem.

XXV.

Sæpe tuam placidè cupio quia nosse salutem,
 Idcirco nostrum percipe lætus Ave.
 Ac nè longifluo grandescat epistola tractu,
 Quod possum breviter, dulcis amice, vale.

Item

fuisse suspicamur Poetam illum vetustissimum ab Horatio, Persio aliisque sæpiùs laudatum, tanquam eum, qui inter Romanos Satyram primus conscripserit; incultè tamen, et absque ullo ornatu, quippe qui

..... in hora sæpe ducentos,

Ut magnum, versus dictabat.....

Garrulus, atque piger scribendi ferre laborem.

Ut de eo ait Horatius lib. i. sat. 4. Fortè non diversus fuit ab eo Lucilio, de quo S. Isidorus Ethymolog. lib. i. cap. 33. de Solœcismo, hæc scribit: *Fiunt præterea et plurimis modis (solœcismi): Nam Lucilius centum genera Solœcismorum dixit, quos omnes vitare potius, quàm sequi debet, qui regulam rectè loquendi tenère studet.*

Porrò hoc epigramma, quod animi tantùm gratiâ ab Eugenio elaboratum credimus, non tam indicat eum simili carmine delectatum fuisse, quàm eius ingenii ubertatem demonstrat, quo quantum tentasset, assequabatur.

Item ad eundem.

XXVI.

Immensas Domino laudes, gratesque rependi,
 Quòd missa incolumem te mihi charta dedit.
 Inde salutigerum devoto pectore carmen
 Mittimus, et caro dicimus ore, Vale.

Item ad eundem.

XXVII.

Multa salus nobis, si sunt tibi dona salutis:
 At tu sospes ave, tu sine fine vale.

Versus de tempore.

XXVIII.

Quinq̄ue trahit volvens annorum tempora Lustrum,
 Quatuor ex annis numerus finitur Olympi,
 Nam tribus impletis Trieterica solvere mos est.

Versus supra lectum.

XXIX.

Imperat omnipotens, procul o! procul effuge dæmon,
 Ne fraude nostrum possis adire torum.
 Ne somnos turbes, ne mortis vincla ministros,
 Ne fallas animum sordibus ipse meum.

Versus de æstate.

XXX.

Dura quod gignit et amara cunctis,
 Tempus æstivum resonare cogor,
 Sapphico tristi modulante versu,
 Omnia passus.

Nunc polus Phœbi nimio calore
 Æstibus flagrat, fluviosque siccant,
 Intonat tristis, iaculansque vibrat
 Fulmina dira.

Ingruit imber inimicus arvis,
 Flore nam suevit spoliare vites:
 Spem quoque frugum populat nivosus
 Grando lapillis.

Bu-

Bufo nunc turget , et amica sylvis
 Vipera lædit , gelidusque serpens,
 Scorpius ictu iugulat , paritque
 Stellio pestem.

Musca nunc sævit , piceaque blatta,
 Et culex mordax , olidusque cimex,
 Suetus in nocte vigilare pulex
 Corpora pungit.

Tollat hæc monstra Deus imprecanti.
 Pelle languorem , tribue quietem,
 Ut queam gratas placido sopore
 Carpere noctes.

De morte coniugis Chindasvindi Regis.

XXXI.

Si dare pro morte gemmas licuisset et aurum,
 Nulla ⁽¹⁾ mala poterant Regum dissolvere vitam.

Sed quia sors una cuncta mortalia quassat,

Nec pretium redimit reges , nec fletus egentes;

Hinc ego te , coniux , quia vincere fata nequivi,

Funere perfunctam sanctis commendo tuendam.

Ut cum flamma vorax veniet comburere terras,

Cœtibus ipsorum meritò sociata resurgas.

Et nunc cara mihi iam Reciberga valetō,

Quodque paro feretrum Rex ⁽²⁾ Chindasvintus , amato.

⁽³⁾ Annorum breviter restat edicere summam,

Qua tenuit vitam , simul et connubia nostra.

Fœdera coniugii septem ferè duxit in annos,

Undecies binis ævum cum mensibus octo.

(1) *Mibi* edidit Sirm. cui nos lectionem Toletani prætulimus longè meliorem, *nulla mala*.

(2) In codice Toletano legitur *Reccesvintus* : sed priorem lectionem retinendam putamus , quam edidit cl. Sirmondus ex MS. Bibliothecæ S. Victoris Parisiens. confirmatque vetustissima Scriptura Asturicæ existens , ut docet nos Ambrosius de Morales, in qua Chindasvintus Rex cum uxore sua Reciberga amplissimas donationes fecerunt Monasterio de Compludo in territorio Asturicensi sito , utroque eidem subscribente, Rege quidem priori loco , deinde Regina his verbis : *Ego Reciberga Regina hanc seriem testamenti confirmo*. Exhibet hoc monumentum Ill. Yepes , tom. 2. Script. XIII. Non ignoramus , prædictam Scripturam a nonnemine explodi quasi spuriam ac sublestæ fidei ; sed ut gratis ei concedamus post annum 646. quem præsefert , fuisse confictam , certè quòd Recibergam uxorem Chindasvinti appellat (quemadmodum et Eugenius noster in MS. Victorino supra laudato) non nisi antiquissimo innixus testimonio, vel traditione fecisse credendus est supplantator , quò suo commento fallacem veritatis vestem indueret.

(3) Aliter hic versus legitur in codice nostro Toletano:

Funge defleta. Restat et dicere summam,

Ineptè quidem , et mendosè : nisi totus hic locus cum versu præcedenti ita restituatur:

Quodque paro feretrum Rex Chindasvintus amator,

Fungere defleta. Restat &c.

Verùm totum id solius est coniecturæ.

DRACONTII⁽¹⁾ LIBELLI

A B. EUGENIO

IUSSU REGIS EMENDATI.

EUGENII⁽²⁾

EPISTOLA AD CHINDASVINTUM REGEM.

Inclyto, glorioso rerum domino Chindasvinto, Principi summo et maximo Regum, Eugenius vestrorum fidelium servulus.

Clementiæ vestræ iussis, Serenissime Princeps, plus volendo
(a) Hactenus. deserviens quàm valendo, Dracontii cuiusdam libellos multis ^(a) videns erroribus involutos, Christo Domino tribuente valorem, pro tenuitate mei sensuli subcorrexì. Hoc videlicet moderamine custodito, quo superflua demerem, semiplena supplerem, fracta constabilirem, et ^(b) crebrò repetita mutarem. Versiculi sanè, quos huic operi de-

(1) Hic est Dracontius ille, de quo hæc scribit Labbeus in Dissertatione Historica, quam inseruit lib. de Scriptoribus Ecclesiasticis Emin. Bellarmini: „ Dracontius Presbyter Hispanus, ac Christianus Poeta celebravit *Hexaemeron* seu *Opus sex dierum* carmine heroico, quod S. Eugenius II. (*tertium dicere debuisset: sed ignorabat scilicet alterum Eugenium, quem nos priorem his duobus habemus*) Toletanus iussu Chindasvindi Wesegothorum in Iberia Regis emendavit, auxitque, teste S. Ildephonso cap. 14. lib. de Viris illustribus. Eiusdem quoque Dracontii meminit S. Isidorus Hispalensis Præsul cap. 24. ut per mihi mirum acciderit, quo tandem pacto vir eruditus Gerardus Io: Vossius lib. de Poetis latinis cap. 9. inter Poetas incertæ ætatis numeraverit; et post Caroli Magni Romanorum Imperatoris, ad annum 800. Dracontium nostrum relegaverit. Vixit porrò sub Theodosio Iuniore Orientis Imperatore, ad quem scripsit Elegiam, quæ extat cum aliis eiusdem versibus typis excusa Parisiis anno 1619. in 8. cura et studio R. P. Iacobi Sirmondi S. I. Presbyteri: in ea autem veniam petit, si fortè in præcedente carmine incautus erraverit.

(2) Hæc Epistola Eugenii in codice nostro Toletano omni inscriptione vacat, ex qua colligi possit, cuius Regis iussu Eugenius adgressus fuerit Dracontii correctionem. Id ipsum absdubiò, cum animadverteret, cl. P. Florezium impulit, ut coniecturam tentaret, quam exponit in Eugenii vita tom. V. Hispaniæ Sacræ, mandatum illud putans a Reccesvinto profectum. Nos tamen quare indulgeamus in hac re coniecturis non videmus, cum MS. Victorinus Sirmondi in epigraphe Epistolæ nomen Chindasvinti repræsentet; et Chindasvintum religionis pietatisque gloriâ clarum, non ita a sacrorum librorum lectione alienum fuisse sciamus, quin Taionem Cæsaraugustanum tunc Presbyterum et Abbatem, postea S. Braulionis in Episcopatu successorem, Romam legatum miserit, ut varia S. Gregorii M. opuscula simul cum reliquâ librorum Moralium parte, quæ in Hispania desiderabantur, a Romano Pontifice tunc Martino I. impetraret, atque summa cura transcripta Hispaniam secum adportaret; quod Taionem re perfecisse constat. Itaque religiosi, atque in sacris codicibus evolvendis studiosi animi laus non Reccesvinti propria, sed ipsi cum parente Chindasvinto communis quodammodo fuit.

detrahendos esse putavi, et sensu tepidi, et verbis illepidi, et nulla probantur ratione subnixi: nec in eis aliquid reperitur, quo lectoris animus animetur, aut mulceatur doctus, aut doceatur indoctus. Et quoniam de die septimo præfatus auctor omnino reticuit, semum mihi opusculum videbatur, si non inde aliquid in hoc codiculo haberetur. Idcirco in fine libelli, quamvis pedestri sermone, sex dierum recapitulationem singulis versiculis, quos olim condidi, denotavi: de die verò septimo quæ visa sunt dicenda subnexui: decretumque divale, ac si non ut volui, velut valui consummavi. Implorans vestri solii prælargissimam pietatem, ut vile servuli fidelis oblatum vestra sibi gloria efficere dignetur acceptum: fiatque mihi misero repensio fructuosa laboris, placida respectus vestri contributio gratiæ vel favoris.

PRÆFATIO.

Pincipis insignem faciem visure libelle,
 Cuius ad imperium meruisti sorde carere,
 Et capere nitidam longo post tempore pallam:
 Cœperis ut limen aulæ regalis adire,
 Atque auro rutilo radiantem cernere sedem,
 Incipe quamprimùm largas persolvere grates,
 Errorum quòd nube carens correctus haberis:
 Dein prostratus humi veniam deposce precatu,
 Latorisque tui solers patronus adesto.
 Ignoscat placidus, ignoscat mente benignus,
 Quòd te sordidulum dum conor ritè lavare,
 Asperiùs impressa manus tenuando polivit.
 At si de plebe quisquam livore perustus
 Dixerit, et quis est veterum qui carmina mutat?
 Scribit qui levibus epigrammata vana libellis?
 Noverit hoc ipse, quòd nusquam culpa putatur,
 Quam non velle videt, sed maior iussio cogit.
 Denique iussa bona dum promulgantur agenda,
 Qui complet sapiens, qui vult contemnere demens.
 Quòd si Virgilius, et vatum summus Homerus
 Censuram meruere novam post fata subire,
 Quam dat Aristarchus, Tuca, Variusque, Probusque:
 Cur dedignetur, quòd iussus Principe magno
 Parvula præparvi Draconti carmina libri
 Parvulus Eugenius nugarum mole piavi?

DRACONTII HEXAEMERON.

Prima dies lux est terris , mors una tenêbris,
 Lux datur ante polum , lux clari causa diei,
 Lux iubar æthereum , lux noctis limes et umbræ,
 Lux facies rebus cunctis , et lux elementis,
 Lux genitis factisque calor , lux gratia solis,
 Lux decus astrorum , lux aurea cornua lunæ,
 Lux fulgor cæli , lux et primordia mundi,
 Lux splendor flammæ , lux magni temporis index,
 Lux opus auctoris primum , candorque pudoris,
 Lux honor agricolis , requies lux omnibus ægris,
 Lux ævi meta , lux quæ dat tempora metis,
 Qua benè constructa mundi primordia lucent.
 Clarus ubique Deus , nunquam mutabilis auctor,
 Quem non obscurant quacumque ex parte tenêbræ,
 Nec celantur ei quæcumque obscura geruntur.
 Principium factis lucem dat lucis origo,
 Qua mundo vita præmissa est principe luce,
 Quæ totum præcessit opus quod continet orbis,
 Quæ solis prævenit iter lumenque curuscum,
 Cuius iussit ope clarescere cuncta creata.

Altera quippe dies cæli convexa meretur,
 Et supra cælos ingentia flumina dantur,
 Ac dominatur aqua glomeratis fontibus alma,
 Ignibus æthereis cælesti sede locatis.
 Unda beata nimis , meruit quæ tecta polorum
 Celsa favore Dei , iussu suspensa Tonantis.
 Limitibus contenta suis elementa morantur,
 Nec flammæ restinguit aqua , glaciemve teporat
 Flammeus ignis aquæ. servant sub lege tenorem
 Incorrupta suum , non impugnata vicissim:
 Non discreta quidem , sed nec permixta morantur.

Tertia cæruleum ponti lux edidit æquor,
 Fluctibus immensis pelagi freta glauca liquescunt,
 Et mare navigerum quatitur spumantibus undis:
 Ipsa dies terram meruit de fluctibus auctam.
 Eruitur terra vasto demersa profundo,
 Et solidante globo gravior per inane pependit.
 Sustentant solidam fluidis radicibus undæ,
 Quam molles portant ceu fundamenta liquores.
 Arida materies rapitur de corde fluenti,
 Nondum mater humus : cuius pars solvit arenam,
 In glebas pars membra ligat , pars saxea turget,
 Cautibus extat montis apex , pars flumina mergit,

Pla-

Planitie pars tensa iacet , pars littora curvat,
 Pars datur in tumulos , pars aspera rupibus horret,
 Pars riget inculta , residet pars valle profundâ,
 Et colles tumidi cumulibus iuga celsa supinant,
 Atque humiles campos spatiis æqualibus aptant,
 Pars data dulcifluis undantis fontibus agri.
 Promitur herba virens , it surculus omnis in auras,
 Et semper vestita comis frondescit oliva.
 Omnia poma virens profert , non parturit arbor,
 Linguæ laurus honos solvit donanda poëtis.
 Torta per obliquos it vitis in orbe corymbos,
 Verberat et palmæ calamos fluitante flagello:
 Vineæ pampineos subarundinat ebria campos,
 Munera lætitiæ spondens pendentibus uvis,
 Fructibus ^(c) et variis redolent florentia rura.
 Una parens tellus non unum fundit odorem:
 Sed quot sunt herbæ , tot permiscentur odores.
 India tunc primùm generans pigmenta per herbas
 Eduxit sub sole novo , rudibusque racemis.

(c) *Ex.*

Est locus interea diffundens quatuor amnes,
 Floribus ambrosiis gemmato cæspite pictus,
 Plenus odoriferis numquam marcentibus herbis,
 Hortus in orbe Dei cunctis felicior hortis.
 Fructus inest anni , cum tempora nesciat anni.
 Illic floret humus semper sub verê perenni,
 Arboreis hinc inde comis vestitur amœnis.
 Frondibus intextis ramorum murus opacus
 Stringitur , atque omni pendent ex arbore fructus,
 Et passim per prata iacent. non solis anhelis
 Flammatur radiis , quatitur nec flatibus ullis,
 Nec coniuratis furit illic turbo procellis.
 Non glacies districta domat , non grandinis ictus
 Verberat , aut gelidis canescunt prata pruinis.
 Sunt ibi sed ^(d) placiti fructus , quos mollior aura
 Edidit exurgens nitidis de fontibus horti.
 Arboribus movet illa comas de flamine molli,
 Frondibus impulsis immobilis umbra vagatur.
 Fluctuat omne nemus , et nutant pendula poma.
 Ver ibi perpetuum communes temperat auras,
 Ne lædat flores , et ut omnia poma coquantur.
 Non apibus labor est ceris formare cicutas;
 Nectaris ætherei sudant ex arbore mella,
 Et pendent foliis iam pocula blanda futura,
 Pendet et optatæ vivax medicina salutis.
 Cetera depingit variis natura figuris.

(d) *Placidi.*

Au-

Auroram iam quarta dies præmiserat undis,
 Et rutilante polo , compresserat astra rubore,
 Mox solis radiare globum iubet igne salutis.
 Flamma salutaris perfundit lumine mundum,
 Cuncta salutifero rident elementa vapore.
 Cuius ab igne suo lunam iubet ire secundam,
 Nigra tenebrarum corrumpere tempora noctis,
 Et trepidam proferre diem comitante quiete.
 Candida somnigeris perlustrat cornibus axem,
 Quæ numero est maiore brevis , et plena minore.
 Flammeus ornatus cæli per sidera fulsit:
 Officia stellis , numeros , et nomina iussit,
 Tempora distribuit , loca contulit , ignibus egit,
 Limitibus fixit , iubar induit , axe rotavit,
 Cursibus aptavit , cæli regionibus addit:
 Agminis innumeri nec flammea sidera cælum
 Destituunt quocumque die , sed luce premuntur
 Luminis immensi radiato vertice Phœbi.
 Nec mirum si clara latent sub sole corusco
 Sidera , quo mundum monstrat mensura minorem.
 Qui fovet igne pio cælum , mare , sidera , terras:
 Conceptum virtute Dei quem sphæra polorum
 Sustinet , et sentit Dominum per cuncta tonantem,
 Cuius ab imperio veniunt quæcumque ministrat:
 Omnia iussus agit , totum sub lege laborat,
 Miles et ipse Dei , cum lunam et sidera cuncta
 Ostentat , sub verê novo , sub tempore primo,
 Sub tirone die veterana in sæcla paratus.

Addit quinta dies animalia cuncta profundi.
 In corpus solidantur aquæ , nervique ligantur:
 Musculus humor erat , fluctus durescit in ossa,
 Atque oculi gemmantur aquis humore gelato,
 Et quot sunt fluctus , tot forsàn in æquore pisces.
 Luserunt fluido per cærula vasta natatu,
 Et crispante freto perflabant naribus undas,
 Terrigenis factura cibos post cuncta creandis.

Exilit inde volans gens plumea læta per auras,
 Aëra concutiens pennis crepitante volatu,
 Et puto collaudant Dominum meruisse creari.
 Hæ niveo candore nitent , has purpura vestit,
 His croceus plumæ color est ; has aureus ornat,
 Albentes aliis pennæ solidantur ocellis,
 Atque hyacinthus adest per colla et pectora fulgens:
 Eminent his cristatus apex , has lingua decorat,
 Has virides pennæ reddunt , has discolor ornat

Mul-

Multa per innumeras currens pictura volucres,
 Et levibus tenuem subtexunt aëra plumis.
 Ipsa dies folium ramis, et floribus herbas
 Evomit, et spicis acuit seges omnis aristas.
 Silva comis vestita viret, nidosque loquaces
 Exhibet, et varias decantat garrula voces.
 Cum vagabunda volat commotis plausibus ales,
 Frondibus insidens vento cum fronde movetur,
 Unguibus ad ramos infixæ tenacibus hærens.
 Pennigerum vernare nemus vapor urget in usus
 Pignoris, et molli durescunt ova tepore.
 Pennantur tunc membra globis, animantur, anhelant,
 Rumpuntur, confracta sonant, nutrita volatus
 Tentant, et rudibus librantur in aëra pennis.
 Sed cum discordent inter se elementa coacta,
 Foetibus eductis concordant unda vel ignis:
 Unda creat volucres, producit flamma volucres.
 Pabula montis erant, sed non qui pasceret herbas
 Adfuit: intactæ senuissent floribus herbæ,
 Ni pascenda daret tellus iumenta per agros.

Sexta dies Phœbi rutilo processerat ortu,
 Cùm natura parens gignit animantia terris.
 Cornibus erumpunt armata fronte iuveni,
 Et per prata vagos sequitur sua ^(e) bucua tauros.
 Cervus in arva fugax palmatis cornibus errat,
 Et velox prorumpit equus, pecus utile bellis.
 Impia terribiles producit terra leones,
 Simplicitas ovium fraudes passura luporum,
 Et raucos timuit discurrens dama molossos.
 Spumat aper, mortes lunato dente minatur,
 Et latus obliquans meditatatur prælia torvus,
 Ac maxilla ferox duos ^(f) desævit in armos,
 Audacter certans spumantia bella movere.
 Gignitur omne genus pecudum, genus omne ferarum,
 Inter prata vagum nullo custode per herbas.
 Instar montis habens incedit bestia mole;
 Promitur anguis hians, quatiens sub dente venenum,
 Et maculosa repit squamis per viscera serpens,
 Atra venena nocens missura e flatibus oris,
 Et subito sparsura graves per sibila mortes,
 Atque eadem membris impertitura medelas.

Sed ne cuncta simul passim ^(g) permixta fuissent,
 Distribuit loca certa Deus, et tempora fixit.
 Tempore non uno veniunt quæ sæva vocantur:
 Non semper movet arma leo, nec scorpius ictum

(e) *Vacula.*(f) *Destituit.*(g) *Per prata.*

Sem-

Semper habet, nec semper agit fera vipera morsus,
Nec semper tollunt ad vulnera colla cerastæ.

(b) *Nec.*

Non semper furit unda maris, ^(b) non semper adurit
Solis ubique calor: pro tempore temperat ignes,
Pro regione plagæ contemperat unda vaporem,
Et modò bellantes fluctus freta pigra iacebunt.

(i) *Pura.*

Ipse polus, qui grande tonat, sine nube serenus
Iam tacet, et ⁽ⁱ⁾ puro redeunt sua lumina cælo.

Multa locis data sunt variis dispersa per orbem.

Arida vipereos angues suscepit arena,
Humida sortitur tellus fera colla leonum:

India cum gemmis et eburnea monstra minatur.

Bellua divinos inter generatur odores,

Ambrosiasque sapit malè frangens bestia messes,

Incertusque color tigris per mille colores

(k) *Ac.*

Montibus Hyrcanis venit, ^(k) atque effœta marito
Mittitur, ut vincat currens orbata procellas.

Cornibus erectis sortita est Africa damas,

Concava suscipiunt per montes saxa dracones.

Cetera distribuit diversis semina terris:

Plurima coniunxit, sed cæspite multa diremit.

Munera præterea funduntur divitis auri:

(l) *Industrior.*

Protulit eximias ^(l) illustrior India gemmas,

Producunt niveos et littora rubra lapillos.

Flammantes viridesque tulit Babylonia crustas,

Persida nobilitat pretiosis littora gemmis,

Frigidus et roseo carbunculus ardet honore.

Seres fila trahunt nullo sub pollice ducta,

Balsama Cæsareos plorant virgulta per agros,

(m) *Odoris.*

Et nimis ambrosium lacrymæ dant munus ^(m) odores:

(n) *Sub Phœnice.*

Cinnamon interius profert ⁽ⁿ⁾ Phœnicia tellus,

Solis amica nimis: nam non de sole perusta

Hæc nardi flores, hæc portio fundit amomum.

Omnibus his genitis, animal rationis amicum

Formatur virtute Dei, limatur in artus.

(o) *Dominanter.*

Ut ^(o) dominator eat moderatior omnibus unus

(p) *Natura iussit.*

^(p) Naturæ iussu quæ protulit omnia princeps.

Ast hominem non terra parit, non pontus ab undis,

Non cælum, non astra creant, non purior aër:

Sed dominatorum dominator summus, et auctor

Limavit per membra virum de pulvere factum.

Limus adhuc deformis erat: membratur in artus

Corporea species hominis cælestis imago:

Conspicitur nova forma viri, sine mente parumper,

Spiritus infusus subitò per membra cucurrit,

Iam

Et calefacta rubens tenuit præcordia sanguis.
 Mox rubuere genæ, totos rubor inficit artus:
 Iam cutis est qui pulvis erat, iam terra medullas
 Ossibus includit, surgunt in messe capilli,
 Orbe micant gemino gemmantia lumina visu,
 Et vocem compago dedit nova machina surgens,
 Auctorem laudare suum gavisa quòd esset.

Tunc oculos per cuncta iacit: miratur amœnum
 Sic florere locum, sic puros fontibus amnes
 Quatuor undifluo stringentes gurgite ripas
 Ire per arboreos saltus, camposque virentes.
 Miratur se quid sit homo, quos factus ad usus.
 Scire cupit, simplex et non habet unde requirat,
 Quo merito sibimet data sit possessio ^(q) mundi,
 (1) Atque æterna domus nemoris per florea rura.
 Parva procul spectat virides iumenta per agros:
 Hac de re tacitus ^(r) volvitque et corde requirit,
 Vel quare secum non sint hæc ipsa, volutat:
 Nam consorte cærens, cum quo conferret, egebat.

Viderat omnipotens hæc illum corde moventem,
 Et miseratus ait: demus ^(s) solatia facto,
 Participem generis. tanquam si diceret auctor:
 Non solum decet esse virum, consortia blanda
 Noverit, uxor erit cuius tamen iste maritus:
 Coniugium se quisque vocet, dulcedo recurrat
 Cordibus innocuis, et sint sibi pignus uterque,
 Velle pares, et nolle pares, stans una voluntas,
 Pars animi concors, paribus decurrere votis,
 Ambo sibi requies cordis, sint ambo fideles,
 Et quicumque datur casus, sit causa duorum.

Nec mora, iam venit alta quies, oculosque supinat
 Somnus, et in dulcem solvuntur membra soporem:
 Sed cùm iure Deus nullo prohibente valeret
 Demere particulam, de quo ^(t) prius ipse pararat;
 Attamen ablata iuveni ne costa doleret,
 Redderet et tristem subito, quem lædere nollet,
 Fur opifex vult esse suus. nam posset alumnam
 Pulvere de simili princeps formare puellam.
 Sed quòd plenus amor toto de corde veniret,
 Noscere in uxore voluit sua membra maritum.
 Dividitur ^(u) contexta cutis, subducitur una
 Sensim costa viro, sed mox reditura marito.
 Nam iuvenis de parte brevi formatur adulta

F

Vir-

(1) *Atque domus alterna nemus per florea rura.*

(q) *Mundus.*

(r) *Angit.*

(s) *Adiutorio.*

(t) *Pius.*

(u) *Contexta.*

Virgo , decora , rudis , matura tumentibus annis,
 Coniugii sobolisque capax , quibus apta probatur,
 Et sine lacte pio crescit infantia pubes.

(x) *Tamen.*

Excuitur somno iuvenis , videt ipse puellam .
 Ante oculos astare suos , pater indè maritus,
 Non ^(x) tantùm ex coitu genitor , sed coniugis auctor:
 Somnus erat partus , conceptus semine nullo,
 Materiem sopita quies produxit amoris,
 Affectusque novos blandi genuere sopores.
 Constitit ante oculos nullo velamine tecta,
 Corpore nuda simul niveo , ceu Nympha profundi.
 Cæsaries intonsa comis , gena pulchra rubore,
 Omnia pulchra gerens , oculos , os , colla , manusque:
 Ut qualem possent digiti formare Tonantis,
 Nescia mens illis fieri quæ causa fuisset.

(y) *Coniungit.*

Tunc Deus et princeps ambos ^(y) coniunxit in unum,
 Et remeat sua costa viro , sua membra recepit:
 Accipit et fœnus , cùm non sit debitor ullus.
 His datur omnis humus , et quicquid iussa creavit;
 Aëris et pelagi fœtus , elementa duorum
 Arbitrio commissa manent. his *Crescite* dixit
 Omnipotens , replete solum de semine vestro,
 Sanguinis ingeniti natos nutrite nepotes,
 Et de prole novos iterum ^(z) reparate iugales.
 Dumque fretum terra , dum cælo sublevat aër,
 Dum solis micat axe iubar , dum luna tenêbras
 Dissipat , et puro lucent mea sidera cælo,
 Sumere quicquid habent pomaria nostra licebit,
 Deliciæque fluent vobis , et honesta voluptas:
 Arboris unius tantùm nescite saporem.

(z) *Copulate.*

(a) *Lunari luce tenêbris.*

Dixerat ista Deus , sanxit natura quod inquit
 Omnipotens , migrare diem , discedere solem,
 Nec lucem remeare putat terrena propago,
 Subductisque nigris ^(a) collucet luna tenêbris,
 Sidera cuncta notant cælo radiare sereno.

(b) *Redire.*

Ast ubi purpureum surgentem ex æquore cernunt
 Luciferum vibrare iubar , flammisque ciere,
 Et reducem super astra diem de sole rubentem,
 Mox revocata fœvent hesterna in gaudia mentes,
 Temporis et requiem noscentes , luce diurna
 Cœperunt sperare diem , ^(b) ridere tenêbras.
 Tot bona facta Deus non obliviscitur unquam,
 Quæ propter homines fecit , sanxitque manere.

(c) *Hic.*

(d) *Scit.*

^(c) His dominus pietatis opem subducere non vult,
 Proiicere nec plasma suum ^(d) vult conditor ævi,

Es-

Esse nihil prorsus se præter ubique rogandum,
Et nisi subveniat succurrens non erit ullus.

Indè malo bonus est homini Deus, omnibus auctor,

(e) Ipse opifex, dominus, rector, dux, arbiter, index,

(e) *Spei.*

Continua bonitate pius, virtute modestus,

Simplicitate bonus, et culmine celsior omni.

Ibant per flores, et tota rosaria læti

Inter odoratas messes, lucosque virentes,

Simpliciter pecudum ritu, vel more ferarum,

Corporibus nudis, et nescia corda (f) pudoris.

(f) *Livoris.*

Quæ pars membrorum secretior esset habenda,

Unde rudes scirent, quid moribus esset honestum?

Quod digitos oculosque putant, hoc membra pudenda.

Publica iungebant affectibus oscula passim,

Nec rubor ullus erat, cum staret origo pudoris,

Illicitumque sibi prorsus nihil esse putabant;

Et benè credebant, quibus omnia iussit ad usum,

Arboris unius fructu sub lege negato.

Vomere non tellus, non rastris iussa domari,

Quærere nec sudor fructus quocumque labore

Cogitur, aut campos aliquo de fonte rigare.

Imbriferis semper pluviis absentibus uber

Cæspes, et arbitrio crescit foetura marito.

Præterea solis datus est locus ille duobus,

Deliciis hominum tantùm constructus opacis.

Non placidas sustentat aves, non ore cruentas,

Unguibus armatas nescit perferre volûcres:

Omne genus pecudum nescit, genus omne ferarum.

Solus ibi irrepsit squamoso corpore serpens,

Fraudibus imbutus mortis, caput omne malorum,

Pectore vipereo mellitum ex ore venenum

(g) Funereo sub dente parans spumante palato.

(g) *Fundere.*

Ergò ubi livor edax contusum dente venenum

Invidiæ mordacis habens sub fronte modesta,

Quærit opem sceleris, per quam fallatur honestas,

Simplicitasque cadat, vel credula corda (h) reatus

(h) *Reatum.*

Incurrant non fraude sua, sed clade perenni.

Fortia corda viri non expugnanda per anguem

Præsensit pietatis inops: sed coniugis aures

Aggreditur sub voce pia, sermone maligno

Insidiosus adit heu! mollia corda puellæ,

Ingerit ore cibos crudeli funere plenos.

His (i) simul assumptis reserantur lumina cordis,

Ac permixta bonis patuit doctrina malorum.

(i) *Semel.*

Pœnituit nescisse dapes, et damna putantur

F ij

Tem-

Temporis exacta spatia : procedere peius
 Ausum quippe nefas. tentat seducta maritum,
 Et capit insontem iam noxia femina victum.
 Circumventa perit, sed circumscripta fefellit.
 Nec circumscripta serpens impunè triumphat.
 Nam postquam iuvenis violatâ mente comedit
 Funereos sine lege cibos in morte futurus,
 Mox sapit infelix quid pravum, quid sit honestum,
 Cognita simplicitas et mox est corde fugata.
 Membra pudenda putat partem quæ est prolis origo,
 Et qua ventris erat pridem digestio turpis.
 Omnibus ex membris pars mundior ipsa putatur,
 Noxia sola magis fuerat quæ in corpore toto.
 Os ^(k) aditum mortis tunc protulit, atque reiecit
 Lingua malisuada, sed et aures limina mortis.
 Viderat omnipotens ^(l) omnem didicisse pudorem,
^(m) Perdiderant quem fraude truci dapibusque comesis,
 Errantes per prata reos, foliisque tegentes
⁽ⁿ⁾ Iam foedos artus : dant agnita membra reatum,
 Inlicitum ^(o) licitum reputant, licitumque profectò
 Creditur esse nefas. hos increpat ore tonanti
 Sacrilegos, qui iura Dei calcando profanant.
 Dum quærunt ullas foliis vel rupe latêbras,
 Hinc magis obtunsi, quòd credunt posse latere
 Tunc quodcumque Deum, cui cuncta creata patescunt.
 Et meritò quia cuncta facit fecitque iubendo,
 Non fugit artificem, calidos quæ massa caminos
 Sustineat, rubigo ^(p) latens quæ viscera ferri
 Conrodât, quæ missa semel fornace liquescat.
^(q) Hic non defossa prodit tellure metalla,
 Promittens saxis, et non de pulvere gemmas.
 Scit quibus immittat mordaces fluctibus hamos,
 Retibus aut pisces fallat scrutator aquarum,
 Et malè venturas spondet sibi nauta procellas.
 Si pluvialis hyems, aut saxeus urgeat imber,
 Non latet agricolam. sub terris providus undæ
 Promittit fontes designans ^(r) arte saporem.
 Inspecta tellure semel sine flatibus ullis,
 Sibila dum reticent, necdum serpente notato,
 Prædicat Psyllus vim cuiuscumque veneni.
 Signa videt medicus mortis, reducisque salutis,
 Et negat aut spondet victurum iudice visu,
 Tædia lætitiæ, vel gaudia luctibus indens.
 Cur exempla damus populi præscire futura,
 Cùm testante Deo doceatur nosse quod instat?

^(k) Aditus.^(l) Hominem.^(m) Perdiderat.⁽ⁿ⁾ Foedus.^(o) Iustum.^(p) Latens.^(q) Hinc.^(r) Ante.

Natio viperea clamat, mortalibus inquit,
 Signa poli nostis, prædicitis, imminet imber,
 Et veniet, nec fallit hyems, nec tardat adesse.
 Ecce genus hominum ventura scire probatur.
 Nec mirum, Christi si sentit imago futurum,
 Cum nos venturum moneant animalia multa.
 Ardea, rana, sues, formicæ, corvus, hirundo
 Prædicunt pluvias, nec iam præsentia fallunt,
 Quid res exanimes testas ardente lucerna
 Scintillare oleum fungis crescentibus ignem.
 An Deus omnipotens posset nescire latêbras
 Rupis, et ex foliis vestis contexta caducis
 Aspectus obstare Dei? tunc voce reatum,
 Crimine femineo semet peccasse fatetur:
 Infelix coniux in coniuge facta redundat,
 Et reus excusat, ^(s) sed non purgandus agebat,
 Et sic participem propter solatia cladis
 Consciis adscivit socius: ceu femina possit
 Ad scelus horrendum vel sæva piacula mortis
 Supplicio sociante duos relevare reatu.
 Credidit infelix: sed par sententia damnat,
 Quos par culpa tenet. gradus illic temporis ^(t) inter
 Est tantum, nam causa ligat communis utrumque.
 Exurgit censura Dei pietate severa,
 Et vitæ mortisque simul sententia fertur.
 Supplicium infelix, quo mors datur, atque negatur.
 Ultio vitalis cohibetur limite mortis.
 Poena mori crudelis erat, sed vivere peius.
 Otia, delicias perdunt, discuntque labores,
 Qui cultore Deo fructum telluris habebant,
 Agricola dominus quam nondum verterat unquam:
 Ipse rigator erat, sator, auctor, messor, arator.
 Offendunt ^(u) nunc ambo pium: truduntur ab horto
 Perpetui ^(x) floris, non est sub iure reorum,
 Et vitæ mors meta datur, cum fine malorum.
 Magna Dei pietas, semper qui temperat iras.
 Vita gravis hominum subducitur impete mortis,
 Quæ recidiva magis vivaci corde resurgit.
 Mors mundanorum requies est certa laborum,
 Et malè viventi præstatur fine salutis.
 Continuans quodcumque nocet pravumque bonumque,
 Solus in æternum Deus est regnator et auctor,
 Virtus una Deus, trinus Deus omnis et unus:
 De quo speratum conceditur omne benignum,
 Et quæcumque iubet, præsumptio nulla ^(y) refellit,

(s) *Excusat se, non
 &c.*

(t) *Index.*

(u) *Tunc.*

(x) *Flores nec sunt*

(y) *Fefellit.*

Nec

Nec deest effectus faciendi tempore eodem.

(z) *Penes quem sensum.*

(z) Quem penes et sensus primordia multa loquuntur,
Et voce reticente sonat super æthera sermo,
Ac mens pura Deum potius quàm lingua precatur.

(a) *Deus.*

Ergò operis memor ipse (a) sui, tunc imperat ambos
Sedibus egressos, placido dominantur ut orbi,
Ac totum quod mundus habet, sub iure tenerent:
Et quod floret humus, viridis quod germinat herba,
Quod spicat messis, quod ramis parturit arbor,
Quod gemmant vites, quod amœna comantia frondent
Flumina, quod mittunt fontes, quod fluctuat (b) amnis,
Quod pelagi trahit unda freti, quod littora tundunt,
Murmure quod venti flantes vaga marmora crispant,
Quod generant terræ, quod flumina, pontus, et aër,
Usibus humanis data sunt hæc cuncta venire.

(b) *Æquor.*

Ut similis qui factus erat de pulvere Christo,
His dominaretur cunctis sub carne creatis,
Corpora corporibus servirent cuncta subacta.

(c) *Hoc.*
(d) *Fluctus.*

Spiritus interea servit sine corpore ventus,
Ventus agit nubes, in nubila crassior aër
Cogitur: (c) hinc imbres veniunt, placidosque serenus
Ventus alit (d) fructus, et ventus spicat aristas,
Ventilat æstivo quas flatu mollior aura,
Deflorat fructus, et decutit arbore flores.

(e) *Reduci.*

Flatibus accendit flammæ, et temperat æstus;
Flatibus alternis redeunt comitantia vitæ,
Itque reditque suos repetendo spiritus haustus,
(e) Et duci vento fibræ pulmonis anhelant,
Faucibus excurrens in naribus aura vicissim
(f) Vitales recreat per membra tepentia sensus:
Atque modò gelidis, calidis nunc flatibus ora
Illustrata vigent, et tangunt flabra palatum.
Non hæc humanis tantùm spiramina membris
Sunt data, sed cunctis animantibus aura recurrit.

(f) *Vita læta animat.*

Spiritus ille Dei, quo corpora cuncta moventur,
Omnia complectens agitatur, fovet, inserit, urget:
Unde genus diversa trahunt et semina rerum,
Mobilis immenso veniens e fonte perenni.
Artificis formata manu digesta moventur
Ordine cuncta suo, manet irrevocabile munus,
Nec tamen intereunt pereuntia lege diurna.
Quis neget undifluos procedere fontibus amnes,
Quorum iam reditus nunquàm speravit origo?
Incessanter aquas licèt evomat impete pleno,
Lacturam tamen unda negat sentire fluenti.

- (g) Omnibus hic mos est de flammis tollere flammæ,
 Nec minuit ^(h) quicquam detractus ab ignibus ignis.
 Damna aliena solent aliorum lucra parare:
- (i) Hic quæstus, non damna parant. ⁽¹⁾ in fomite flammis
 Detractis auferte iubar, succiditur ignis.
 Nec carnale genus minuit foetura creando:
 Ecce dedit homini plusquam sibi rex Deus auctor,
 Formatur virtute Dei mas unus et una,
 Et multos creat unus homo, mansura propago
 Maxima fit generis, quam parvula fundit origo.
 Parva Deo fuerat succedere cura peremptis,
 Ni consumpta daret post sæcla resurgere vitæ.
 Sed ne sit fixum, reditus non esse sepultis
 Cordibus illorum qui legis sancta profanant,
 Annua conspiciunt agris frumenta renasci
 Mortua per sulcos terram findentis aratri:
 Maior et ex truncis surgit radicibus arbor,
 Et foliis vestita viret redeuntibus annis.
- (k) Pampinus uvifera vitis sarmenta revestit,
 (2) Et geminata sui redeunt virgulta ruboris.
 Ambrosio reduces rumpuntur cortice fructus,
 Et cui vita fugax, et par cum flore senectus,
 Sit rediviva virens et crinibus herba renatis.
 Ligna renascuntur reduci sub germine cuncta:
 Quæ nunc herba fuit, lignum iacet, herba futura.
 Squammeus exiit stellato tegmine serpens,
 Pelle renascenti, rursus redeunte iuventa,
 Reptat hians anguis per sibila guttura pandens.
- (l) Frontibus arboreis amittunt cornua cervi,
 Anguibus absumptis, sed mox palmata resurgunt.
 Aëriæ nudantur aves, cum ^(m) penna vetusta:
 Et nova subvestit reparatas pluma volûcres.
 Mortua præterea cæcorum lumina dudum
 Nube tenebrarum discussa, luce recepta,
 Ad visus ⁽ⁿ⁾ rediere suos, vultusque sepulti
 Nocturnos perpessa dies oculatur imago.
 Mortua pars hominis ^(o) quoties pars una iacebat,
 Funera viva gerens, vivax in morte cadaver:
 Ac sine morte tamen vitali morte perempta,
 Et rediviva salus reduci per membra vapore
 Nascitur, et calidus repetit vitalia sensus,

(g) *Hominiibus.*(h) *Unquam detractis ab ignibus ignes.*(i) *In.*(k) *Pampinis.*(l) *Fronibus.*(m) *Pinna vetusta est.*(n) *Redire.*(o) *Quoties pars viva iacebat.*

Os-

(1) Totus hic locus variatus est in codice nostro Toletano, sed corruptus:

..... in fomite flammæ

Detractæ cui forte iubar subducitur ignis.

(2) *Et tempta rosei redeunt virgulta ruboris.*

(p) *Gignensque.*

(q) *Exactam.*

Ossa tenens, venasque ciens, (p) sudansque medullas.

Phœnicis (q) exhaustam renovat Deus igne iuventam,
Combustusque senex tumulo procedit adultus,
Consumens dat membra rogos, sine sorte sepulcri.
Ignibus extinctis, iam mortua flamma resurgit,
Redditur ignis edax redivivo lumine candens,
Et scintilla volans incendia vasta reducit,
Et quod fumus erat, stridet iubar ignis anheli;
Igne vago rutilatur apex, fax cetera lambit,
Et cælum repetens erecto crine vagatur.

Mortua nox sub luce cadit, perit aurea luna,
Atque per ascensus et cornua colligit ignes,
Et dum cæca latet, reparato lumine fulget,
Mentiturque diem lux frigida solis imago.

(r) *Nocturnus.*

Lucifero redeunte polo moriuntur et astra:

Nuncius auroræ subductus morte diurna
Lucifer extinctas reficit per sidera flammæ:

Exhinc (r) nocturnis iubar emicat igne corusco.

Roscida puniceum spargens aurora ruborem

Ducit ubique diem periturum noctis ab umbris:

Et tamen hæc de sole perit, quo missa rubebat.

Sol oculus cæli, famulus super astra Tonantis,

Cuius ab immensis languescunt sidera flammis,

Ni gelidis animetur aquis per cærulea ponti,

Occidit ipse dies super æquora sole cadente;

(s) *Æquore mersus
obit, novus &c.*

(s) Et quò demersus, novus æquore manè resurgit.

Vespere nocturno hunc radiata luce rubentem

Purpureis abscondit aquis, redditque diurnè

Depositum natura suum sub nocte sepultum,

Manè resurgentem de fluctibus (t) orbe recepto.

(t) *Ore.*

Tot simul exemplis moniti defuncta renasci

Credamus virtute Dei, quæ cuncta creavit.

(u) *Tonanti.*

Et generata vigent sub nutritore (u) Tonante,

(x) *Stillantis.*

Qui cùm regna poli teneat (x) stillantis, et alti,

Aëra concludit, terram levat, æquora solvit,

Et totum capit una manus quod sermo creavit:

Unus ubique Deus, dum iussio rumperet una.

Qui tantum pius est, quantum decet omnipotentem,

Et nulla virtute minor, nisi verberis ira,

Sed votis et spontè bonus, pietate et amore.

Quem mens pura iuvat hominum, non victima supplex,

Ut se pœniteant sceleris mala vota reorum,

Et nova (y) succedant animorum corda piorum.

(y) *Succedent.*

Ille etenim Deus est, quem nulla retardat origo,

(z) *Fluiscunt.*

Cuius ab aspectu montes et saxa (z) fluiscunt

In

In cineres , et pulvis erit , quem dura ligabant.
 Qui visa tellure , simul mox pondera mundi
 Concutit , et subito monstrat vaga terra tremorem,
 Ac formidatos ostendit pendula motus.
 Alveus expavit ^(a) violato vertice turgens,
 Dum reduces sentiret aquas , et sisteret amnem
 Visa Dei facies , et marmora glauca fugaret
 Gurgitis æquorei , quo mundus cingitur omnis,
 Et pelago spatiente fretis ac littoris æstu.
 Qui de thesauris ventorum flumina mittit,
 Et frænâ rabidas in tempestate procellas.
 Grandinis atque nivis qui novit quæ sit origo,
 Qui dat fulmineos collis nubibus ignes,
 Qui ^(b) laxas abscondit aquas , et continet imbres,
 Qui scit quo nitidus crystallus ventre ^(c) creatur,
 Candida materies glacies imitatur aquarum.

*(a) Violento.**(b) Laxas.**(c) Creatus.*

Qui noctes hiemis producit sole minore,
 Et solis protendit iter flammantibus horis,
 Qui Phœbi saltus statuit , lunæque labores,
 Qui rosulis stellare nemus , vel floribus agros
 Imperat autumnî , qui dulcia poma saporat,
 Et fragiles gemmis variat in vitibus uvas,
 Ut cibus et potus sint ubera dulcia musti.
 Qui dat corvorum pullis alimenta , facitque
 Noverit ut vultur , qua sit regione cadaver,
 Dux odor usque sagax quem mox invitat ad escam:
 Præpetis aut aquilæ ^(d) senio renovare iuventam,
 Quæ rostro crescente famem tolerabat obunco.
 Qui pascit ^(e) quæcumque creat pietate parentis,
 Vitæ certa salus per mille pericula mortis,
 Debilibus virtus , opulentiâ maior egenis,
 Auxilium miseris , spes et defensio pressis,
 Fessorum virtus , dans nutrimenta salutis.

*(d) Senium renovare iuventa.**(e) Quodcumque.*

Qui facit æternam ut mortalia lege latenti
 Membra tegant animam , vento spirante loquaci:
 Qui lunæ crescente globo , iubet æquora crescant
 Fluctibus ^(f) abiectis , crescant cum fontibus amnes,
 Crescat et inclusum capite genus omne cerebri,
 Et minuantur aquæ luna minuente liquores,
 Ac decrescenti decrescant lege perenni.
 Qui reges et regna domat , sternitque potentes,
 Deiicit elatos , et mergit ab arce superbos,
 Atque oppressores Deus opprimit , et pius ultor
 Elevat elisos , et consolatur adactos
 Luctibus et damnis , et vulnera sæva dolentes.

(f) Adiectis.

G

Tu

(g) Tunc.

(g) Tu nobis, invicte Deus, pietate medelam
 Impendis, cui cuncta salus medicamine nullo est,
 Quod species terrena parat languoris ad æstus.
 Spes hominum cernens, et vota precantia complens,
 Aspice despectum, deiectum tolle parumper,
 Confessumque iuva, quem pœnitet esse nocentem,
 Ut valeam narrare tuas hoc carmine laudes,
 Quas potero: nam nemo valet narrare creatus
 Vel modicum facientis opus, quod mens rea clamat
 Pectore contuso lacrymans, et voce fideli.
 Obses sermo tuus nostro nam corde tenetur,
 Quo te promittis nimia pietate parentem.

DRACONTII

LIBER SECUNDUS.

AD THEODOSIUM IUNIOREM AUGUSTUM.

Hoc sequenti libello auctoris satisfactio continetur, qua ab omnipotente Deo veniam petit, ne præcedenti carmine aliquid incautus errasset. Dein Theodosio iuniori Augusto precem defert, cur de triumphis illius eodem opere tacuisset.

Rex æterne Deus, auctor rectorque serenus,
 Quem tremit omne solum, qui regis igne polum.
 Sidera, flamma, dies, quem sol, nox, luna fatentur
 Auctorem, dominum sæcula cuncta probant.
 Omnia permutans, nullo mutabilis ævo,
(b) Posthac semper eris, qui es modò, vel fueris.
 Nil *(i)* confert demitque tibi tam longa vetustas:
 Omnia tempus habent, nam tibi tempus abest.
 Tu mentes hominum quàmvis per singula ducis,
 Effingisque bonis candida corda viris.
 Qui facis *(k)* iratus homini contraria bella,
 Propitiusque iubes, ut bona cuncta *(l)* gerat.
 Quicquid agunt homines, bona, prospera, sancta, modesta,
 Te faciente fiunt, quo bona cuncta fiunt.
 E contrà adversa, probrosa, maligna, inhonesta
 Tu fieri pateris, qui mala nulla facis.
 Hæc tua lex docuit, *(m)* Moyse præscripta notante,
 Cùm perduratum cor Pharaonis ait.
 Sic *(n)* me lingua, Deus, lingua patrans reatum,
 Noxia culpa ligans traxit ad inlicita.

*(b) Noster.**(i) Addit.**(k) Iratos homines.**(l) Regnent.**(m) Mose.**(n) Mea corda.*

Ut

Ut qui facta Ducum possem narrare ^(o) tuorum,
 Unde mihi possent dona venire simul.
 Præmia despicerem ^(p) tacitis tot regibus almis,
 Et peterem subitò certa pericla miser.
 Quo nisi cælestis Domini ⁽ⁱ⁾ conspectus ad æthram
 Aspera cuncta ^(q) premunt, prospera nulla iuvant.
 Irascente Deo membra mutantur et artus,
 Vertuntur sensus, vertitur et species.
 Persarum regem ^(r) Babylonica regna tenentem
 Post decus imperii novimus esse bovem.
 Tum diademalem turparunt cornua frontem,
 Mugitus pecudis verba fuere Ducis.
 Erravit per prata vagus mala gramina pastus,
 Et qui bos fuerat, de bove factus homo est.
 Liquit et Antistes verus pater ille Ioannis,
 Elinguisque fuit voce tacente silens.
 Ast ego peccando regi, Dominoque Deoque,
 Peior sum factus deteriorque cane.
 Vulnere vexati ^(s) curat sua lingua molossi:
 Heu me! quippe mihi vulnera lingua dedit.
 Sed qui restituit pecudis post membra tyrannum,
 Ut fieret rediens in sua regna bonus:
 Quique reformavit taciti modulamina verbi,
 Ut mutilata sonos lingua ligata daret;
 Ipse meis parcat erratis, atque iubebit,
 Ut me respiciat ^(t) restituatque pius.
 Culpa quidem gravis est, venia sed digna reatus:
 Quòd sine peccati crimine nemo fuit.
 Nam Deus omnipotens potuit, dum conderet orbem,
 Tristibus amotis optima sola dare.
 Sed diversa creans et discordantia, ^(u) iussit
 Et bona mixta malis, et mala mixta bonis.
 Sic elementa potens contraria miscuit auctor,
 Humida cum siccis, ignea cum gelidis.
 Littera doctiloquax apibus cognata probatur,
^(x) Queis datur ut habeant vulnera mella simul.
 Cera dat ingenium pueris, primordia sensus:
 Indè fit ut præstet littera, vel noceat.
 Aspis habet ^(y) mortem, habet et medicamina serpens:
 Vipera sæpe iuvat, vipera sæpe nocet.
 Cervæ salutaris pasto serpente medela est;
 Conficiunt, ^(z) pellunt ipsa venena neces.
 Materia ferri simplex et noxia constat:
 Impius indè nocet, rusticus indè placet.

(o) Meorum.

(p) Tactis.

(q) Premat.

(r) Babylonum.

(s) Curant.

(t) Respiciatque.

(u) Iungit.

(x) Quis.

(y) Mortes.

(z) Pelluntque.

(i) Conceptus ab æthra.

Ipsa parit gemmas pretiosos terra lapillos:
 Ipsa dat et vepres, spinea ligna, rosas.
 Delicias mortesque parat mare fluctibus altum,
 Et generat pelagi conchula divitias.
 Aëra temperies auris vitalibus aptat,
 Quæ corrupta dies ^(a) corripit, atque animos.
 Diras vel placidas retinet natura volûcres:
 Blanda columba avis est, aspera vultur avis.
 Nubibus aggestis pluviae, nix, grando, ^(b) pruina
 Gignuntur vicibus, ordine, lege poli.
^(c) Solis temperie species gratissima mundi,
 Cuncta creanda ^(d) parit, cuncta creata ^(e) fovet.
 Per quam foetat humus flores, et messis aristas;
 Sole perustus ager putris arena iacet.
 Corpora sol reficit radiis, et corpora vexat:
 Solibus alternis itque reditque salus.
 Omnia nec mala sunt, nec sunt bona sidera cæli:
 Lucifer hoc docuit, ^(f) sidus et hoc docuit.
 Temperies cæli medium nec possidet orbem:
 Nam de quinque plagis vix habet ipsa duas.
 Quod cælum, quod terra, ^(g) fretum, quod purior aër
 Non meruere simul, hoc ^(h) modo quando habet.
 Culpa mihi fuerat dominos reticere ⁽ⁱ⁾ modestos,
 Ignotumque mihi scribere nec dominum.
 Qualis et ingratos sequitur, qui mente profana,
 Cùm dominum norint, idola vana colunt.
 Israëlitarum populum sic culpa tenebat,
 Quando oblita Deum plebs vitulum coluit.
 Et tamen indulgens veniam poscentibus auctor
 Contulit, et legem post mala facta dedit.
 Te precor, omnipotens, quem sat decet esse benignum,
 Et quem nulla iuvat ultio, sed venia:
 Cuius sancta manus sustentat corda regentum,
 Et pius inclinas mox ubicumque iubes.
 Coram te primùm me, carminis illius orsa
 Quòd malè disposui, pœnitet en fateor.
 Post te, summe Deus, regi dominoque reus sum,
 Cuius ab imperio posco gemens veniam.
 Imperet ^(k) armato pietas tua, prospera mandet,
^(l) Rex Dominusque meus semper ubique pius.
 Nec mihi dissimilis, quàm quod solet omnibus esse,
 Sit pietate sua, sit bonus et placidus.
 Te nunc summè precor, magnorum maxime regum,
 Pectore, mente rogans, voce manuque petens.

(a) Eripit, atque animas.

(b) Pruine.

(c) Sultat.

(d) Parans.

(e) Fovens.

(f) Sirius hoc docuit.

(g) Creat.

(h) Homo.

(i) Molestos.

(k) Armata.

(l) Rex Deus Omnipotens semper &c.

Da

Da dextram misero , veniam concede fatenti,
 Tempore tam longo non decet ira pium.
 Nemo cadet ^(l) de iure tuo sub morte cruenta,
 Scit ^(m) se victurum qui volet esse tuus.
 Sic leo terribilis fremit horridus ore cruento,
 Unguibus excussis , dente minante neces.
 Acriter ardescit crispato lumine ferri,
 Et mora si fuerit , acriùs indè furit.
 At si venator trepidans venabula ponat,
 Territus et iaceat , mox perit ira cadens.
 Temnit prædo cibos , quos non facit ipse cadaver:
 Ac ferus ignoscit , ⁽ⁿ⁾ cevatis accipiat.
 Et dat prostrato veniam sine vulnere victor,
 Ore verecundo deiiciens oculos.
 Sic tua , regnator , non impia frangitur ira,
 Cùm confessus erit crimina gesta reus.
 Ignoscendo pius nobis imitare Tonantem,
 Qui indulget culpis , et veniam tribuit.
 Principis imperium simile est ad regna superna,
 Ut canit ad populos pagina sancta Dei.
 Sacrilegis referens cælestia iura catervis,
 Vinctus apostolica ^(o) discipulaque manu.
 Nonne Dei præcepta iubent , ne sol cadat intrans,
 Irascente alio , ne malus exstet homo?
 Rex inimicorum populis mucrone pepercit
 David , et sceleris certus adulter erat.
 Confessus facinus veniam pro clade meretur,
 Noxius impunè vel sine morte reus.
 Insuper et Salomon eadem muliere creatus,
 Quæ scelus admisit , munus honoris habet.
 Non fuit hic Salomon casta de coniuge natus,
 Sed sceleris fructus sceptrum paterna tenet.
 Ecce quid impendit patris clementia parcens,
 Ut sibi ⁽¹⁾ regna daret , ut daret et soboli.
 Ipse inimicorum Salomon non colla poposcit,
 Cum peteret Dominum , sed sapientis opem.
 Extitit hîc prudens , quia noluit esse cruentus,
 Pacificusque fuit , consiliique tenax.
 Stephanus ante alios lapidum sub grandine martyr
^(p) Hostibus orabat sponte suis veniam.
 Hæc bona simplicitas præstat ieiuna cruoris,
 Vir sine morte furens nil habet ipse necis.
 Cæsar ubique potens hosti post bella pepercit,
 Et quod erat peius , civis et hostis erat.

(l) Sub.

(m) Esse.

(n) Ceu satis.

(o) Discipulante.

(p) Pro hostibus.

(1) Regnaret , hæc daret et soboli.

Sponte facultatem retinens reparavit honores,
 Indè vocatus abit dignus honore ^(q) pater.
 Cuius ab imperio surgens et origine Cæsar
 Augustus meruit tempus habere pium.
 Tempore namque eodem natus de virgine Christus,
 Cuius et emicuit stella per astra poli.
 Dux Princeps Romanus erat de Principe Titus,
 Si non præstaret, dicere sæpe solens:
 Perdidimus hac luce diem, si nulla dedisset
 Mox exoratus præstita supplicibus.
 Alter item Princeps modico sermone ^(r) probatur
 Commodus Augustus vir pietate bonus:
 Nobile præceptum, rectores, discite post me,
 Sit bonus in vita qui volet esse Dei.
 Ecce quid impendit homini clementia simplex,
 Ut præstet vitam, conferat atque ^(s) animum.
 Fama ducum mors est bellis collecta cruentis,
 Ex quibus ^(t) occurrit sæpè reatus atrox.
 Gloria bellorum ducibus populisque triumphus,
 In commune datum dividit omnipotens.
 Nam ducibus tantùm præstat clementia laudem;
 Non habet hæc comitem, participemque negat.
 Dicit, in arma simul fuimus cum Principe, miles,
 Me pugnante comes victor ab hoste redit.
 Nunquid ut ignoscat rector, pars militis instat?
 Soli, qui ignoscit, gloria laudis erit.
 Rex qui dat veniam subiecto, et temperat iras,
 Plus quàm turba facit, qui sua corda domat.
 Te Deus aspiciens effundere nolle cruorem,
 Ut sine peccato, non sine laude daret;
 Contulit absentì terræ pelagique triumphos:
 Ansila testatur, Maurus ubique iacet.
 Quòd pereunt hostes, regis fortuna vocatur:
 Quòd pereunt populi, temporis ordo gerit.
Omnia tempus agit, cum tempore cuncta creantur;
 Tempora sunt vitæ, tempora mortis erunt.
 Sex sunt ætates hominum cuiusque senectæ,
 Et distincta tenent tempora quæque sua.
 Nunquid adulterii strepitus infantia simplex
 Vindicat, aut fremitus pigra senecta gerit?
 Non catulastra gerit puerilia, non puer audet
 Adtrectare tener Martia tela manu.
 Non furit in Venerem nondum pubentibus annis,
 Nec foetum partus femina reddit anus.

(1) *Excurrit.*

Ma-

Maturus tractat , gemit et tremebunda senectus
 Nescia fervoris vel levitatis inops.
 Nunquid nata seges homines mox armat agrestes,
 Floribus aut genitis fructus inest subito?
 Novimus astra poli confectos perdere cursus,
 Transactasque simul sic repetisse vias.
 Tempore luna suo crescit , vel deficit orbe,
 Cuius ad ætatem plurima sæpe fiunt.
 Nam luna crescente fretum incrementa resumit,
 Qua minuente poli est minor unda ^(t) manus.
 Cinthia dum crescit , fontes et flumina crescunt,
 Et minuuntur item Cinthia dum minuit.
 Ipsa medulla latens observat cornua lune,
 Servant et lune tecta cerebra globos.
 Sol oculus cæli radians fuscatur ab umbra,
 Et tamen ad solitas itque reditque plagas.
 Accipiunt facies crispas , lucemque resumunt
 Ordine cuncta suo sidera fixa polo.
 Damna , vel augmenta rebus elementa dederunt;
 Tempus habent noctes , tempus et ipse dies.
 Accipiunt augmenta dies , noctesque vicissim,
 Et minuunt cursus perpete lege poli.
 Tempora sic flores retinent , sic tempora messes,
 Et cum lege redit vitis amœnus honor.

(t) Nos legeremus
maris.

EXPLICIT DRACONTII LIBER II.

MONOSTICHA

RECAPITULATIONIS ^(u) SEPTIMI DIEI, ^(u) Septem dierum.

A B. EUGENIO

IN FINE LIBRI DRACONTII ADIICIENDA.

Primus in orbe dies lucis primordia sumpsit.
 Alter splendifluis cælum firmavit in oris.
 Tertius undivagum mare dat cum germine terræ.
 Quartus habet Phœbum , lunamque , et sidera cæli.
 Quintus plumigeras volucres piscesque natantes.
 Sextus quadrupedes , reptans , hominesque ^(x) fugaces.
 Septimus est Domino requies , his ritè peractis.
 Non quia cunctipotens humano more laboret
 Actibus , aut fessus quærat requiescere tandem,
 Qui semper requietus agit , faciensque quiescit:
 Sed quòd sacra quies typicis adoperta figuris
 Multa gerat signis , et pandat mystica nobis.

(x) Sagaces.

Di-

*Dicta Dei requies, quòd rebus iure creandis
Ipsa modus fuerat, cunctis et maxima finis;
Nam nova quæque fiunt, iam tunc ordita probantur.*

*Dicta Dei requies, quòd nostra redemptio Christus
In carne veniens, et carnis vincla resolvens,
Hoc redeunte die felici morte quievit.*

*Dicta Dei requies, quòd nos post mille labores
Solutus ubique fovens in se requiescere cogit:
Nec datur ulla quies miseris, nisi suscipit ipse.*

*Dicta quoque est requies, mundana quòd actio præsens
Post sex ætates, quas mundus in ordine currit,
Otia^(y) percipiens æterna pace quiescit.*

*Dicta quoque est requies, quæ nobis ultima sors est,
Nam vitæ cursus mundanæ molis ad instar:*

*Sex sunt ætates^(z) homini, sed septima mors est,
Prima tenet ortum generis infantia simplex,*

*Altera deinde^(a) pueritia mollis habetur,
Tertia quæ sequitur ipsa vocitatur adulta,*

Quarta gerit virtutis opem speciosa iuventa,

Quinta senecta gravis^(b) ad ultima tempora vergens,

Sexta venit senium,^(c) quod vitæ terminat ævum.

*Hæc tibi, Rex summe, iussu compulsus herili
Servulus Eugenius devotâ mente dicavit.*

(y) *Præcipiens.*

(z) *Hominum.*

(a) *Loco pueritia
mollis &c.*

(b) *Et in ultima.*

(c) *Quæ.*

SANCTI EUGENII III.

EPISCOPI TOLETANI

OPUSCULORUM

PARS ALTERA.

LECTORIS ADMONITIO.

*E*cce tibi, Lector, reliqua S. Eugenii carmina, quæ in codice de Azagra adhuc delitescunt, nunc primùm operâ nostra publicam lucem aspiciunt. Equidem ea cum præcedentibus in prædicto codice permixta sunt: nos verò ab illis seiuncta damus, quò faciliùs appareat, quid novi hæc nostra afferat editio. Codex præterea multis locis corruptus a nobis sanandus fuit, quotiès in apertum librarij errorem incidimus; dubias verò interim lectiones retinuimus, contenti nostras qualescumque coniecturas aliquando ad marginem exponere. Namque omni alio MS. destituti, non habuimus quocùm hæc loca conferremus, ex variantibus lectionibus lucem aliquam, ut fieri solet, capturi. Illud deinde te monitum volumus, nos omnes hos versus quasi germanos Eugenii nostri fœtus nequaquam representare, licet in prædicto codice sub uno Eugenii nomine ordine continuo reperiamus scriptos. Illi quidem maximam partem Eugenii stylum sapiunt: attamen librarij imperitiâ nonnullos videmus cum ceteris consarcinatos, Eugenio certè non tribuendos, quos ideo velut spurios ad calcem reiecimus. Alios verò etiam illorum, quos suo loco retinuimus, ita leves, dissolutos, atque incultos videas, ut persuaderi sibi nemo possit, ab Eugenii nostri vena nec inopi, nec ita rustica profluxisse.

ITEM ALIUD EUGENII EPITAPHIUM. ⁽¹⁾

I.

Mole culparum graviter onustus,
 Crimine summus, vitiis abundans,
 Quem bona nusquam recoles amasse,
 Occubat ⁽²⁾ isto.

H

Vi-

(1) Quicumquè hæc priora epigrammata cum præcedentibus similis argumenti XII. XIV. XV. XXIX. aliisque conferre voluerit, non dubitabit, eundem Eugenium utrumque parentem extitisse.

(2) Fortè scripsit Eugenius *istòc*, non *isto*.

Vixit horrendo madidus tepore,
Tardus ad sanctum, celer. ad malignum,
Ore, non corde monachi retentans
Religionem.

Imprecor indè tumultatus ipse,
Propter has culpas Dominum precari,
Quisque funesto relegis amarum
Carmine Threnum.

Item Tetrasticha in senectam.

II.

Nulla bona grata, quæ senilis devehit ætas,
Sed dura generat, duraque cuncta parat.
Hoc solum præstat miseram attigisse senectam,
Quòd luxum carnis iam caro fessa cavet.

Versus supra lectum.

III.

Inclyti parentis, alme Christe, pignus unicum,
Membra, quæ labore fessa nunc præpono lectulo,
Cerne mitis, et benignus, atque clementissimus;
Tolle monstra, stringe fibras, et soporem tempera,
Improba ne dum quiete prægravantur viscera,
Dæmonum fraude maligna sentiant piacula.

Item aliud.

IV.

Crucis almæ fero signum, fuge Dæmon.

Distichon Philomelaicum.

V.

Sum noctis socia, sum cantus dulcis amica,
Nomen ab ambiguo sic Philomela gero.

Item.

VI.

Insomnem Philomela trahit dum carmine noctem,
Nos dormire facit, se vigilare docet.

Item

Item Dialogon tetrastichon.

VII.

Dic Philomela , velis cur noctem vincere cantu?
Ne noceat ovis vis inimica meis.

Dic , age , num cantu poteris depellere pestem?
Aut possim , aut nequeam , me vigilare iuvat.

Item carmen Philomelaicum.

VIII.

Vox , Philomela , tua cantus edicere cogit:
Indè tui laudem rustica lingua canit.

Vox , Philomela , tua citharas in carmine vincit,
Et superat miris musica flabra modis.

Vox , Philomela , tua curarum semina pellit,
Recreat et blandis anxia corda sonis.

Florea rura colis , herboso cæspite gaudes;
Frondebis arboreis pignera parva foves.

Cantibus ecce tuis recrepant arbusta canoris,
Consonat ipsa suis frondea silva comis.

Iudice me , cignus , et garrula cedat hirundo,
Cedat et inlustri Psittacus ore tibi.

Nulla tuos unquam cantus imitabitur ales,
Murmure namque tuo dulcia mella fluunt.

Dic ergo tremulos lingua vibrante susurros,
Et suavi liquidum gutture pange melos.

Porrige dulces sonus , attentis auribus escas;
Nollo tacere velis , nollo tacere velis.

Gloria summa tibi , laus , et benedictio , Christe,
Qui præstas servulis hæc bona grata tuis.

De ulmis , et passeribus.

IX.

En per frondisonas herbosi cæspitis ulmos
Concentu pariles dulcè queruntur aves.

Hïc fessa gelidis tradamus corpora flabris,
Promentes verbis carmina dulcifluis.

De iurgio , quod accidit.

X.

Non sensus , Lector , quæso , non verba requiras,
Scribere nam versus impulit , ecce , dolor.

Hij

Chri-

Christe fove segnis ⁽¹⁾ torpentia carmina linguæ,
 Ut possim questus ipse referre meos.
 Da guttas oculis posco, da verba querelis,
 Nam flere requies, gaudia pœna mihi.
 Iunctus eram nimiùm dilecto mente sodali,
 Cuius ob affectum carmina mœsta canunt.
 Non sic Eurialum Nisus dilexit amatum,
 Nectebat ut nos pax in amore Deus.
 Concordes animos solvens discordia carpsit,
 Et cessit duris pax tenuata dolis.
 Ut turtur solus, percusso compare, plango,
 Et frustra lacrymas penso perire meas.
 Labor iocari, labor; succurrite fratri,
 Præbete socio cum pietate manum.
 Pelle, precor, penitùs pungentia iurgia, Christe,
 Ut possim sacris lætus adesse tuis.

De partibus humani corporis.

XI.

Partibus ⁽²⁾ constat humanæ machina carnis,
 Sed multipliciter quæ numerentur habes.
 Portio prima caput, collus, ac brachia, truncus,
 Intera, sensus iners, femora, crura, pedes.

De Phœnice ave.

XII.

Unica sum Phœnix immensi temporis ales,
 Quum volo tum morior, et vitam morte resumo.

De Alcione.

XIII.

Alcion hibernum cùm ponit littore nidum,
 Spumea fluctivagi frangitur unda sali.
 Duc ergo celerem festinus navita puppem:
 Bis septem soles æquora tuta tenent.

(1) In codice legitur *et torpentia*; sed illud *et* librarii oscitantia invexit contra omnem carminis, et sintaxeos rationem.

(2) Hoc loco desideratur aliquid ad carminis integritatem: nos legeremus: *Partibus hæc constat.*

De Hirundine.

XIV.

Arboreas exosa comas , et rura relinuens,
 Vestræ tecta domus hospes hirundo colo.
 Parce , precor , nostros dente contingere natos,
 Est namque facinus , hospita membra cibum.

De Turture.

XV.

Utile conjugibus exemplum præbeo turtur:
 Non repeto thalamum , nec coniux casta maritum.

De Pavone.

XVI.

Fulgida pinna facit inlustrem tegmine pavum;
 Aurea pluma nitet , sed caro dura manet.

De Avibus loquacibus.

XVII.

Psittacus , et corvus , cornix , et garrula pica,
 Gragulus , et sturni verba referre solent.

De Bubone.

XVIII.

Vitans plumigeras infelix bubo catervas,
 Carmine fatali funera dira canit.

De Echitna pisciculo.

XIX.

Parvulus Echitnas ingentem pondere navem
 Fluctibus in mediis ore tenere vales.

De Stellione.

XX.

Stellio guttatus nomen de corpore sumpsit,
 Stellata maculis languida membra trahens.

Asyn-

Asyndeton de quinque sensibus.

XXI.

Auditus , visus , gustus , olfatio , tactus
Aure , oculis , ore , nare , cute corporis extant.

De temporibus anni.

XXII.

Ver gignit flores , pinguescit messibus æstas,
Autumnus uvas , bruma succidit olivas.

Distichon prognosticon.

XXIII.

Mane rubens cælum venturos nunciat imbres,
Vespere puniceum signat consurgere ventum.

Item prognosticon.

XXIV.

Cum terras nebula pressant , lux clara propinquat;
Æthera cum densant , imbribus arva rigant.

De Glacie.

XXV.

Frigore constrictæ pendent , ut vellera , limphæ,
Et stat fixa loco cursilis unda gelu.

Ænigma.

XXVI.

Quæ res progenerat , quo demum gignitur ipsa?
Unda gelu generat , gignitur unda gelu.

De Gagathe lapide.

XXVII.

Sum levis , et lenis , piceo colore gagathes;
Ardeo tinctus aqua , restinguor tinctus olivo.

De Magnete.

XXVIII.

Magnes ferricolor ferrum suspendere novit:
Sit præsens adamans, quod tenet ille cadit.

De Asbeston.

XXIX.

Asbeston callido si sit succensus ab igne,
Nec valet extingui, nec sua flamma perit.

De Adamante.

XXX.

Prædurus adamans ferrum non suscipit omne;
Hircino tactus sanguine mollis erit.

De Speculari.

XXXI.

Ut Phœbus specular transiens irrumpere nescit,
Sic Christum generans virgo Maria manet.

De Citri qualitate.

XXXII.

Pulchra cute, carne dulcis, et acerba medullis.

In disco argenteo.

XXXIII.

Candida conspicuum produxit massa catinum,
Quo parcè nitidus transit in ora cibus.

In vase salario.

XXXIV.

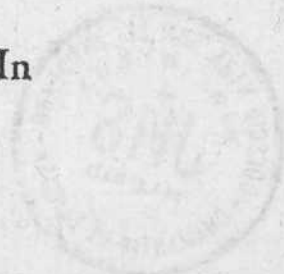
Congrua pulmentis introrsùs grana geruntur,
Concreta limphis, aut nutrita montibus.

In fibolam matronilem.

XXXV.

Officii nostri est vincire segmina morsu,
Ut tensa pulchros palla premat humeros.

In

In columnam parvolam.

XXXVI.

Cum sim parva nimis, ingentia pondera porto,
Nititur et fabricæ me super omnis onus.

De arula.

XXXVII.

Arula sex rebus semper candescit, asello,
Ignibus, et lignis cum forcipe, folle, batillo.

Interrogatio pro cæli qualitate.

XXXVIII.

Suspice, si rutilus refulgent æthera flammis.

Responsio pro serenitate.

Lucida lucifluis perlucent sidera signis.

Item pro nubilo.

Ignea nimbivoma compressit nubila palla.

Item, cum cælum mixtum est.

Pars cæli claret stellis, pars pallet ab umbris.

De qualitate ventorum.

XXXIX.

Circius æstivo, vulturnus frigore gratus;
Circius æstivos compescit flamine morbos.

Ad Calidam.

XL.

Vivas innumero sæculorum tramite, Rector,
Efraccta nobis æmula colla premens;
Sis regno felix, et pacis munere pollens,
Sis pietatis amans, iustitiæque tenax.

Ad

⁽¹⁾ Ad Sabana.

XLI.

Omnibus effectis , quæ poscit cura lavacri,
Prætende membris lintea clara tuis.

⁽²⁾ Et hæc candifico præniteant tegmina cultu,
Vestrum sic meritum promicet ante Deum.

Conclusio.

XLII.

Omnipotens rerum factor , regumque creator,
Accipe propitius , quæ tibi summè loquor.
Porrigere victricem pro sacro Principe dextram,
Quæ præstet votis prospera bona suis.

Perferat insignes semper ex hoste triumphos,
Nec cedat ullis , te comitante , malis.

Sit blandus famulis , sit lenis censor iniquis,
Sic nobis placeat , nec tibi displiceat.

Ut multa breviter parvo sermone perorem,
Sit bona tota gerens , et mala nulla gemens.

Te donante , precor , qui regnas Trinus et Unus,

⁽³⁾ Taxis in æternum sæcula cuncta Deus.

De superbia et humilitate.

XLIII.

Qui petit excelsa debet vitare ruinam:
In terra recubans non timet unde ruat.

De frontis indicio.

Proverbium.

XLIV.

⁽⁴⁾ Frons hominis mentem proprio depromit amictu:
Qualis vultus erit , talia corda gerit.

Aliud.

XLV.

Frigidus in bellis frustra præcingitur armis;
Nil valet exterius , deficit ubi propria virtus.

(1) Non a Poëta , sed ab imperito librario hæc inscriptio potuit apponi , *sabana* scribente pro *sindonem* : quod de plerisque aliis similiter iudicamus.

(2) Fortè et scriptum pro *ut*.

(3) Mendum hoc loco videmus in verbo *taxis* , nobis absque alterius codicis auxilio insanabile.

(4) In quodam fragmento Ionæ Aurelianensis apud P. Florez in app. 10. tom. 5. Hisp. Sacr. leguntur hi duo versus absque Poëtæ nomine , exametro aliquantùm immutato:

Frons hominis propriæ mentis depromit amictum.

Aliud.

XLVI.

Ille iubere nefas, ille perhibetur amare,
Qui prohibere valet, nec prohibere volet.

Aliud.

XLVII.

Conjugis et nati vitia vix nosse valemus,
Quodque domi geritur, postremi scire solemus.

Aliter.

XLVIII.

Quum coniux, natus, vel servus peccat alumnus,
Cantica vulgus habet, nos tamen ista latent.

Aliud.

XLIX.

Pane suo vivens, aliena negotia supplens,
Iste sanus æger est.

Aliud.

L.

Carduus et spina cum pastum præbet asello,
Lactuca labris compar est.

Aliud.

LI.

Ipse manus sibimet immundo stercore foëdat,
Qui canem cauda retentat.

Aliud.

LII.

Esca fies canibus, fueris si furmure mistus.

Aliud.

Detrahit adversus famam, componit amicus.

Aliud

Aliud.

Si barbæ sanctum faciunt, nihil sanctius hirco.

Aliud.

Femina nuptura servorum crimina fingit.

Aliud.

At melius vivens catula, quàm functa leæna.

Aliud.

Mendax est promissa negans, aut reddere tardans.

Aliud.

Duplex nec bello fortis, nec pace fidelis.

Distichon diversum.

LIII.

Divina bonitas, ne feriat, exerit iram,
Hicque piè cruciat, nè perpetualiter urat.

Item aliud.

LIV.

Quisque benè loquitur, et vitâ pravus habetur,
Hunc sua verba ligant, et vox quoque propria damnat.

Item aliud.

LV.

Omnia, quæ metuunt homines, hæc ritè caventur;
Namque Deum metuens, post ipsum currit ab ipso.

Item aliud.

LVI.

Virginitas carnis intacto corpore habetur,
Virginitas animi fidei integritate tenetur.

Item monostichon.

LVII.

Recta fides sensum pandit, non credere claudit.

I ij

Item

Item distichon.

LVIII.

Mors prima pellit animam, secunda retentat,
Ut nollens subeat meritam de corpore pœnam.

Versus in Bibliotheca.

LIX.

Regula, quos fidei commendat noscere libros,
Hos nostra præsens Bibliotheca tenet.
Quinque priora gerit veneranda volumina legis,
Hinc Iosues, optimaque hinc Ruth, Moabitica gesta;
Bisbis Regum nectuntur in ordine libri.
Atque bis octoni concurrunt indè Prophetæ;
En Iob, Psalterium, Salomon, et verba dierum.
Esdræ consequitur Esther, sapientia Iesu,
Tobi, et Iudith: concludit hæc Machabæorum;
Hic Testamenti veteris finisque, modusque.

Nunc reserare libet carmine scripta ⁽¹⁾ novi.

Quatuor in capite sacrorum dicta librorum,
Quos Evangelia rectè dixere priores.
Hæc conscripsêre clara quos nomina produnt,
Matthæus, Marcus, Lucas, sanctusque Ioannes.
Hic Pauli monita doctrinæ flore corruscant,
Qui bis septena concludens fine volumen,
Corda pia mulcet, et terret impia corda.
Iacobus hic nitido præpollens ⁽²⁾ ordine nitet.
Et Petri gemina resplendet epistola dictis.
Ac triplex legitur ⁽³⁾ magni doctrina Ioannis;
Parvaque, sed prudens gestatur pagina Iudæ.
Hinc et Apostolicos percurrens ⁽⁴⁾ invenies actus,
Quos sanctus meritò conscripsit nomine Lucas.
Hos sequitur plana versis, et plena figuris,
Visio Ioannis consumans omnia legis.

Hæc sunt ⁽⁵⁾ sacra Dei iuris, hæc mystica ⁽⁶⁾ Dei vivi:

Hæc servare decet, hæc temerare nocet.

His lectis animus divino munere crescit,

Inlecebras mundi vincit amore Dei.

Hinc

- (1) Ita legimus pro eo quod est in codice: *scripta vi*.
 (2) *Ordine* legimus pro *orreæ* nullius significationis.
 (3) *Magnitudo* habet codex: ineptè.
 (4) *Invenies* edimus pro *invenire*.
 (5) Vel *sacrandi iuris*: utramque lectionem suscipit codex.
 (6) Et hic locus corruptus est; a quo tamen emendando abstinere maluimus.

- Hinc pravum rectumque parat discernere doctus,
 Optima perficiens ⁽¹⁾ et mala suasa cadens.
 Hinc turgens ponit perclusa superbia fastus,
 Frænatur luxus, comprimiturque dólus.
 Turbida clamoros amittit rixa tumultus,
 Adquiriturque fovens pacis amore quies.
 Quid iam multa loquar? virtus hic proficit omnis,
 Hæc perimit totum lectio sancta malum.
- (2) Ecce quid omnium per nomen vis cernere corde,
 Hæc meditare loquens, hæc memorare tacens.
 Nunc superest fari, quo sint præscripta iubente,
 Vel cuius studio in codice missa simul.
 Summus et egregius congegit cuncta Ioannes,
 Ritè ministerium Pontificale gerens.
- (3) Cæsareæ vastæ dum Pastor præsidet urbi,
 Hæc veneranda suo nomine dona dedit.
 Credite iam cuncti, post mortem vivere functum,
 Cuius post obitum magnificatur opus.

De Dilectione.

LX.

Impleat ut vestrum Domini dilectio pectus,
 Rex ipsum Dominum iugiter rogitare memento.
 Diligit ille prior tribuens præcepta suorum
 Maximè natorum, cupiunt qui currere callem,
 Quem cæli rectam regnator et ipse cucurrit,
 Semper amans natos, ut semper ametur ab ipsis.

De Timore.

LXI.

Ut timeas Dominum legis præcepta sequutus,
 Maximè ⁽⁴⁾ daniticos debes percurrere campos,
 In quibus æterno latices de fonte manantes
 Invenies tibimet vitalia pocula dantes.

Quæ

(1) Nos libenter legeremus: *et malè suasa cavens*: quod non improbabit docti.

(2) Totus hic versus indiget correctione, quam frustra tentabit, qui aliud exemplar, quocum hæc conferat, non habuerit.

(3) Non dubitamus, quin legendum sit *augustæ* pro *vastæ*, quod librario excidit: quæ lectio cum carminis mensura æquè consonat, ac cum communi urbis illius appellatione: nos enim aliam Cæsaream, quæ *vasta* dicta sit non reperimus. Itaque non longè a vero aberrabimus, si dixerimus, fuisse hosce versus ab Eugenio elaboratos, dum Cæsaraugustæ privatus commoraretur; illumque Ioannem, cuius munificentiam ac liberalitatem commendare voluit, fuisse S. Braulionis fratrem, cui Braulio in Episcopatu Cæsaraugustano successit.

(4) Nos legeremus *dominicos*, vel quid simile.

Quæ segetem magna foveant dulcedine cordis,
Hic et in æternum florentia regna ministrent.

De observandis mandatis Domini.

LXII.

Quisquis amat Dominum, debet sermonibus eius
Cernuus in cunctis iugiter parere libenter.
Verba sonant Domini: Si quis me diligit, inquit,
Nostra suis curet describere munia fibris.
Servus enim factis utilissimus esse probatur,
Si cupit exequier factis, quod auribus hauxit.

De Sapientia.

LXIII.

Ut valeas vero Regi coniugier uno,
Regia sit semper regnans sapientia tecum,
Quæ tibi consilium valeat conferre beatum,
Amplificet regnum, tribuat sine fine coronam.
Tegmine purpureo temet circundet, et ornet,
Hic et in æternum felicia gaudia præstet.

De Prudentia.

LXIV.

Temperet interea virtus prudentia Regem
Actibus in cunctis, et sanctis moribus ornet;
Componat mores, sermones ordinet omnes,
Componat linguam, sensûsque ministret acumen.
Exornet habitum, gressum componat honestum,
Ipsa Dei virtus tibimet concedat utrumque.

De Simplicitate.

LXV.

Simplicitas animæ virtutum semina nutrit,
Simplicitas Regum mores componit, et ornat,
Sermones nitidos puro de corde ministrat,
Odia non retinet, laudes nec captat inanes,
Nec cupit absentum fratrum derodere vitam,
Aufert et inluyies hominis de pectore totas.

De Patientia.

LXVI.

Vir patiens patriam poterit conscendere celsam,
 Si hîc nitidam primùm teneat sine crimine vitam;
 Torporem patiens debet calcare nugacem,
 Nè pereat tardus , nè quo sub pondere pressus:
 Ingenium debet serpentis habere columba,
 Callidus et prudens debet nitescere serpens.

De Iudicio.

LXVII.

Dilige iudicium , si vis conscendere cælum,
 Taliter et vestris censoribus ipse minator:
 Discite , si cupitis nostrum conquirere munus,
 Iudicii callem recto percurrere gressu.
 Ipse tamen sacras debes perquirere leges,
 Ex quibus auxilium valeas conferre subactis.

De Iustitia.

LXVIII.

Iustitiâ totum cura disponere regnum,
 Quod tibi Rex regum commissit iure regendum.
 Iudicibus iustè manda disponere cuncta.
 Vivere cuncti-potens sanxit legaliter omnes,
 Nam digitus Domini legum censura lapillo
 Scripsit , et in chartis iussit describere vestris.

De Misericordia.

LXIX.

Omnia prævideat solers industria Regis,
 Magna ferat magnis , et præstet parva pusillis:
 Non cesses miseros a famis clade levare,
 Si cupis in cælo fructum mercedis habere.
 Ille poli poterit regnum conscendere celsum,
 Noverit hîc miseris qui plenam tradere dextram.

De Decimis dandis.

LXX.

Da decimas Domino , tibimet qui plura subegit
 Regna , tibi populos iussit servire potentes.

Au-

Aurea vasa , ⁽¹⁾ ut petit diversa metalla paravit,
 Imposuit gemmis ornatam vertice mitram,
 Siricio lembo roseo conclusit et ostro,
 Ornavit habitum regalis purpura totum.

De Thesouro in cælo conlocando.

LXXI.

Felix qui poterit thesaurum condere cælo,
 Clamculò quem rapiens nequeat dirumpere latro,
 Tinea nec maculans valeat conrødere mordax.
 Est tibi prædives nimiùm thesaurus et ingens,
 Angelicus panis , potusque et vita perennis,
 Sufficiens cunctis per grandia sæcula iustis.
 Aurea regna tenet supero thesaurus in ævo,
 Illic angelica præfulgida vestis habetur,
 Incorrupta manens semper sine fine beatis.
 Illic gemma nitet , pendentia pallia lucent,
 Annulus , armillæ , torquex , dextralia , mitra,
 Aurea cuncta micant , lucentia cuncta corruscant.

De defendendo pupillos et viduas.

LXXII.

Fortis ad auxilium regalia brachia tende,
 Et viduas , miseros pariter defende pupillos:
 Sis clypeus iustis , et turris , et arcus , et arma,
 Ne valeant actus pravi defendere pravos.
 Eripiat cunctos præclara potentia Regis,
 Qui iacuere diu pravo sub pondere pressi.

De Avaritia.

LXXIII.

Pestis avaritiæ ne regia pectora tangat,
 Munificans cunctis , dilargus et omnibus esto:
 Parva dabis parvis , et magnis magna parabis.
 Inferat auxilium regalis dextera cunctis,
 Omnia discreta Regis industria servet,
 Munere iucundos faciens per regna ministros.

(1) *Ut petit* nihil sonat , sed nec coniectura probabilis occurrit exponenda.

De Pace.

LXXIV.

Pax tecum maneat , Rex pacem semper amato:
 Pax Regnum solidat , Regni pax cornua firmat;
 Pax animam nutrit , retinet concordia pacem;
 Pax reprimit litem , concordem nectit et idem.
 Lis pacem metuit , refugit discordia pacem,
 Odia pax pellit , castum pax nutrit amorem.

De zelo bono.

LXXV.

Zelus ut in numerum virtutum transeat , ante
 Ferveat ignifero fratris succensus amore.
 Pacis amator homo debet zelare propinquos,
 Qui moneat fratres germano foedere iunctos.
 Arguat et reprobos frontosa voce superbos,
 Pacis et amplexus pariter convertat ⁽¹⁾adulteros.

De Clementia.

LXXVI.

Luceat in vestro semper clementia vultu
 Lætificans vestros per cuncta palatia servos.
 Imbres lætitiæ Regis clementia fundat,
 Dulciter ut populus valeat lætarier omnis;
 Viderit ut vultum Regis lucere serenum
 Clariùs argento fulgentem , et puriùs auro.

De Consilio.

LXXVII.

Accipe consilium multis de cordibus unum,
 Quod tibi disponens faciat discretio gratum.
 Utile consilium Regis confirmat honorem,
 Totius et regni fines defendit ab hoste.
 Alto consilio debes disponere regnum
 Rex tibi commissum , regnum per compita totum.

(1) *Adulteros ferri non potest ; sed sive legamus adultos , nullus sensus elici valet.*

De Præsidio Domini.

LXXVIII.

Præsidio Domini firmantur brachia Regis,
Eius et in manibus victrix servabitur hasta.
Præsidio Domini regnum defenditur omne,
Crescit et eximium pollens virtutibus ⁽¹⁾ annet.
Præsidium Domini custodit denique Regem,
A pravis semper defendit et hostibus illum.

De Oratione.

LXXIX.

Oremus pariter toto ⁽²⁾ corde rogantes,
Ut tibi præsidio cælestia porrigat arma
Arbiter omnipotens, ut possis fortiter hostes
Debacchare tuos ⁽³⁾ foro de cuspide fossos,
Et valeas regum multorum frangere colla,
Qui Dominum verum nollunt cognoscere Christum,
Qui Deus est unus verè cum Patre colendus,
Quem superus totus cognoscit, et infimus ordo,
Quem chorus Angelicus conlaudans semper adorat,
Et Genitum Patris totum diffusa per orbem
Ecclesia Christum cognoscit et omnipotentem.
Qui mare, tellurem, cælum, qui cuncta creavit,
Quæ mundus totus per totum continet iste.
Qui posuit celso lucentia sidera cælo,
Et roseis totum coloravit floribus orbem,
Sideribus variis superum depinxit Olympum,
Muneribus sacris mundum ditavit et imum;
Qui concessit aquis geminos producere fructus,
Et diversa locis diversa ponere sanxit;
Scilicet altitium sursum, laticumque deorsum,
Ut plebs pinnibula cæli concreseat in auris,
Et squamosalorum fluidis concreseat in undis.
Illa poli volitans siccas transverberet auras:
Ista maris bibulas natans transcurrit arenas.
Cuius ad imperium rutilans adlampadat ignis,
Et tremulas mittunt timidæ tonitrua voces.
Nebula discurrens properat dispergere nimbos,
Grandinis ut fractos iaculet de ventre lapillos.

Ar-

(1) Mendum absurdissimum in verbo *annet*: sed nulla melioris lectionis coniectura occurrit, nisi effingatur; ut si legeremus *auget*, vel quid simile.

(2) Hæc syllaba una desideratur: fortè scripsit Eugenius *toto de corde*.

(3) Nos lubentes legeremus *forti* vel *ferri* pro *foro*.

Arcus in excelso servato foedere durat,
 Ne Cataclysmus aquæ terrarum germina perdat.
 Tendit et igniferos mundi per compita crines
 Sol nimium rutilus, pulcherrimus, atque corruscus,
 Impleat ut totum proprio de lumine mundum.
 Plura quid enumerem Christo parêre potenti?
 Omnia festinant quæ nunc per sæcula durant.

De Sacerdotibus.

LXXX.

Tu decus Ecclesiæ, virtus et gloria regni,
 Semper ama Dominum, te quia semper amat.
 Præcipe præcipuè primùm conservet et ornet
 Iura Sacerdotii Pontificalis honor.

De Pontificibus.

LXXXI.

Ipse prior nitidam ducat sine crimine vitam,
 Ut sit commissi splendida forma gregis.
 Formoso et nitido perfuso semper olivo,
 Culmen apostolicum debet habere caput.
 Ambrosium populis Præsul conflagret odorem,
 Eius ut exemplo concio salva fiat.
Tu decus egregium, virtus et gloria regni,
 Semper ama Dominum, te quia semper amat.

De Presbyteris.

LXXXII.

Dicito Presbyteris, vestram fuscare serenam
 Non debet hæresis simoniaca fidem.
Tollitur æternum terreno munere munus,
 Et maculat parva sportula multa bona.
Deditus esse Dei servus non debet usuris
 Terrenis, cuius est super astra locus.
Nec vitio Clerus debet succumbere, sacra
 Assiduè cuius infula colla premit.
Tu decus Ecclesiæ, virtus et gloria regni,
 Semper ama Dominum, te quia semper amat.

De admonendo Monachos.

LXXXIII.

Admoneat Monachos dulcis vox regia cunctos,
 Ut rebus careant, regna superna petant.
 Non hos vanarum turbet possessio rerum,
 Est quibus in cælo vita parata throno.
 Exemplo Eliæ populi consortia vitent,
 Et Pauli, Antonii, atque Ioannis ament.
 Propria dimittant, habeant ut propria cuncta,
 Vir nihil extraneum pacis amator habet.
 Tu decus egregium, virtus et gloria regni,
 Semper ama Dominum, te quia semper amat.

De Iudicibus.

LXXXIV.

Iudicibus iubeat vestra præclara potestas,
 Ritè regant populum semper ubique tuum.
 Non hos decipiat auri decoctio pura,
 Noxius argenti nec malè captet amor.
 Censoribus populi obediant, ut postulat ordo:
 Sic pax obtineat omnia regna tua.
 Et tibi sit laus, virtus, et gloria Christe,
 Hic et in æternum sit tibi semper honor.

Epitaphium Chindasvinto Regi conscriptum.

LXXXV.

Plangite me cuncti, quos terræ continet orbis,
 Sic vestra propriis probra laventur aquis.
 Sic Christus vobis dimittat debita clemens,
 Sic pateat summi fulgida porta poli.
 Promite funereum contrito pectore fletum,
 Et faciat luctum conlacrymando pium.
 Suspirate Deo, gemitum producite moestum,
 Ac pro me misero dicite, Parce, precor.
 Chindasvintus ego noxarum semper amicus,
 Patrator scelerum Chindasvintus ego.
 Impius, obscœnus, probrosus, turpis, iniquus,
 Optima nulla volens, pessima cuncta valens.
 Quidquid agit qui prava cupit, qui noxia quærit,
 Omnia commisi, peius et inde fui.
 Nulla fuit culpa, quam non committere vellem,
 Maximus in vitiis et prior ipse fui.

En cinis hîc redii scepra qui regia gessi;
 Purpura quem exuit , iam modo terra premit.
 Non mihi nunc prosunt biblatea tegmina regni,
 Non gemmæ virides , non diadema nitens.
 Non iuvat argentum , non fulgens adiuvat aurum,
 Aulica fulcra nocent , nec mihi gaza placet.
 Omnis enim luteæ deceptrix gloria vitæ,
 Et flatus abiit , mox liquefacta perit.
 Felix ille nimis , et Christi munere felix,
 Qui terræ fragiles semper abhorret opes.

(1) Nicolao Avo.

LXXXVI.

Quisquis Romulidum fasces , clarumque Senatum
 Concelebrare cupis , quod venereris , habes.
 Si tibi bella placent , aut te prudentia mulcet,
 Perfer ad hunc tumulum funeris obsequium.
 Nicolaus ille , perpes quem fama loquetur,
 Cuique alium similem sæcula nulla ferent;
 Postquam magnificos gessit ex hoste triumphos,
 Dura sorte necis hîc tumulatus inest.
 O felix vita ! o mortis sententia dira!
 Sic vixisse placet , sic abiisse dolet.

Item.

LXXXVII.

Ecce patet aditus , et sacri ianua Templi,
 Reddite vota Deo , ecce patet aditus.
 Hanc in honore Dei supplex Evantius aulam
 Sacram fabricans hanc in honore Dei;
 Hîc patrios cineres præciso marmore clausit,
 Servet ut omnipotens hîc patrios cineres.
 Nicolaë genitor , pro te devotio summa est,
 Hîc tibi fructus erit , Nicolaë genitor.
 Iure mea tua sunt , quo non serente , nec essem,
 Sed qui sum fateor , iure mea tua sunt.

(1) Scilicet Domni Evantii parenti , eidem , quem filii nomine celebravit versibus acrosticis tamquam virum et consilio abundantem , et manu fortissimum:

Ingens consiliis et dextræ belliger actu.

V. Epigram. XVII. primæ partis.

Item

Item ibi.

LXXXVIII.

Sparge rosas lector , et lilia candida pone,
 Et ritè sacrum sic venerare locum.
 Hic dilecta Deo recubans Basilla quiescit,
 Clara parentatu , clarior et merito.
 Virtutum gemmis , et morum flore venusta:
 Hanc imitare velis , si bonus esse cupis.

Fragmentum Epitaphii.

LXXXIX.

..... lacrymas , subduc suspiria , lector,
 Non iacet in tumulo res lacrymanda

Hic raptus recubat felici sorte sacerdos,
 Quem lætum cælis intulit alma fides.
 Nomine Baptistam referens et mente Ioannem,
 Doctrina pollens , virginitate nitens.
 Corde pius , vultu placidus , et mente benignus,
 Prudenter simplex , simpliciter sapiens.
 Omnibus in studiis tantum celebratus habetur,
 Cedat ut ingenio Græcia docta suo.

EXPLICIT PARS ALTERA.

Adiicimus hæc duo sequentia epigrammata , quæ tamquam certò apocripha et spuria , ac proinde indigna , quæ cæteris adnumerarentur , hîc nos ad calcem exhibituros supra promisimus , propterea quòd in codice Azagrensi inter medios Eugenii versus reperta sunt.

I.

In lecto Regis.

Regius hic lectus auro rutilante corruscans
 Vertice tantumdem vibrantia fulcra gerebat;
 Nam pars magna sui fusca , mutilaque manebat,
 Multa quoque raptim minuit audacia furax.
 Sed cuncta reparans Rex ⁽¹⁾ Wamba reformas,
 Quæ lætus habeas , et longo tempore cernas.

II.

(1) Ne quis fortè putet , hæc epigrammata temerè a nobis reiici , atque inter apocrypha amandari , animum paululum intendat lector , videatque , num S. Eugenius , qui diem extremum clausit anno 657. alloqui vivus potuerit Regem Wambam , (ut in epigrammate) quem non nisi post sexdecim annos , nempe 672. quo mortuus est Recesvinthus , regni imperium obtinuisse constat.

II.

Versi in Ecclesia S. Ioannis.

Præcursor Domini martyr Baptista Ioannes,
 Posside constructam in æterno marmore sedem,
 Quam devotus ego Rex ⁽¹⁾Reccesvinthus amator
 Nominis ipse tui proprio de iure dicavi,
 Tertii post decimum regni comes inclytus anno,
 Sexcentum decies æra nonagesima nona.

Fragmentum Hymni in laudem S. Dionysii Areopagitæ
 S. Eugenio III. ab aliquibus adscripti.⁽²⁾

Cæli cives applaudite
 Mundi iucundo lumini,
 Quo illustratur cælitus
 Huius diei gratia, &c.
 Areopago Athenæ
 Regis sumpsit diadema
 Cælestis gemmam fulgidam,
 Dionysium Sophistam, &c.
 Clemente Romæ Præsule
 Iubente, venit Galliam, &c.

(1) Neque verosimiliùs hi versus Eugenio nostro attribui possunt, ut cuilibet epigramma attentè legenti notum erit. Dicavit Reccesvinthus Rex prædictam Ecclesiam S. Ioanni Baptistæ anno decimotertio, postquam unà cum patre Chindasvintho regni habenas acceperat anno 649. Contigit ergo Templi huius dicatio secundum hanc supputationem, quæ a diligentioribus historicis, et criticis verior habetur, anno 661. seu ut in ultimo versu huius epigrammatis legitur, æra 699. quod in idem recidit. (Namque illud *decies* in medio versu omnino impertinens, ac nullius sensus est, fortè a Poeta ob carminis integritatem iniectum) Eugenio autem iam quatuor fere ante annos obierat, nempe anno 657. Quis ergo fieri potuit, ut hoc carmen vivens scripserit?

(2) Hocce fragmentum ex Natali Alexandro collegimus, qui in dissert. XVI. sæculi I. illud producit in confirmationem suæ sententiæ de commentitia Dionysiorum distinctione Atheniensis, et Parisiensis. Desumpsit Natalis ex Menardo, quem ait hunc Hymnum S. Eugenio Toletano vindicasse. Quibus momentis permotus id fecerit, omnino ignoramus; neque enim Natalis illa recenset, nec nobis adhuc Menardi Dissertationem de unico Dionysio adversus Launoii discussionem Parisiis editam anno 1643. videre licuit, multa licèt opera ac labore quæsitam. Tantùm ea legimus, quæ Franciscus Pagijs opponit in sua Dissert. Historico-Critica de S. Dionys. Paris. Episcopo, ut prædictum Hymnum Eugenio Toletano abiudicet. Neque enim, ait, Hilduinus qui primus hymnum laudat, eius verba refert, nec significat cuius Eugenii sit: præterea observat Hilduinum dubitanter de eo esse loquutum; deinde valde mirandum esse ait, quòd Hilduinus Gregorii Turonensis auctoritati Fortunati Pictaviensis testimonium opposuisset, qui tantùm asserit Dionysium Parisiensem in Gallias a S. Clemente fuisse destinatum, Eugenii verò antiquioris testimonium prætermisisset, si in hymno ab ipso laudato Dionysius Parisiensis expressè Areopagita fuisset nuncupatus, ut in Hymno a Menardo producto legitur. Adiicit etiam in editione Iacobi Sirmondi Opusculorum S. Eugenii III. Toletani huiusmodi hymnum desiderari. Quibus omnibus a nobis adiungi posset, in Codice de Azagra ex quo multò plura, quàm Sirmondus, edimus epigrammata, nec volam nec vestigium illius reperiri. Ut ut res sit, cum Menardi momenta non viderimus, a iudicio ferendo abstinere malumus.

EPI-

EPISTOLA

S. EUGENII III. PRIMATIS TOLETANI
AD BRAULIONEM.

*Suggerendum Domino meo, et verè proprio Domino
Braulioni Episcopo Eugenius servulus vester.*

1. **D**uæ res obortæ sunt in Ecclesia mea, unde nimium contabescit anima mea, et quid remedi adhibeam, nisi consilium vestrum præbuerit, penitus scientia nostra non habet. De quodam fratre reperimus, qui non accepto Presbyterii gradu Presbyteri peragit officium, et ut causam certius agnoscatis, omnia singulariter innotesco. Fuit idem ipse frater molestissimus Domino meo Eugenio. Rogatus a Rege, ut eum Presbyterum ordinaret, quia iussioni Principis resistere non prævaluit, hoc genus factionis invenit. Duxit eum ad altarium, manum non imposuit, et cantantibus Clericis in excelso pro benedictione maledictionem effudit, sicut ipse hoc personis idoneis et sibi charissimis postmodum publicavit, coniurans, ut hoc quandiu viveret, reticerent. Quid inde fieri præcipit vestra prudentia, cita me iussione certifica; nam nescio, aut si iste Presbyter habeatur, aut si illi, qui per eum baptizati chrismate prænotati sunt, rectè chresticolæ vocitentur.

2. Solve mihi hanc, de qua satis ambigo, quæstionem: ita solvat Christus culpæ vestræ, si tamen est aliqua, nexionem. In aliquibus itidem locis Diaconos chrismare persensimus, et ignoro quid de his, qui ab eisdem chri-

smati sunt, facere debeamus: numquidnam iterabitur sancti chrismatis unctio? aut si non iterabitur, aut pro chrismate reputabitur, quod forsitan aut præsumptio compulit, aut nescientia perpetravit. Quid in hoc servare me deceat, suggero ut vestra mihi pietas innotescat.

3. Duabus præmissis occurrit et tertia. Presbyteri aliqui contra ius, et vetitum canonum de chrismate, quod sibi ipsi conficiunt (si tamen chrisma istud est nominandum) baptizatos signare præsumunt. Quid aut taliter signatis remedii, aut his possit pro correctione præberi, me fateor ignorare; sed a te de his illuminari me postulo, qui divinæ sapientiæ maiori lumine pollens et legis sanctæ quotidie meditationi deserviens, latebrosas nigrorum cordium factiones et vehementer insequeris, et prudenter invenis, et acutè dissolvis. In nobis autem etsi fuit aliquantula scientiollæ modiculæ venula, ingruentibus ægritudinibus, et curarum multifidis tempestatibus ita penitus exsiccata defecit, ut nec tantillo sudore distillet. Inde per eum te precor, cuius dono beatus, cuius instructione peritus esse probaris et doctus, ut me de his causis celerrimè sacra tui oris iussione certifies.

EPI-

EPISTOLA BRAULIONIS

AD EUGENIUM PRIMATEM TOLETANUM.

Domino singulariter meo Eugenio Primati Episcoporum Braulio servus inutilis sanctorum Dei.

1. *Si immensa curarum genera non me circumvallarent, si procellis suis mundi nequitia non obvolveret, si denique oblatrantium invidorum erga me strepitus sileret, nec solitudo, in qua meritò destitutus obveni, terreret, nec sic quoque interrogationibus vestris inauditis mihi et inexpertis facile, ut iubes, responsum redderem, cum et res incognita animum turbet, nec ante prævisa et diu meditata facile responsum habeant. Sentio tamen acuminis tui prudentiam illud velle in me experiri, quod mihi nequeat impedire, et peritiam, quæ deest aliis, ostendere. Velle tuum bonum præsentio, sed posse meum non ignoro. Quid enim in nobis aut quantulum est, quod doctæ vocis præconio ita attollis, ut segnem et pene iam senem oblitum sui attingere celsa cogaris, et veteranum iam atque utinam non inveteratum in his quæstionibus introduces, in quibus est pernicioiosa nescientia, et scientia præsumptuosa? Verumtamen, quia ait unicus magister et doctor cælestis, qui docet hominem scientiam: Quia sine me nihil potestis; mecum autem omnia poteritis; et iterum Propheta: Dominus dabit verbum; atque*

iterum: Aperi os tuum, et ego adimplebo illud; pro iussu tuo, pro obsequio meo, pro spe divini promissi, pro eo quòd nihil impossibile est credenti, tentabo dicere, ut potuero, et ut mihi ille ministrare iusserit, qui Ecclesiam suam regit, si qua invenire quivero, et tibi meo Domino consentanea rationi narrabo. Iam tuum erit ea quæ suggero, discretionem qua viges, solertia qua polles, instructione qua plurimum vales, et adprobare recta, et corrigere errata, et tegere indigna, et reserare digna.

2. *Igitur iam ad ipsas causas veniamus. Dicis a te in epistolis tuis duo observata fuisse in Ecclesia tua, unde contabescit anima tua, et quid remedi adhibeas penitus scientia vestra non habere. Scilicet de quodam fratre, de quo scribitis, qui non accepto Presbyterii gradu Presbyterii peragit officium; et ut causam omnem exponeres, narras eum fuisse molestissimum Præcessori vestro, qui rogatus a Rege ut eum Presbyterum ordinaret, quia iussioni Principis resistere non prævaluit, (ut vestris verbis loquar) hoc genus factionis invenit. Duxit eum ad altarium, manum ei non imposuit,*

L

et

et cantantibus Clericis in excelso, pro benedictione maledictionem effudit, sicut ipse Præcessor vester hoc personis idoneis et sibi charissimis postmodum publicavit, coniurans; ut hoc quândiu ipse viveret reticerent. Quid inde fieri debeat a me iubes expetere, quia ignorare vos dicitis, utrum Presbyter habeatur, an si illi, qui per eum chrismate prænotati sunt, rectè Christicolæ vocitentur?

3. *Post hoc coniuras meam inscitiam, ut hanc quæstionem solvam. Hæc est prima interrogatio vestra, ad quam dum multis, ut præmissi, ad respondendum impediatur causis, summa illud conficit, quòd nequit tenebris obsitus videnti præbere ducatum. Sanè, quia iubes ut dicam quod sentio, perquiratur persona, quæ maledicto subiecta esse dicitur; si tempore maledicentis, ipso præsentem, offi-*

cium Presbyterii egit, nec tamen prohibitus ab ipso est; si baptizavit, si chrismavit, si Sacrificium obtulit, et ille passus est eum hoc agere, qui sibi conscius erat eum maledixisse; in nullo iste mihi, sed potius ille videtur culpabilis fuisse, qui dolo malo aliud egit, et aliud simulavit; ac per hoc ille, cuius factio in tantum nefas prorupit, ut mihi videtur, onus suum ipse portabit: vestra autem sanctitas ab hoc delicto immunis erit, quia unumquemque in qua vocatione invenistis, in ea esse permittitis. Et cur non habeatur Presbyter, non video, si ille eum publicavit Presbyterum, qui noluit ut iste Presbyter esset; aut quare non ab isto unguine sacro tincti vocentur Christicolæ, quia etsi iste indignus, chrismate tamen vero sunt illi peruncti.⁽¹⁾ Optime novit prudentia tua Ca-

no-

(1) Quæ in hac epistola respondet S. Braulio ad quæsitam B. Eugenii, occasionem nobis non importunam offerrent longè latèque disserendi de Presbyterorum chrismatione, si Patrum Toletanorum commentatorum partes ageremus. Nec enim nos latet, quantum a viris historiae Ecclesiasticæ peritissimis in utramque partem disputatum sit super hac disciplinæ parte, quæ Sacramenti Confirmationis ministrum spectat. De orthodoxis tantummodò Doctoribus loquimur, inter quos convenit, solos Episcopos esse ordinarios huius Sacramenti ministros, prout in plerisque Conciliis adversùs hæreticos definitum est; hac una re inter se dissidentibus, quænam fuerit antiquorum temporum disciplina in Ecclesiis cum Orientalibus, tum Occidentalibus circa eius ministrum extraordinarium seu delegatum: num cuique Sacerdoti ea confirmandi facultas ab Episcopis communiter fuerit concessa in quibusdam Ecclesiis: an omni tempore et loco penès Episcopos nulli delegata substiterit. Pro diversis uniuscuiusque stu-

diis argumenta et solutiones adhibentur. Nos interea intra officii nostri terminos continebimur: ne tamen tam commoda occasione nihil omninò dixisse videamur, animadversiones quasdam lectorum iudicio subiicimus a nobis inter legendum confectas; quas docti viri boni æquique consulant optamus, sive propriæ eorum sententiæ novum inde momentum accesserit, sive recens adversùs propriam opinionem obiectio exurgat, quæ eorum ingenium excitet ad rem præsentem novis et eruditis commentationibus illustrandam.

Primò ergo animum intendimus in ea, quæ S. D. in §. 3. scribit circa medium. Cum enim ad priorem primi quæsitæ partem respondens dixerit, Clericum illum malè, ut aiebant, ordinatum, pro vero Presbytero habendum esse ab Eugenio, ad cætera procedit adiiciens, se non videre, quare ab isto unguine sacro tincti non vocentur Christicolæ, de quo valde Eugenius dubitare videbatur. Rationes tunc huius resolutionis afferens, ita pergit porro: *Optime novit prudentia tua, Canonum anti-*

ti-

nonum antiqua esse instituta, ut Presbyter chrismare non audeat; quod servare et Orientem, et omnem Italiam hucusque scimus: sed postea consultum est, ut chrismarent Presbyteres, sed de chrismate benedicto ab Episcopis; ut non videretur Presbyterorum hoc esse privilegium, cum ab illa unctione sancta populum Dei

tiqua esse instituta, ut Presbyter chrismare non audeat; quod servare et Orientem, et omnem Italiam hucusque scimus: sed postea consultum est, ut chrismarent Presbyteres, sed de chrismate benedicto ab Episcopis; ut non videretur Presbyterorum hoc esse privilegium, cum ab illa unctione sancta populum Dei sacrant, sed Episcoporum, quorum benedictione et permisso quasi de manu Episcopi, ita huiusce rei peragunt officia. Nobis hæc verba contemplantibus, atque apud nos quærentibus, qualis dicenda esset hæc chrismatio, quæ huiusmodi Presbyteri manu legitur frequenter peracta, nec invalida Braulioni visa est, occurrit, quantum ex eis colligi videtur, Braulionem de chrismatione sacramentali seu confirmatoria loquutum fuisse; cui soli, nec prorsus alteri, quæ de ea tradit, congruere possunt. Ait enim primò, antiquorum Canonum esse instituta, ut Presbyter a chrismando abstineret. Equidem ex Historia Ecclesiastica docemur, primis Ecclesiæ sæculis nullum omninò chrismatis usum Presbyteris concessum fuisse: cum vel illa alia chrismatio cæremonialis, quæ nunc in baptismo adhibetur, atque pro ipsis Presbyteris primò instituta fuit, ut absente Episcopo Confirmationis defectum quodammodo supplerent, atque unctione illa in scapulis non in fronte adhibita Neophytis iam iam morituris opitularentur; illa, inquam, chrismatio ad S. Silvestri tempora sæculo quarto ineunte communiter referatur: nullum deinde Presbyteralis chrismationis antiquius reperiatur vestigium. Nihilominus dum antiqua protulit instituta, de sacramentali tantum chrismatione loqui Braulionem, quæ sequuntur verba, confirmant: *quod servare et Orientem, et omnem Italiam hucusque scimus.* Ergo illa vetus disciplina, quam superiùs dixit, ea erat, quæ Braulionis ætate ab universa Italia et Oriente custodiebatur. Vel hæc sola Braulionis propositio totum huius epistolæ sen-

sacrant, sed Episcoporum, quorum benedictione et permisso quasi de manu Episcopi, ita huiusce rei peragunt officia. Quod si ita est, cur et iste quasi manus Episcopi, quamvis inutilis, quos chrismavit non habeantur Catholici? Cum, ut dixi, sancto et vero chrismate ab Episcopo sacrato, et cum illius permisso fuerint per-
un-

sum reseravit. Nihil nunc de Orientis disciplina dicimus, in qua Braulionis testimonium quantum valeat, viderint illi, quibus persuassum est, multò ante Photii tempora, quin et quarto sæculo Presbyteros Græcos chrismare solitos esse: (fortè de S. Doctoris testimonio omni licet eruditione illustri, sed in extrema Occidentis parte scribentis circa Orientalium Ecclesiarum ritus, non multum laborabunt.) De omni Italia quæ adserit se scire, quæque prudens nemo dubitare audebit, videamus. Certè in Italia sæculo septimo chrismatio verticalis baptizatorum tantum abest, ut Presbyteris esset interdicta, quin pro eis tantum, non pro Episcopis institutam fuisse multò antea constet: tunc verò ita ibi obtinebat, ut in omnibus Sacramentariis superiorum Pontificum Presbyteris baptizantibus etiam coram Episcopo attribueretur, quoniam in cæremoniam baptismo annexam iam inde desierat, quæ primò occasione tantum mortis inventa est: ex Italia verò ad reliquas Ecclesias promanaverit. Quid ergo est quod a primis temporibus tanta cura observabat Italia? Ut baptizatorum frontem Presbyteri nulla ratione consignarent, quod solis Episcopis erat reservatum. At ea erat chrismatio sacramentalis: cuius rei innumera adduceremus testimonia, nisi in re omnibus explorata vanum putarem argumenta congerere; omnia enim illorum temporum Ritualia atque Sacramentaria id ipsum evincunt. Nihilominus e rē erit S. Gregorii Magni verba referre in Epistola ad Ianuarium Metropolitam Calaritanum. Audierat Gregorius apud Sardos, Presbyteros frequenter chrismare Neophytos etiam præsentem Episcopo; id ægre ferens, continuo eos per litteras admonuit, ut a tali chrismatione abstinere, quam ipsis prohibitam esse intelligerent. Epistola accepta atque vulgata non levis animorum commotio inter illos exorta fuit, qui a suarum Ecclesiarum antiqua consuetu-

uncti. Manifestum est, baptisma in nomine Trinitatis datum non debere iterari, chrismare autem non prohibemur hæreticos, quos a vero chrismate invenimus extraneos. Iste autem recto chrismate chrismavit, ut iam dixi; non mihi videtur frivolum esse quod fecit.

4. *Additur his, quòd ille qui eum permisit, numquam*

dine abduci, propriisque privilegiis expoliari non facile patiebantur. Huius perturbationis nuntio ad Gregorium perlato, putavit prudentissimus Præsul aliquid commotis animis indulgendum esse, itaque ad Ianuarium scripsit his verbis: *Et nos quidem secundum veterem Ecclesiæ nostræ consuetudinem fecimus: (dum chrismationem in fronte Presbyteris illis interdixit) quòd si omninò hac de re qui contristantur, ubi Episcopi desunt, ut Presbyteri etiam in frontibus baptizatos chrismate tangere debeant, concedimus.* Ex quibus apertè deducimus, veterem Romanæ Ecclesiæ consuetudinem fuisse, ut Presbyteri neque præsentem nec absentem Episcopo chrismarent in fronte: deinde intelligimus, quare non dixerit Braulio omnem Occidentem, sed omnem tantum Italiam illam antiquorum Canonum disciplinam servare. Certè enim non omnium Occidentalium Ecclesiarum consuetudo cum Romana consentiebat, quod præter hoc Sardonum exemplum alia, quæ ex Gallicanis Ecclesiis repeti possent, confirmant.

Sed ad reliqua Braulionis verba redeamus. *Sed postea consultum est ut chrismarent Presbyteres.* At ubinam, rogabit aliquis, id consultum est? In Italiane, vel Romana Ecclesia? Non equidem: cum in ea ut supra vidimus, Braulionis ætate antiqua statuta Canonum obtinerent. Reliquum est, ut id in Hispania consultum dicat, ut ad Eugenii quæstionem propiùs accedat, eique directè respondeat. Apud nos ergo statutum fuit, ut chrismarent Presbyteres, nempe frontem baptizatorum signantes eosque confirmantes, quod unum Presbyteris Italis prohibebatur. Hæc omnia ex præcedentibus per se fluunt, satisque indicant, quæ Braulionis mens sit, simulque de cuius chrismationis valore dubitaverit Eugenius, nisi illum dixerimus ad propositum minimè respondisse.

Quòd si quis amplius desideret huiusmodi disciplinæ apud nostros vestigia, ad

contradixit, et chrisma a se benedictum tradere isti non dubitavit, ac per hoc, quod iste fecit, ille egit. Quid enim sive per occasionem, sive per veritatem? Quia in catholica actum est, necesse iterari non est; nam et illi, qui post excessum Præcessoris vestri eum talia narasse referunt, melius facient, si istam causam in aliam vitam

Concilia Provincialia Hispaniæ eum remittimus, in quibus non obscura indicia reperiet, Presbyteros communem aliquando habuisse confirmandi potestatem. Concilium Illiberitanum can. 77. statuit: *Si quis Diaconus regens plebem sine Episcopo, vel Presbytero aliquos baptizaverit, Episcopus eos per benedictionem perficere debebit.* Innuit ergò, si Presbyter adfuerit, nil opus esse ut ad Episcopum adducerentur per eius benedictionem perficiendi, sive ut omnes interpretantur, ab ipso confirmandi: Confirmatio enim perfectio baptismi frequenter appellatur a Patribus. Concilium Toletanum I. anno Domini 400. celebratum can. 20. ita loquitur: *Statutum est Diaconum non chrismare, sed Presbyterum absente Episcopo, præsentem verò non nisi ab ipso fuerit præceptum.* Concilium Barchinonense anno 599. canon. 2. *Simili etiam constitutum conditione est, ut cum chrisma Presbyteris Diæcesanis pro Neophytis confirmandis datur, nihil pro liquoris pretio accipiatur.* Quæ omnia, superiora Braulionis verba, nec minus nostram de illorum sensu coniecturam confirmant.

Sed et reliqua perpendamus. *Postea consultum est ut chrismarent Presbyteres, sed de chrismate benedicto ab Episcopis, ut non videretur Presbyterorum hoc esse privilegium, cum ab illa unctione sancta populum Dei sacrant, sed Episcoporum, quorum benedictione et permissu quasi de manu Episcopi, ita huiusce rei peragunt officia.* Multa hic occurrunt, quæ supra dictis favere videntur. Primùm, quòd tanta cura cavebatur, ne Presbyteri ad chrismandum accederent, nisi chrismate prius ab Episcopo benedicto, habitaque ab eo chrismandi licentia, ne illud officium tamquam sibi proprium, et non ab Episcopis delegatum putarent; id, inquam, magis sacramentalem chrismationem spectat, quam cæremonialem; quum hanc non ita sibi Episcopi vindicent, nec per se unquam perficere soliti sint; sicut illam aliam

tam sibi reservant. Quis enim eis, illo desistente, aut contradicere nunc poterit, aut purgare obiecta poterit? Vobis autem quod ille non dissipavit, dissipare non convenit, memores illius sententiæ: Nolite ante tempus quidquam iudicare. Et iterum: Quod apertum est, vobis; quod occultum est, Deo.

5. *Ecce quod videtur ne- scientiæ meæ, et pro modicita-*

aliam quam propriam ubique legimus esse Episcoporum; nec aliter per manus Presbyterorum factam valere, nisi quatenus non tam ii, quàm ipse Episcopus a quo legantur, manus per eos imponit. Deinde quòd *populum Dei illa sancta unctione sacrari per Presbyteros*, ait, quis non de unctione confirmatoria accipiat? A qua sacrari populum Dei per gratiam sanctificantem quam confert, propriè dicimus contra hæterodoxos; non ita de mera cæremonia baptismo adhibita, atque omni gratia sanctificante vacua.

Ad hæc, ab illa unctione Neophyti *Christicolæ* denominabantur; huius vero nominis vis hoc loco non tam cultores Christi significat (omnes enim id per baptismum habemus) quàm *Christianos*, quod erat nomen proprium confirmatorum, qui a sacro chrismate peruncti ex tunc in Christi militiam novo crucis signo armati ac roborati nomen dedere. E re erit aliquorum Patrum verba in hanc sententiam producere. S. Cyrillus Hierosolymitanus Cathec. 3. *Mystag. Huius, ait, sancti chrismatis dono accepto appellamini CHRISTIANI, ut regenerationi et nomen ipsum verè respondeat. Ante enim quam hæc gratia vobis donata est, non eratis propriè digni eo nomine, sed pergentes usque eo progressi estis, ut efficeremini CHRISTIANI.* Similia scribit V. Beda ad illa verba Psalm. 26. *Dominus illuminatio mea, et salus mea: Potest quoque, si cui libuerit, illuminatio ad primam tantum unctionem, in qua simpliciter abrenunciamus Satanae, referri. Salus verò ad secundam, in qua magis firmamur; quia et nomen Christi in ea profitemur, et ab ea nomen accipimus, scilicet, ut CHRISTIANI dicamur.* Eadem fere legimus in S. Isidoro lib. de Offic. Ecclesiast. cap. 26.

Sed et verba immediatè sequentia id ipsum quodammodo suadere videntur. *Manifestum est, inquit, baptisma in nomine*

te capacitatis nostræ nec affirmans nec spernens omnino ista suggesti.

6. *Ad ceteras interrogationes, si hoc non abhorret, trans-eamus. Scribitis etiam et hoc, in quibusdam locis Diaconos chrismare vos reperisse. Nihil in hac quæstione amplius quàm in prima invenio, nisi ut sacrum chrisma vestra auctoritate et indulgentia Pontificali*

per-Trinitatis datum non debere iterari, chrismare autem non prohibemur hæreticos, quos a vero chrismate invenimus extraneos. De sacramentorum iteratione loqui satis indicat, non de mera chrismatione reconciliatoria repetenda: quod ex eo colligimus primò, quòd eam baptismo contraponit: tum, quia illa cæremonia in omnibus et quibuscumque hæreticis recipiendis adhibebatur, non tanquam alterius chrismationis suppletiva, sed ut illa unctione sancta, precibus simul ab Ecclesia adhibitis, Spiritus Sanctus conversionem errantium sua gratiâ firmaret, atque solemnè quodam ritu Ecclesia ad se redeuntibus benignè excipere testaretur: hoc autem loco de eorum chrismatione hæreticorum agit Braulio, qui a vero chrismate erant extranei, proindè apud suos nullius valoris unguento delibuti ac confirmati.

Deinde, quia nisi de confirmatione Neophytorum esset quæstio, non videretur rem tanti momenti esse, quæ ita animum Eugenii sollicitaret, atque anxium haberet, ut ipse innuit, quasi in utroque extremo magnum aliquod occurreret incommodum. Quot autem, quantaque utrimque essent timenda, si de sacramenti valore dubitasset, nemo non videt: quoniam si eos non chrismasset iterùm, forsàn perpetuò Confirmatione privarentur, quam validam nunquam accepissent; si verò temerè ad iterandam chrismationem accederet, non parva iniuria sacramento imminerebat, quod semel validum omnino propter caracterem initerabile est.

Non dubitamus aliqua in progressu huius epistolæ reperiri, quæ nostris animadversionibus adversari videntur, quale est illud quod sequente §. legitur. Cum enim chrismationes Presbyteri ratas habendas esse putaverit, quoniam Episcopo consentiente et vidente peractæ fuissent, ut illud magis urgeat adjungit: *Quid enim sive per occasionem sive per veritatem? Ex quo*

quo

persistat ; et illi , qui ista aut nescentia aut præsumptione patrarunt , dignam in se et distractionis vindictam , et ecclesiastici ordinis normam sub pœna et pœnitentia persentiant , et ita sint mulctati , ut in exemplum aliis dati , talia nequam ultra præsument.

7. *His duobus in brevi præmissis quæstionibus , tertiam ingerit ignorantia meæ pruden-*

quo fortè quisquam ita arguet , ut evincat non loqui Braulionem de chrismatione sacramentali : nemo etenim ignorat , quæcumque in rebus ad sacramenti essentiam pertinentibus fictio intercedat , eius valorem corrumpere ; iam autem consensus Episcopi , sicut nunc S. Pontificis delegatio , erat omnino necessarius , non solum ut Presbyter chrismaret licitè , sed etiam ut validè eo officio fungeretur. Quomodo ergo diceret Braulio nihil interesse ad effectum chrismationis illius , utrum Episcopus per veritatem consensum suum præbuerit , necne ? Si hoc loco fictio nihil refert ad valorem , absdubio de alia chrismatione quàm de confirmatoria sermonem instituit. Sed attendat impugnator quæsumus , quid velit Braulio , dum scribit *per veritatem* ; quod ex opposito faciliùs intelligitur. Non enim veritatem opponit fictioni aut simulationi , sed veritatem occasionem contraponit. Quasi dicere voluerit : quid interest , sive Episcopus ratum habuerit illius Presbyteri ministerium *per veritatem* , id est verè , ex animo suo , et sponte , quoniam huiusmodi Presbyterum tali ministerio dignum putasset ; (namque ita accidit , ut quæ nos probamus , quæque maximè nobis arrident , ea verè et ex animi sententia gerere , vel ab aliis facta lubenter confirmare dicamur) sive *per occasionem* , id est , tantùm propter temporis circumstantias , ut Principis voluntati obtemperaret , licentiam indulserit ? Namque sæpesæpius multa agimus reluctantes et inviti , etiam ex iis quæ in libera mentis potestate consistunt. Iam autem modò Episcopus reipsa consenserit , (ut consensisse probabatur) satis erat ad validam chrismatis administrationem ; quamquàm non lubens fecerit , sed invitus.

Nec magis nos movet , quod ad secundam quæstionem Eugenii super chrismatione facta a nonnullis Diaconis respondet. De quacumque enim chrismatione

vestra scribens , quòd quidam Presbyteri de chrismate , quod sibi ipsi conficiunt (si tamen chrisma istud erit nominandum) baptizatos signare præsument. Bene fateor , et optimè dubitatur non esse chrisma , quod non solum non ab Episcopis , sed contra ius et vetitum Canonum a præsumptoribus Presbyteris videtur esse sacratum. Nam si cælestis Magister et

Do-

superiùs locutus fuerit , satis colligitur , ex mente Braulionis tantùm Presbyteris fuisse datam chrismatis administrationem ; quod et Canones a nobis laudati confirmant , in quibus nulla de Diaconis mentio fit , nisi ut ab eiusmodi ministerio arceantur. Quare Braulionis mentem quodammodo assequutus esse non temerè diceretur , qui verba illa , *Nil in hac quæstione ampliùs quàm in prima invenio , nisi ut sacrum chrisma vestra auctoritate et indulgentia Pontificali persistat* , ita interpretaretur , quasi dicere voluisset Eugenio : tota hæc de Diaconis quæstio superiori resolutione definita est ; in qua satis apertè pronuntiavi , Presbyteris et quidem solis singulari nostrarum Ecclesiarum consultatione seu statuto datum fuisse , ut chrismarent ; ea tamen lege , ut chrisma de manu proprii Episcopi reciperent , ab ipso benedictum , atque eius necessario auctoritate administrandum. Ex quibus omnibus concludendum erat , Diaconorum chrismationem nullam omnino fuisse ; atque eos , qui aut nescientia , aut præsumptione chrismatis ministerium sibi arrogaverant , districtè puniendos.

Hæc sunt , quæ in hanc Epistolam nobis adnotare visum est : si officii nostri partes spectemus , fortassè multa , si materiæ amplitudinem , pauca. Quidquid verò illud est , in gratiam studiosorum Ecclesiasticæ disciplinæ fecimus : quin et viris doctis nostram qualemcumque operam probaturos speramus , cuicumque illi in hac disputatione parti studeant. In rebus enim dubiis , quæque variis hominum opinionibus subiiciuntur , non parùm de literis benemereri credimus , qui in novo aliquo monumento edendo harum animadversionum rationem persequatur , quæ ad illius illustrationem aliquid conferant : eamque unicam putamus viam , ut veritas discussis tenebris , aliquando appareat.

Dominus reliquit suum Episcopis Vicariatum, quod constitutum ab illis est, ab spiritu Christi iuxta Apostolum constitutum est; et si quis præcepta eorum spernit, Christi præcepta spernit. Unde videtur mihi a sancto et vero chrismate denuò præsignari debere qui a talibus sunt peruncti fraude. Presumptorum tamen disciplina in vestro est arbitrio posita, dum aliter emendetur error, atque aliter condemnetur præsumptor. Iam vestrae est sapientiae, et cum ignaris mitius agere, et præsumptores vehementer distringere. Pro inerudita impedimento linguae brevem evenire

volui tramitem epistolae; sed ut est illud tibi notum, dum urceum facere nitor, amphoram finxit manus.

8. *Iam nunc salutem persolvo, et quotidianas molestias meas tribulationesque assiduas orationibus vestris commendo fovendas, et per Christum te coniuro, ut quidquid inutiliter, aut secus quam habet ratio, in hac paginola repereris effusum, non antè aliis pateat quam mihi hoc tua epistolâ innotescat. Nam neque spatium fuit inde cogitandi, neque vacatio dictandi, et quod lingua deprompsit, aliena manu exaravi, nec inde retractare occurrit.*

EPISTOLA

EUGENII III. ARCHIEPISCOPI TOLETANI AD PROTASIIUM TARRACONENSEM.

Domno Protasio Episcopo Eugenio.

1. *Vestrae pietatis oracula favi dulcedine suaviora ingenti me fateor perlegisse lætitia; unde etiam creatori Domino precum obtuli vota propter vestrae facultatis augmenta. Cuius enim anima, quamvis sit sapientia privata, tantam in te Domine non amet amoris industriam, quam ab arce culminis qua sublimis emines et præcellis, ad amandum infirmos et exhibiles ultro-nea benignitate descendis? Sinceræ pacis conditor, et puræ*

dilectionis amator Dominus Dei filius Jesus Christus ipse in vobis hæc bona, quæ contulit, ampliet, ipse inlibata perpetua perennitate conservet. Vestrae enim dignationis alloquia ita nos ad amorem vestri per dies singulos incitant, ut sicut ipse fari dignatus es, nec exprimi verbis, nec exarari valeat atramentis quantum⁽¹⁾ vos reddat et animos enarrantis. Quæro namque, et mecum sæpenumero cogito, quid vestrae potestati pro tanta possim re-

(1) Subest certe mendum; nos vero nævos repræsentamus, quos emendare sine auctoritate non licet.

rependere bonitate ; sed quia nihil dignum , aut æquabile valet reperiri , me ipsum offero , totumque me ob hoc placabilem reputo , quia granditer a vobis amari confido. Puto enim , quòd non displiceat animis vestris , cum id offero quod amatis. Nam quòd officium nostri sermunculi iussioni vestræ parère compellitis , sincerè meam fateor voluntatem , non solum verbo vobis me velle parère , sed et animo ; si tamen vestræ orationis obtentu et vita nostra meruerit veniam , et lingua facundiam. Nam etsi est in

nobis , ut tu Domine reputas , venula tantilla sermonis , nunc inutilitate morum , nunc adsidui languoris aggestu quotidie intercluditur et siccatur. Missam Sancti Hippolyti vel orationes , si nobis oratu vestro vita comes adfuerit , ut potuero , pro vestra iussione parabo : Missam vero votivam ideo non scripsi , quia in hac patria tam accurati sermones habentur atque sententiæ , ut simile non possim excudere , et superfluum iudico inde me aliquid dicere , unde meliores recolo iam dixisse. ⁽¹⁾

Ec-

(1) Hæc verba optamus lectores omnes animadvertant. Nec enim levem Hispaniæ laudem in se continet , quòd Missæ votivæ in Toletana Ecclesia adeo accurato sermone essent conscriptæ , ut Eugenius quidquam eis simile , nedum perfectius efficere desperasset. Quod non eo a nobis dicitur , quasi Romanus sermo eâ tunc inter nos puritate et elegantia viguerit , quam sæculis præcedentibus obtinuerat. Non enim ii sumus , qui plus æquo illis temporibus tribuamus. Sed verò iustam illorum rationem habentes , atque reliquas Europæ Provincias animo nostro lustrantes , quæ olim politissimæ ac florentes communi cum Hispania fato obrutæ , sub barbarorum dominatione iacebant , non sine magna iucunditate observamus , maiores atque illustriores omnigenæ eruditionis , ac latini sermonis reliquias in Hispania præ cæteris regionibus a Romanis aliquando subactis , permansisse.

Quod nostro equidem iudicio duæ præcipuè res effecerunt. Prima , quod sub Romanorum imperio (ut nihil de Phœnicibus , et Græcis dicamus , quorum doctrinâ multo antè excoli cœpta est) una Hispania ante alias Nationes Latinas litteras amplexata fuit , Romanaque studia summa animi contentione prosequuta. Publicæ enim scholæ per universam Hispaniam , celebriores verò in Bætica constitutæ sunt , quas ludimagistri eruditione insignes moderabantur : ex quarum officina quot quantique viri prodierint sive Grammatici , sive Rhetores , sive Iureconsulti , nemo ignorat. Ab ipsis Romanæ Reipublicæ principibus eorum nomina cum summis doctrinæ laudibus accepimus , quas publicis litteris

commendarunt. Namque Hispanos a Romanis *sapientes homines habitos , atque iuris publici peritos* , ipse Romanæ eloquentiæ Parens ex suo , et communi omnium iudicio testatur. Et Iberos non solum varia doctrina instructos , sed et acerrimi iudicii viros , emunctissimæque naris fuisse indicat Horatius , qui ab illis cum iucunditate legi , non probro , sed gloriæ duceret : *Me peritus discet Iber*. Sed quis nesciat doctissimorum Hispanorum nomina , quam chara Romanis fuerint propter maximam studiorum coniunctionem et similitudinem ? Cornelii Balbi Gaditani non armis magis quam litteris clari , atque Ciceronis , Pomponii et Cæsaris (quanta doctrinæ lumina !) familiarissimi : Iulii Iginii ab Augusto propter immensam eruditionem propriæ Bibliothecæ præfecti : Marci Porcii Latronis oratoris disertissimi , quem dicentem vel ipse Ovidius Naso suspiciebat propter sententiarum gravitatem , quas suis poematibus insereret. Præter hos , Senecam Cordubensem Philosophorum faciliè principem , et Quintilianum Calaguritanum aureum Scriptorem , Rhetorices Magistrum , ex cuius Schola multi quasi ex equo Troiano litterarum proceres extiterunt , ut loquitur Politianus. Adeo ut Hispani et florentis Reipublicæ gloriam suæ doctrinæ lumine cumulaverint , et in interitum cum litteris inclinanti summa eruditionis vi opitulati sint , nedum , ut quidam effutiunt , optimis eius studiis pestem attulerint.

Verum hæc omnia ad futurorum sæculorum litteraturam parum contulissent , si , quod ipsi Italiæ contigisse videmus , Hispania Gothorum dominatione oppressa ardens

dens

2. Ecce piissime Domine dulcedo gratiæ vestræ verbosum me reddidit et superbum; sed precor, ut parcas audaciæ, quam non tumor adtulit, sed amor invexit. Nam si hoc trutinæ subtilis examinis æquæ libræ pensa iusseris ponderare, ad te Dominum videbis recurrere, quòd servulum tuum inveneris oberrare; quia numquam ego tam temerarius in loquendo, nisi tu fuisses tam profusissimus in amando.

dens scientiarum studium penitus abieci-
set. Sed multò aliter effectum est: nam-
que inter medios Barbaros litteras non
tantum gravissimas, sed et humaniores
videmus a nostris excultas. Quæ etenim
alia natio est, quæ ex illis sæculis toti-
dem viros nostratibus opponere queat?
Leandro, Fulgentio, Isidoro Hispalensi fra-
tribus; Braulioni, Eugenio Toletano, Il-
dephonso, Iuliano, Taioni, Eulogio, cete-
ris; Patribus et sanctitate et doctrina ve-
nerandis, in Scripturæ sacræ lectione assi-
duis, priscorum Canonum disciplinæ custo-
dibus, Theologis absolutissimis ac solidis-
simis, oratoribus facundis, nec indisertis,
et ab eruditione profana non alienis, quòd
unius D. Isidori opera ad miraculum do-
ctissimi demonstrant: ut nihil de Braulio-
nis epistolis, et hisce Eugenii opusculis di-
camus, in quibus veterum Poetarum, et
Oratorum sententiæ passim occurrunt. Qui-
bus si linguarum cognitionem, qua erant
instructissimi (quantum tempora illa fe-
rebant) adiungimus, nihil est profectò
quòd ad solidam eruditionis laudem desi-
deretur. Ex quibus omnibus illud effici-
tur, ut hæc propria unius Hispaniæ laus
sit, nullibi veræ sapientiæ studium illis
temporibus magis viguisse, atque Gothos
natura feros et incultos, ab omnique stu-
dio præterquam armorum abhorrentes,
Hispanorum artibus et consiliis ita fuisse
excultos, atque ad humanitatem compo-
sitos, ut barbariem exuti, litterarum
amore ipsi flagraverint: cum interea re-
liquæ nationes eorum armis oppressæ, ad
imperantium efferatos mores suos accom-

Quod ergo hac occasione vel de-
liquerim, vel deliqui, vobis im-
putari iubete; quia tantum amas,
et tantum amaris, ut et verecun-
diæ pondus auferas, et timoris.
Scriptum enim est: timor non
est in dilectione, sed perfecta
dilectio foris mittit timorem.

3. De cetero pro peculiaritèr
suggero, ut mihi misero tentatio-
num fluctibus errabundo tuæ pre-
cis impendas auxilium. Sic Beato-
rum merearis habere consortium.

modaverint, et cum ipsis in barbariem
demersæ sint.

Quòd si cui videbitur (immeritò id
quidem) importuno hæc a nobis loco di-
cta fuisse, saltem patrio amori, quo ab-
repti sumus, id indulgendum iudicabit:
neque nobis vitio vertet, quòd Hispaniæ
laudes paulo fusiùs, quàm res exposcebat,
prosecuti simus, cum exteros videamus
per summam iniuriam opportunè et im-
portunè nobis barbariem exprobrantes, us-
que eò livore ac præiudiciis adducti, ut
palam affirmare non dubitent, Hispanos
hebeti ac tardo ingenio a natura dona-
tos, ad bonas artes omnino inhabiles, et
ad meras nugas efformatos fuisse: quippe
qui, aiunt, habitamus solum macrum, ste-
rile, infœcundum, Musis optimisque ar-
tibus invisum. Quis talia legens non mo-
veatur? Quis patriæ honorem falsò tra-
duci impunè patiat? Quis taceat pro ve-
ritate contra putidas calumnias? Verùm
causam hanc susceperunt eruditissimi Moë-
dani Fratres in Historia Litteraria Hispani-
æ, quam scribere pergunt: novissimè ve-
rò apud Italos communi doctorum accla-
matione egit eam Vir doctissimus ac dis-
sertissimus D. Xaverius Llampillas Bar-
chinonensis in opere Italico inscripto:
*Saggio Storico-Apologético della lettera-
tura Spagnuola, contro le pregiudicate opi-
nioni di alcuni moderni Scrittori Italiani*,
Genuæ edito, in quo evincit, obtrectatores
nostros in diiudicanda Hispanorum litte-
ratura non recta liberaque ratione duci,
sed ex præconcepta opinione omnia me-
tiri, et scribere solere.

EPISTOLA
 TAIONIS EPISCOPI CÆSARAUGUSTANI
 AD EUGENIUM EPISCOPUM TOLETANUM.⁽¹⁾

Sanctissimo ac venerabili Domino meo Eugenio
 Toletanæ Urbis Episcopo, Taus ultimus Servus
 Servorum Dei Cæsaraugustanus Episcopus.

Congrua satis valdeque necessaria dispositione fortioris exquirat solatium, qui propria virtutis caret officio, eoque facilius corporis gressum prorrigit, quò trahitur dextera potioris, ut saltem desideratum cursum valentioris auxilio possit explere, quàm segnis in sui itineris medio remanere. Ita ego, mi venerabilis Domine, licet invalidus, tuis tamen adiutus orationibus, ardui operis auspicia quasi cuiusdam maximi montis malui adire principia, quod velut magni cuiusdam in sui superficie ostentans paradisi nemorum proceritatibus obsita, floribus albescentia, pomis etiam mellificantia, foliis viridantia, liliorum quoque pulchritudine nitentia, rosarum rubore candentia, violarum purpurantium floribus splendentia, coloribusque croceis pleraque fulgentia, nullo unquam tempore marce-

scentia, sed perpetuâ sui viriditate vernantia, mirificâ arte disposita, directisque consistunt linearum ordinibus coaptata, tantam subministrantes amantibus gratiam, ut suavitate sui non solum exteriores corporum sensus, sed interiora cordium arcana satietate sui perlustrent. Cumque talia intentis obtutibus cernerem, ac plerosque his multimodis dapibus satiari viderem, inestimabili accensus desiderio, tamquam unus ex collegio esurientium puerorum in edie coactus impulsis, eiusdem ianuam paradisi pedetentim adgressus, et quasi temerarius introrsus explorator ingressus, dum per eadem spatia pulcherrima quæque, ac multimoda prospectando nimia admiratione suspendor, quædam ramusculorum floscula more pusillorum infantium ludendo collegi, ac manu avida contrectando decerpsi,

(1) Hanc Taionis Epistolam edidit primus Stephanus Baluzius Miscellan. tom. 4. in qua cum summis amoris et observantiæ erga S. Eugenium significationibus, ipsi dedicat, atque eius acerrimo iudicio submittit opus a se elaboratum, quod Commentarium Sacræ Scripturæ appellare meritò possumus, ex variis ac dispersis S. Gregorii Papæ interpretationibus colle-

ctum, atque in sex libros distributum; quorum quatuor prioribus veteris, duobus postremis novi Testamenti expositio continebatur. Sed opus egregium non amplius extat; neque aliud eius, præterquam huius epistolæ testimonium ad nos usque pervenit. Loca aliqua mendosa, prout a Baluzio edita sunt, reliquimus, omni alio codice carentes, qui lucem afferret.

psi, cursim ista præcipua quædam curiositate quibusdam comparationibus præmittens, verbis simplicibus quasi oris obstrusi aditum resero, nisi ut tam incomparabilis excellentia viri, sancti scilicet Papæ Gregorii, in ipso locutionis exordio quibusdam parabolis anteferrem, eiusque magnitudinem sapientie, quo perspicuo lumine sanctam illustravit Ecclesiam, aliquatenus non scientibus, sed nescientibus propalarem. Optaveram siquidem tuæ nunc adesse presentie, ut sicut scriptum est: Interroga patrem tuum, et annunciabit tibi; maiores tuos, et dicent tibi, ex tui oris prudentia formulam sumerem, cum in principio huius operis velut cuiusdam telæ verborum texturam preponerem, vel certè ex tui cordis artificiosa manu, quasi in cuiusdam magni constructione ædificii politos, atque quadratos humeris propriis verborum lapillos deferrem; quoniam frater fratrem adiuvans exaltabitur, sicut civitas munita. Ordo namque rationis exposcit, ut subsequencia precedentibus quodam vinculo tenacitatis nectantur, quatinus in utrumque rectitudinem sui prolata æquitas pandat, ac ducente tramite veritatis ad destinatum finem letus accedat. Idcirco quod comparationibus paulo ante prætulimus, verbis nunc apertioribus propalemus. De opusculis quippe eiusdem sanctissimi viri sese infert sermo subsequens aliquantula narratione officiosissimus, dignum-

que fore censui de suis operibus eius pauca primùm retexere. Vidimus, vidimus Gregorium nostrum Romæ positum, non visibus corporis, sed obtutibus mentis. Vidimus enim non solum in suis Notariis, sed etiam in familiaribus, qui ministerio corporali eidem fidele exhibuerunt famulatus obsequium, eorumque relatione de virtutibus eius plura cognoscens, brevissimè pauca retexam. Fuit denique gratiâ Christi omni morum probitate compositus, animo vultuque serenus, corde benignus, conscientia purus, moribus discretus, virginitate nitens, charitate refertus, pietate præcipuus, patientia insignis, modestia incomparabilis, abstinentia singularis, hospitalitatis sectator, peregrinorum susceptor, eleemosynarum largitor, ecclesiasticarum rerum optimus dispensator, amicis devinctus, oppressorum sublevator, tribulantium consolator, acris ingenii, consilio providus, sermonibus nitidus, eloquentia facundus, prudentia dissertus, sapientia præditus, doctrina multimodus, Scripturarum divinarum multimodus interpretator, abditorum mysteryorum acerrimus investigator, fidei catholicæ magnificus defensor, contra hereticos fortis assertor, superbis auctoritate erectus, atque humilibus prompta devotione subiectus. Quatuor namque virtutibus animæ, prudentia scilicet, temperantia, fortitudine, atque iustitia ita extitit præornatus, ut non homo, sed

angelus inter homines putaretur. Quis namque nostri temporis eloquentia facundus, prudentia præditus, sapientia profundus sanctum condignis efferebat laudibus Gregorium? Nec ipsi, ut censeo, Græcæ Romanæque facundiæ Philosophorum præcipui, Socrates scilicet vel Plato, Cicero atque Varro, si nostris temporibus affuissent, condigna verba promisissent. Sed ne panegyricis uti censear eloquiis, plurima de eiusdem virtutibus audita comperta præmittens, ad eius opuscula, quæ sunt eloquia pulchritudinis, officia linguæ retorqueam. Igitur cum Romæ positus, eiusdem quæ in Hispanis deerant volumina sedulus vestigator perquirerem, inventaque propriâ manu transcriberem, tantaque dulcedo verborum animum meum inæstimabili suavitate mulceret, speciale quiddam in eadem sine cuiuspiam perspexi comparatione potissimum. Denique dum historiam beati Iob sub triplici indagatione, id est historica, typica, vel morali studuit explanatione discutere, atque Ezechielis prophætæ primam vel ultimam partem non impari expositione percurrere, tantorumque profunda mysteriorum repulso ignorantia nubilo, serena patefactione monstrare, penè totius novi ac veteris Testamenti patefecit arcana; actumque est, ut hac opportunitate panis ille, qui de cælo descendit, eiusdem fidelissimi opportuna satis dulcedine satiaret. Sed quoniam in eadem prolixitate

voluminum, dum testimonium uniuscuiusque requiritur, explanatio penè totius operis ius erat in ambiguo, non minima perscrutatio, atque animi ardentis sæpe frigebat intentio, malui semel maximum proferre laborem, quàm semper suspectam tolerare difficultatem. Percurri igitur omnia eiusdem monimenta librorum, et penè totius Scripturæ sacræ testimonia, quæ in eius opusculis ad probationem vel expositionem cuiusque rei adhibita diversis in locis continebantur conscripta, adiuvante Christo Iesu, qui ex ore infantium atque lactentium perficit laudem, linguasque mutorum vinculo taciturnitatis absolvit: suis coadunata ordinibus studiosus quisque, cum in eisdem voluminibus cuiuslibet sacri testimonii explanationem requirit, ne multiplici lectione fatigatus non citò reperiat quod voluerit, ad ista quæ decerpsi recurrens, repente quod desiderabat, liberæ satisfactionis discretionem reperiet. Lectorem quippe huius operis censeo admonendum, ut vigili intentione prævideat, quoniam pleraque testimoniorum capitula in eisdem voluminibus, ut supra meminimus, diversis in locis sita, ita ut inventa sunt exposita, a me ordinatim collecta fore noscuntur. Alia igitur, quæ iam in superioribus aut inferioribus partibus exposuisse visus est, et iterum atque iterum quàmlibet aliis verbis, eodem tamen sensu diversis in locis recapitulata expositione retexuit, præcedentibus

bus

bus testimoniis , ut ordo exponendarum rerum poposcit , aliqua inserenda , reliqua vero relinquenda curavi ; quatinus ex precedentibus subsequencia penderent , et subsequencia precedentibus sese utiliùs coaptarent . Nam si cuncta discreto ordine in huius operis serie ponerentur , proculdubio magnitudo voluminum brevitatis modum excederet , atque sui recapitulatione lectoris animum offendens , facerent nihilominus repetita fastidium . Cuius rei quantitatem in sex codicibus , quatuor scilicet veteris instrumenti , duobus etiam novi Testamenti , suis connexis ordinibus prætermisissis scripturis , quas isdem virorum sanctissimus ex ordine tractavit , adiutus orationibus vestris explere curavi . Præfatiumculas quoque eiusdem codicibus consonantes decerpsi , quas etiam in capita librorum præposui , quatenus ipse sibi in suis anteponatur eloquiis , qui largiente gratia Christi copiosus nobis multiplicibus extitit officiis . Ipsos etiam codices laboriosa nimium intentione collectos prudentiæ vestræ malui committere contuendos , in quibus si quedam sagacissima investigatio ve-

stra reperiet inordinatè composita , non tam negligentiae culpam , quàm necessitatis adscribat : quia dum vehiculo parvæ scabulæ quasi immensum pelagus solitarius nauta navigaturus adgredior , cum maximis difficultatibus latissimi æquoris huius spatia transmeavi , tandemque ad optatam littoris requiem , Christo gubernante , perveni . En prudentissime virorum , ut causarum ordines sigillatim perstringerem , modum brevitatis excessi , et ut ait quidam doctissimus , dum figuli rota currente urceum facere nititur , amphoram fecit manus . Ast ego dum brevem pagellam conscribere malui , libellum manus indocta composuit . Obsecro igitur te , virorum sanctissime , et omnes quibus huius operis lectio non displicuerit , ut hos libellos velut duo minuta in gazophylacia templi Domini collocare dignemini , ac pro meis abluendis delictis pervigili intentione eius misericordiam deprecare non dedignemini , ut æternis ereptus incendiis , sempiternis solari merear refrigeriis . Vale mi venerabilis ac sanctissime Domine .

FINIS OPERUM SANCTI EUGENII III. ARCHIEPISCOPI TOLETANI.

VITA S. ILDEPHONSI

ARCHIEPISCOPI TOLETANI.

MONITUM.

De S. Ildephonsi gestis satiùs duximus ea edere totidem verbis , quæ a S. Iuliano eius discipulo et successore , atque a Cixila Archiepiscopo etiam Toletano posteriori ævo litteris tradita sunt. Ne dum novam conderemus historiam , quæ stylo illis antecederet , veterum monumentorum auctoritas minueretur apud homines horum temporum , qui in rebus ad religionem spectantibus plus æquò criticæ arti , an suo potiùs ingenio dicamus ? indulgent : cum ea sint testimonia quæ propriis verbis exhibita vel invitis fidem extorqueant. Damus etiam vitam a Cerratensi Monacho sæculo XIII. scriptam , non contemnendæ quidem auctoritatis ; quamvis in ea nos levia quædam ex Cixila emendaverimus , quæ propter temporum iniuriam ex traditione non omnino incorruptâ Cerratensis hausisse videtur.

B. ILDEPHONSI ELOGIUM

Ex S. Iuliano in Appendice ad librum de Viris illustribus

AB IP SO ILDEPHONSO CONSCRIPTUM.

Ildephonsus memoria sui temporis clarus , et irriguis eloquentiæ fluminibus exornans sæcula ætatis nostræ , novissimè Toletanæ Sedis adscitus in cathedram , Præsul post secundum Eugenium in Sacerdotium consecratur , vir tanta laude dignissimus , quanta virtutum gratia numerosus. Fuit denique timoris Dei instantia præditus , religione compunctus , compunctione profusus , incessu gravis , honestate laudabilis , patientia singularis , secreti tacitus , sapientia summus , disserendi ingenio clarus , eloquendi facultate præcipuus , linguæ flumine co-

pius , tantoque eloquentiæ cothurno celebrer habitus , ut disputationum eius profusa oratio dum porrectè dirigitur , meritò non homo , sed Deus per hominem affatim eloqui crederetur. Hic igitur sub rudimentis adhuc infantia degens , divino tactus spiritu , vita delectatus est Monachorum , contemptisque parentum rerumque mundanarum affectibus , Agaliense Monasterium petiit , cuius fugam rabido furore insequens pater , uno tantùm maceriæ impeditus est obice , quo et furentis est delusa quæsitio , et fugientis salvata devotio. Nempe

pe

pe parentis furor dum percitus in interiora prætenderet, latibulum quo hic vir oculebatur reliquit. Sicque præterita incurata pertransiit, et in anterioribus, quæ præterierat inquisivit. Armata deinde manu Agaliensem cellam impetens gladio, dum quæsitum non invenit, rediens in propriam, ut perditum deploravit. Percognita igitur præfatus vir absentia parentali, Agaliense illico Monasterium adiit, Monachumque se in eo multis ferè annis decenter exhibuit. Cœnobium quoque virginum in Deibiensi villula construxit, ac propriis opibus decoravit. Rector deinde effectus Agaliensis Cœnobii Monachorum mores exercuit, rem discrevit, vitamque servavit. Principali post hæc violentia Toletum reducit, atque inibi post Decessoris sui obitum Pontifex subrogatur.

Scriptis sanè quamplurimos libros luculentiori sermone potissimos, quos idem in tot partibus censuit dividendos, id est, librum Prosopopœiæ imbecillitatis propriæ, libellum de virginitate S. Mariæ contra tres infideles, opusculum de proprietate personarum Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, opusculum annotationum actionis diurnæ, opusculum

(1) Iam superiùs monuimus, ex tot virorum sanctorum corporibus, quæ in hac Basilica consepulta fuere, unius Ildephon-

annotationum in sacris, librum de cognitione baptismi unum, et de progressu spiritualis deserti alium. Quod totum primæ partis voluit volumini connectendum. Partis quoque secundæ liber epistolarum est, in quo diversis scribens, ænigmaticis formulis egit, personasque interdum induxit. In quo etiam a quibusdam luculentiora scriptorum responsa promeruit. Partem sanè tertiam Missarum esse voluit, hymnorum, atque sermonum: ulterio- ris denique partis liber est quartus, versibus prosaque concretus, in quo epitaphia, et quædam sunt epigrammata annotata. Scripsit autem et alia multa, quæ variis rerum ac molestiarum occupationibus impeditus, aliqua cœpta, aliqua semiplena reliquit. Adscitus autem in Pontificatum nono gloriosi Reccesvinthi Principis anno, novem annis et duobus ferè mensibus clarus habitus fuit vitæ meritis, et retentione regiminis: expletoque octavo decimo prædicti Principis anno, sequenti die, decimo Kalendas Februarii domicilio carnis exuitur, atque in Ecclesia beatæ Leocadiæ⁽¹⁾ tumulatur, ad pedes sui conditus Decessoris, cum quo creditur æterno frui receptaculo claritatis.

si reliquias non ignorari, quæ hodie dum Zamoræ coluntur, præter brachii partem quam Toletana Ecclesia possidet.

INCIPIT VITA, VEL GESTA
S. ILDEPHONSI

TOLETANÆ SEDIS METROPOLITANI EPISCOPI

A Cixilano eiusdem urbis Episcopo edita.

I. **E**cce dapes melliflui ^a illius domini Ildephonsi, quas de paradiso Dei rapiens, et per totam Hesperiam dispergens, in ediam nostram ingenti satiavit eloquio. Non impar meritis sanctissimi illius domini Isidori, de cuius fonte adhuc clientulus purissimos latices bibit: nam directus a sancto ac venerabili Papa Eugenio, Toletanæ Sedis Metropolitanæ Episcopo ad supradictum Doctorem Spalensem Metropolitanum Episcopum, cum sibi iam sciolus videbatur, ad eum ab eo tentus, et ^b elimatus est, et ut ferunt temporali ferro ^c constrictus, ut si quid scientiæ deerat, plenius instructus ad pœdagogum suum dominum Eugenium remeans, non post multos dies adhuc Diaconii officium peragens, in Ecclesia sanctorum Cosmæ et Damiani, quæ sita est in suburbio Toletano, Abba præficeretur. Ubi statim in officio clarens, duas Mis-

sas in laudem ipsorum Dominorum ^d suorum, quas in festivitate sua psallerent, miro modulationis modo perfecit: quas Missas infra ^e annotatas invenietis. ^f

2. Deinde post multum tempus decedente domno Eugenio in Sede sua Episcopus præficitur: cuius statim virtus enucleata clarens ^g in Sede Romulea ^h refulsit, et veluti facula ardens, omnem suam Spaniam perlustravit: cuius doctrina usque hodie fulget Ecclesia ⁱ ut sol et luna ^j: cuius memoria in benedictione ^k odoris, et in compositione incensi habetur. Qui ab ipsis cunabulis, et ab ineunte ætate eunuchus permanens magnum in se Domino habitaculum præparavit: qui non manubrio materiali ^l, sed divino secutus est gladio; nec ingenio feramentorum resecauit libidinem, sed munere cælesti in se ^m promeruit sanctitatem. Qui subito dono superno afflatus ⁿ his tantis

ta-

VARIANTES

Nos sequuti sumus editionem Florezii ab ipso collatam cum plurimis editionibus, et codicibus MS. quos ita citabimus, ut A. denotet editionem Aguirrianam: Æ. codicem Æmilianensem, medio sæculo XI. conscriptum, atque ex Monasterio S. Æmiliani de la Cogulla ad Scurialense translatum: S. Surianam editionem: T. Toletanum codicem: Ta. Tamaii lectionem apud Bolandianos.

^a Æ. mellifluæ.

^b Deest et in A.

^c A. tempore aliquo.

^d A. et Ta. *Divorum.*

LECTIONES.

^e Deest infra in A.

^f A. notatas habemus.

^g T. Ta. et Mabillonius *cluens*: A. *lucens*.

^h *Romuleam* vocat Sedem Toletanam, eo quòd esset in urbe regia Toletum; quod iam pridem a Nicolao Antonio observatum fuit.

ⁱ In A. deest *Ecclesia*.

^j Ta. legunt: *ut sole luna*.

^k Ita Ta. Æ. habet, *cuius benedictione*. T. verò, *cuius memoriæ benedictione*.

^l Æ. *manubrio manuum*. Ta. *manubrio, vel manu*. A. *manubrio materiali manus*.

^m Deest in se in A. et Ta.

ⁿ Æ. *afflatis*.

talibusque prædecessoribus suis æquiter ° clarens, quod illis clausum fuerat, isti reseratum est.

3. Sic enim habitator suus Spiritus sanctus egit, ut quod iste celabat intus, ille patefaceret foris, ut utrobique adparatus p adiutor fortissimus occurreret, ut isti ordinaret quid in laudes q Virginum panderet, illi revelaret quid r aliquid mirum in athletam ostenderet, unde s fidei eius meritum coram hominibus declararet, et laborantem in agone spirituali de t donariis suis non evacuaret. Sic enim egit, ut quod per tot annos populis desiderantibus necdum ostensum fuerat illis, isti u patefaceret primùm, et Reliquias sanctæ ac Deo dicatæ Virginis et Confessoris v suæ Leocadiæ, adveniente x in Sede Regia, sua festivitate omnibus adstantibus præsentasset, et ante sepulcrum eius genibus provolutus, tumulus y in quo sanctum z eius corpusculum usque hodie humatum est, exiliret a, et operculum quod vix triginta iuvenes movere possunt, non humanis manibus, sed Angelicis elevatum, velum quod sanctæ Virginis b membra tegebat,

vivens ° foris submitteret, et veluti manibus hominum extensum conspectui eius Virgo pulcherrima obsequens adventaret, clamantibus Episcopis, Principibus, Presbyteris ac Diaconibus, Clero, atque omni populo, DEO GRATIAS IN CÆLO, DEO GRATIAS IN TERRA, nemine tacente. Ipsa d verò manibus statim complexans et adstringens talia fertur depromere vota, vociferans cum omni populo, et clamans: DEO GRATIAS. VIVIT DOMINA MEA PER VITAM ILDEPHONSI, et ipsum retexens ° Clerus vehementer psallebat Alleluia f, et Canticum quod ipse dominus Ildephonsus nuper g fecerat: *Speciosa facta est, Alleluia: et odor tuus velut balsamum non mistum h*, et alia quæ in ipsa Missa quæ subter est adnotata, in laude eius deprompserat.

4. Clamabat inter voces populi velut mugiens, ut aliquod incisorium deferrent, unde quod manibus tenebat præcideret, et nemo illi accurrebat i, quia populus vastis ictibus j rictibusque frendebat. Nam et sancta Virgo quod voluntate submiserat, ut desideria crescerent k, violenta l re-

N tra-

° A. æqualiter.

p A. et utrobique adoperatus. Hæc tota periodus non legitur in Ta.

q A. quod in laudes. Æ. laudis.

r A. et T. illis revelaret quod.

s A. unum.

t Deest in A. de.

u T. iste.

v Deest in A. confessoris.

x A. adveniente Rege in Sede Regia sepulcrum &c.

y Mab. forte tumulo.

z A. sanctissimum.

a A. ut exiliret.

b A. Martyris.

c Ta. virens. A. consurrexit, tamquam il-

lud ipsa vivens foras submitteret, et veluti manibus hominum extensum elevaretur, atque conspectui, &c.

d Ita legit A. et Cerrat. in Vita S. Ildeph. similiter scribit ipsa. Alii MS. habent ipse, sed prior lectio omni iure retinenda est.

e A. repetens.

f Æ. Alleluaticum.

g A. graviter.

h Hæc ultima verba: et odor &c. desiderantur in A.

i Æ. occurrebat.

j T. vocibus.

k Et hæc verba: ut desideria crescerent, desunt in A.

l T. violenter.

trahebat. Sed Princeps quondam Reccesvinthus, qui eius tempore erat, gloria et ferocitate ^l terrena deposita (qui eum ob iniquitates suas increpatas ^m superbo oculo intuebatur) cultrum modicum, quem in theca tenebat cum lacrymis offerebat, et collo submisso, supplicibus manibus ⁿ a throno suo extentis, ut eum illi deferrent instantius ^o deprecabatur, postulans ut indignum non iudicaret sua cum lacrymis offerentem. Quem ille adprehendens, quod manu læva iam modicum tenebat, dextra præcidit, et cultrum ipsum unà cum eisdem Reliquiis in thecis ^p argenteis conlocavit; indignum iudicans, ut qui sancta præciderat, polluta ultra tangeret ^q: sed coram requirenti munus, quantum valebat vicario iure præcepit ^r impendi. His peractis, quia longum est ista omnia enodari, cuncta quæ usui ^s pertinebant sanctæ Catholicæ Ecclesiæ, in Dei laudibus usquequaque completa sunt.

5. His excursis ^t alia adhuc miracula Spiritus sanctus per eum in ipso Dominico adventu non post multos dies peregit. Sed quia omnia longa sunt recenseri, quæ eius temporibus in Tole-

tana urbe domnus Urbanus et domnus Evantius per eum facta narrabant, vel ex multis pauca progrediamur ^u; quia qui mecum hoc audierunt, cum hæc legerint, dolebunt prætermisisse me tam multa et magna, quæ utique mecum sciunt.

6. Superveniente verò die ^v sanctæ et semper virginis Mariæ, ante tres ^x dies Letanias peregit, et Missam superscriptam, quæ in eius laude decantaretur, perfecit, quæ est septima. At ubi ventum est in eius sanctam solemnitatem, supradictus Rex minus de timore Dei sollicitus, et de suis iniquitatibus malè conscius, ad audienda solemnia regali de more paratus accessit. Nam servus ^y Dei Ildephonsus maiori adhuc munere fretus, dum diem Dominæ suæ, cui Deo præsule serviebat, ovans suscipere ^z, et in laudem Genitricis Dei hoc quod supra prænotavimus, summo cum cordis affectu harmoniæ modulatione composita musica ^a appareret, et Libellum virginitatis more Synonymiæ testimoniis veteris ac novi Testamenti plenum comptè ederet, et digna facundia magnificentiam iam præfatæ Dominæ suæ ^b exornaret ^c, dum

^l A. felicitate.

^m Ita Ta. Æ. ab eo ob iniquitates suas increpabatur. T. qui cum ob iniquitates suas increpato. A. increpatus.

ⁿ A. supplices manus. extendens.

^o A. instanter.

^p A. tectis.

^q Æ. non tangeret. A. tangeret. Requirentis manus &c.

^r Æ. vicario præcepit.

^s Ita T. Æ. visui.

^t A. et Ta. excussis.

^u Ita Æ. A. et Ta. aggrediamur.

^v A. et T. die Assumptionis, quod non habet Æ.

^x A. et Ta. ante tres dies tribus diebus.

^y A. rebus.

^z Ta. dum celebritatem Dominæ suæ orans suscipere.

^a Æ. Mystica. Ta. musicæ appeteret. A. harmonica modulatione composita carmina appareret.

^b Ita in T. Æ. habet dignæ facundiæ ad magnificentiam ac fautæ &c. A. digna facundia ac magnificentia.

^c S. festum exornasset.

dum ante horas matutinas solito more ad obsequia Dei ^d peragenda consurgeret, ut ^e vigilias suas Domino consecraret; Diaconus vel Subdiaconus, atque Clerus ante eum cum faculis ^f præcedentes, subito ostia atrii aperientes, et Ecclesiam intrantes, atque in splendore cælesti oculos defigentes ^g, lumen quod ferre non valuerunt cum tremore fugientes, lampades ^h quas manibus tenebant reliquerunt, et sua vestigia per quæ venerant adeuntes, propè mortui reversi sunt ad sodales. Sollicitè omnis congregatio requirens quid Dei servus ageret ⁱ, cum Angelicis choris viderunt ^j: quod tam subito expaverunt custodes, ut terga ab hostio Ecclesiæ dantes, reverterentur ^k ad proprias sedes.

7. At ille sibi benè conscius ante altare sanctæ Virginis procidens reperit in cathedra eburnea ^l ipsam Dominam sedentem, ubi solitus erat Episcopus sedere ^{ll} et populum salutare: (quam cathedram nullus Episcopus adire tentavit, nisi postea domnus Sisibertus, qui statim Sedem ipsam ^m perdens, exilio relegatus est) Et elevatis oculis suis suspexit in

^d T. Deo.

^e Æ. et vigilias.

^f A. vasculis.

^g A. splendori cælesti aciem defigentes.

^h A. et Ta. effugientes, lampadas &c.

ⁱ A. et Ta. quid de Dei servo ageretur.

^j Viderunt deest in plerisque omnibus codicibus, sed habet Aguir. et quidem opportunè.

^k Æ. expavebant revertentur.

^l Eburnea non legitur in A. et Ta.

^{ll} A. et Ta. residere.

^m Æ. ipsam lapsam, quod non habet Ta.

ⁿ Ita T. Æ. canticulis.

^o A. conscius benè charissimis.

^p Æ. rectissime.

circuitu eius, et vidit omnem absidem Ecclesiæ repletam Virginum turmis de canticis ⁿ David admodulata suavitate aliquid decantantes. Aspiciensque in eam (ut ipse sibi benè consciis et bene charissimis ^o referebat) sic eum adloquuta est voce: *Propera in occursum, serve Dei charissime ^p, accipe munusculum de manu mea, quod de thesauro Filii mei tibi adtuli: sic enim tibi opus est, ut benedictione tegminis quæ tibi delata ^q est, in meo tantum die ^r utaris: et quia oculis fidei fixis in meo semper servitio permansisti ^s, et in laudem ^t meam diffusa in labiis tuis gratiã tam dulciter in cordibus ^u fidelium depinxisti, et vestimentis gloriæ ^v iam in hac vita orneris, et in futuro in promptuariis meis cum aliis servis filii mei læteris.* ^x

8. Et hæc dicens ab oculis eius una cum Virginibus et luce qua venerat, remeavit. Remansit Dei servus in tantum sollicitus ^y de adipiscenda gloria, quantum perspicuus ^z de sibi donata palma victoriæ. ^a

EXPLICIT. ^b

^q A. data. Ta. danda.

^r A. in meo tantum servitio.

^s A. et Ta. oculos fixos in meo semper servitio tenens permansisti.

^t A. et Ta. et laudem.

^u Ita T. alii aliter.

^v A. et Ta. Ecclesiæ.

^x A. et Ta. lætaberis. Mabil. lactaberis.

^y Ita Æ. T. securus.

^z T. præscius.

^a S. de promissa sibi victoriæ palma.

^b Hic finis vitæ in codice Æmil. Tolet. verò prosequitur: *Præstante D. N. Iesu Christo, qui cum Patre et Spiritu Sancto vivit, et cuncta regit per infinita semper sæcula sæculorum. Amen.*

ALIA EIUSDEM S. ILDEPHONSI VITA

Per Rodericum Cerratensem⁽¹⁾ scripta.

Ildephonsus ex Hispania, civitate Toletana nobilibus parentibus oriundus, nobili Toletanæ Sedis Præsuli Eugenio traditur nutriendus. Quem sanctus Eugenius bonis moribus, et litterarum rudimentis instruens diligenter, capacitatem eius adtendens, ad beatum Isidorum Archipræsulem Hispalensem transmisit eum, apud quem omnis eloquentiæ doctrina, artium disciplina, Theologiæ et speculatio ita vigeat, ut omnes qui ad eum confluebant, pro capacitate singulorum instruebat.

2. Ildephonsus igitur a B. Isidoro et propter genus, et propter Eugenium benignè susceptus, et eius subiectus dogmatibus, cum in liberalium artium studio plurimum laborasset, in lege Domini studiosiùs aciem infigebat. His atque aliis exercitiis honestis toto mentis affectu teneris adhuc sub annis semper intendens, adolescentulis qui secum studebant, in exemplum humanæ vitæ seipsum proponens, non solum ab illicitis revocabat, verùm etiam bonis operibus inhærendo ad bonum operandum informabat. Nullus eo studiosiùs lectioni instabat: frequentiùs eo nullus orationi vacabat. Legendi tamen, atque orandi vices inter

se sic distinguebat, ut nec lectio impediret orationem, nec oratio lectionem; sed ut attentius vel legeret, vel oraret, illi vicissim relevamen erat orationis lectio, et lectionis oratio. Ubi cumque iret eum oratio comitabatur euntem et redeuntem: in sæculari autem conversatione illa nihil indecens, nil inhonestum erat in eo; sed ut servus Christi, et Sanctorum imitator, non solum sapientia proficiebat, sed et augmento virtutum mirabiliter crescebat.

3. Transacta autem puerili ætate, cum illam cui carnis oblectamenta alludunt veniret ætatem, motus illicitos volens reprimere, corpus suum muro virtutum, contrarias earum qualitates contrariis vitiorum qualitatibus opponens, ita circumscripsit, ut non solum vitii non pateret ingressus, verum etiam nisi per tentationum infestationem interdiceretur accessus; permittebatur enim sicut et ceteri Sancti tentari, non ad virtutum defectum, sed ad probationis profectum. Ex affectu autem pietatis miseriam pauperum condescendebat: ex sigillo castitatis virginitatis lilium non amittebat: et cetera virtutum ornamenta Deo offerens, Deo placens se totum Domino immolabat.

Re-

(1) Fuit Rodericus hic Cerratensis Hispanus Ordinis F. Prædicatorum. Vixit sæculo XIII. scripsitque Sanctorale, seu vitas Sanctorum, quorum gesta partim ex antiquis Ecclesiarum Breviariis, par-

tim ex historicis collegit. Opus adhuc ineditum, si aliquorum Sanctorum vitas excipias, quas R. P. Florez publici iuris fecit in sua Hispania sacra, ex quo nos hanc Ildephonsi transcribimus.

4. Relictis denique sæcularibus disciplinis ad beatum Eugenium reversus, ab eo ⁽¹⁾ in Diaconum est ordinatus. Ne autem vita sua, quam immaculatam servaverat, delectatione temporalium macularetur, in Ecclesia sanctorum Cosmæ et Damiani, quæ in suburbio sita est Toletano, quæ antiquitus Agaliense monasterium dicebatur, relictis parentibus, cum aliis qui habitabant ibi servire Deo devovit. Cumque ad locum prædictum pergeret, et patrem suum rapido furore se persequentem a longe conspiceret, ne a proposito fraudaretur, in vetusta macerie se occultavit: pater verò latibulum præteriens Agaliense monasterium comminando petiit, et eum non inveniens rediit. Reverso igitur patre Monasterium adiit, et habitum suscepit.

5. Multis annis transactis, cum nulli in Religione haberetur secundus, factus est Abbas. Factus igitur Abbas res Ecclesiæ ordinabat, omnibus necessaria ministrabat. Mores omnium circumspiciens, qualitates morum attendens, singulis prout necessarium erat se ipsum exhibebat, mansuetis mansuetus, contra verò offensos offensos habebat affectus. Nam

Ensis offensis erat Abbas Agaliensis.

6. In villa autem quæ tunc Bisensis dicebatur, virginum cœnobium ædificavit, et propriis facultatibus ditavit. Fama autem

(1) Lapsus est hic Cerratensis; constat enim ex ipso S. Ildephonso a S. Heladio

eius per totam Hispaniam divulgata, cum nec sanctior, nec probabilior, nec eloquentior, nec illustrior, nec rectior, nec scientia perfectior eo inveniri posset, defuncto Eugenio a Clero et populo Toletum reducit, et omnibus eum laudantibus Pontifex subrogatur. Factus ergo Pontifex prædicationis mensam pro qualitate singulorum omnibus præparabat.

7. Quadam die dum sanctæ Leocadiæ festivitas immineret, dum omnes festivitati celebrandæ convenirent, dum sanctus Ildephonsus ad sepulcrum eius flexis genibus oraret, virgo illa sacra coram omnibus ibi adstantibus illi se præsentavit. Cum autem vir sanctus in eius præsentiam occurreret, ipsa quasi eum amplexans, huiusmodi protulit verba: *Per vitam Ildephonsi vivit Domina mea.* Atque ideò eam hæc verba protulisse arbitror, quia cum fides et veritas virginitatis B. Mariæ errore infidelium per totam fere Hispaniam destructa et emortua esset, librum de eius virginitate scripsit, per quem fides illa quasi mortua revixit, et errorem penitus destruxit. Sed ut memoriam revelationis posteris relinqueret, partem vestimenti quod membra illius viventis texerat, Reccesvindi Principis qui festo intererat, cultro præcidit, quem cum eisdem reliquiis vasculis argenteis condidit; indignum iudicans, ut qui præciderat sancta, scinderet ul-

ordinatum fuisse Diaconum, antea quam S. Eugenius Sedem Toletanam ascenderit.

ulterius polluta. Quibus peractis omnes festum virginis solemniter peregerunt.

8. Dei Genitricem multum diligebat, et omni reverentia eam honorabat: in cuius laudem volumen insigne eleganti stylo de eius sanctissima virginitate composuit, quod ita ipsi Virgini placuit, ut librum ipsum manu tenens ei apparuit, et pro tali opere gratias retulit. Ille autem cupiens eam altius honorare, constituit ut celebraretur solemnitas eius, id est, festum Annuntiationis, singulis annis octavo die ante festum Natalis Domini; ut quia festum Annuntiationis circa Passionem vel Resurrectionem Domini frequenter evenit, in prædicto die restitui possit. Et quidem satis congruè, ut eodem tempore prius Annuntiatio Domini, quam eius Nativitas celebretur: quæ solemnitas per multas Ecclesias Hispaniæ celebratur.

9. Imminente autem die festivitatis Genitricis Dei, tribus diebus ante, Litanias cum ieiunio statuit celebrari, ut festum devotiùs ageretur. Nocte igitur media ipsius festi dum ad Matutinum consurgeret, et liber virginitatis, quem ipse mira facundia composuerat, ad legendum paratus esset, ut vigilias quas Deo et beatæ Mariæ voverat ex-

(1) *Albam*, ait doctissimus Mabillonius tom. I. Annal. Benedict. lib. 15. n. 10. *absolutè quandoque vocabant casullam illam, quòd ex panno albo confecta esset.*

(2) Non Siargius sed Sisibertus dicebatur Episcopus, qui temerarium consilium suscepit quidem non, sacram vestem induendi, sed in illa cathedra sedendi, ex qua Virgo

pleret; Ministri qui præibant, qui luminaria portabant, ostia Ecclesiæ aperientes, intra Ecclesiam lumen cæleste viderunt, quod nullo modo ferre valentes quasi mortui relictis luminaribus cum tremore fugerunt. Ildephonus verò imperterritus ingrediens, cum ante altare solito more genua flecteret, et benè conscius circumquaque conspiciens vidit virginum Reginam sedentem in sede ubi ipse solebat sedere, et populo prædicare. Vidit et virginum turmas laudantes eam. Cumque Virgo et vir sanctus se mutuo respicerent, ait ei Virgo sanctissima: „Quoniam men-
„ te pura, fideque firma in meis
„ laudibus permansisti, et lau-
„ dem meam in corda fidelium
„ dulci eloquio depinxisti, et
„ lumbos tuos virginitatis cingu-
„ lo præcinxisti, de vestimentis
„ perpetuæ gloriæ vestimentum
„ attuli tibi, quo vestiarius in die
„ et solemnitate mea: in hac se-
„ de sedebis. Si quis autem post
„ te præsumperit hoc vestimen-
„ tum induere, et in hac cathe-
„ dra sedere, non carebit ultio-
„ ne: hisque dictis disparuit, et vestimentum quod nos *Albam* (1) vocamus, ei reliquit. Ipse autem felicem ducens vitam, feliciter migravit ad Dominum.

10. Post quem Siargius (2) Episcopus factus ait: Sicut ego sum

Ildephonsus fuerat allocuta, ut narrat Cixila, a quo Cerratensis est corrigendus. Neque ibi sedens repente mortuus est, sed paulo post ab Episcopali Sede depositus a Patribus in Concilio Toletano XVI. congregatis anno 693. Caput autem accusationis erat, quod in Regis vitam coniuraverat: quare communione privatus at-
que